

Загальна оцінка країни Україна

Агентства ООН в Україні

Київ, жовтень 2004 року

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	4
1. ВСТУП	7
2. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ	8
2.1. ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ З ПОГЛЯДУ ПРАВ ЛЮДИНИ	8
2.1.1. Проблеми розвитку, пов'язані з подоланням бідності	11
Неефективна соціальна допомога	13
Малі та середні підприємства	14
Стислий виклад основних проблем	14
Реагування на проблеми	15
2.1.2. Проблеми розвитку у сфері охорони здоров'я, пов'язані з перехідним періодом в Україні	16
Епідемія туберкульозу	17
Охорона материнства і дитинства	17
Здоров'я підлітків	19
Стислий виклад основних проблем	20
Реагування на проблеми	21
2.1.3. Проблеми розвитку, що виникають внаслідок нерівного доступу до якісної освіти	22
Стислий виклад основних проблем	23
Реагування на проблеми	24
2.1.4. Проблеми розвитку, пов'язані з ґендерною нерівністю	25
Непропорційне представництво жінок у органах, відповідальних за ухвалення рішень	25
Насильство в сім'ї: важливий аспект гальмування розвитку	26
Стислий виклад основних проблем	27
Реагування на проблеми	28
2.2. СИТУАЦІЯ З ЕФЕКТИВНИМ УПРАВЛІННЯМ І ВЕРХОВЕНСТВОМ ПРАВА В УКРАЇНІ	29
Демократизація та права людини	29
Торгівля людьми: проблема розвитку, пов'язана з перехідним періодом в Україні	34
Національні меншини в Україні	35
Стислий виклад основних проблем	36
Реагування на проблеми	38
2.3. ЕПІДЕМІЯ ВІЛ /СНІДУ В УКРАЇНІ	38
Поширення епідемії	38
Поширеність серед молоді, осіб, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, та осіб жіночої статі, які займаються проституцією	40
Тавро СНІДу	41
Передача інфекції від матері до дитини	41
Стислий виклад основних проблем	41
Реагування на проблеми	43
2.4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ В УКРАЇНІ	44
Чиста питна вода	45
Деградація ґрунтів	45
Енергетика	45
Біологічне розмаїття	46
Стислий виклад основних проблем	47
Реагування на проблеми	48
3. ПРОПОНОВАНІ НАПРЯМКИ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЛЯ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ	50
Коротка довідка про суть питання	50
Відповідні рамкові стратегічні документи	50
Пропоновані напрямки співробітництва	51

4. РАМКОВА ТАБЛИЦЯ ПОКАЗНИКІВ	53
5. ДОДАТКИ	80
5.1. АНАЛІЗ КОРИННИХ ПРИЧИН ТА ПІДЗВІТНОСТІ	80
Бідність	81
Охорона здоров'я	85
Освіта	86
Гендерні питання	89
Управління та верховенство права	98
ВІЛ/СНІД	103
Охорона довкілля	111
5.2. МАТРИЦЯ ЗАГАЛЬНИХ ОСНОВНИХ І КОРИННИХ ПРИЧИН	116
5.3. ПРИСТОСУВАННЯ ЦРТ ДО УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ	124
5.4. БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ – ПОВІЛЬНІ АЛЕ ОБНАДІЙЛИВІ ПОКРАЩАННЯ	125
5.5. УКРАЇНА Є ДЕРЖАВОЮ-УЧАСНИЦЕЮ ТАКИХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ	126
5.6. УКРАЇНА Є ДЕРЖАВОЮ-УЧАСНИЦЕЮ ТАКИХ МІЖНАРОДНИХ КОНВЕНЦІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДИТЯЧОЮ ПРАЦЕЮ	127
5.7. ВИБРАНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЗА РЕАЛІЗАЦІЮ ДОГОВОРУ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В ЧАСТИНІ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЖІНОК І ДІТЕЙ	127
5.8. ПЕРЕЛІК ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ	129
5.9. ПЕРЕЛІК ЧЛЕНІВ АГЕНТСТВ ООН В УКРАЇНІ – ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ З ПІДГОТОВКИ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ УКРАЇНИ /РАМКОВОГО ДОКУМЕНТА ООН ЗІ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ (ССА/UNDAF)	130
5.10. ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ УЧАСНИКІВ ТЕМАТИЧНИХ ГРУП З ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ УКРАЇНИ	131
5.11. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	132
5.12. ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР	134

РЕЗЮМЕ

З часу проголошення незалежності в 1991 році Україна була змушена розпочати будівництво основних інституцій демократичної держави практично з нуля, вирішуючи, водночас, структурні проблеми, успадковані з радянських часів, здійснюючи перехід до ринкової економіки та ліквідовуючи руйнівні наслідки Чорнобильської ядерної катастрофи, яка сталася 1986 року. Протягом останнього десятиліття Україна повинна була виконувати нагальні завдання, пов'язані із забезпеченням умов для сталого людського розвитку та постійного руху в напрямку до демократії, що потребувало розвитку культури прав людини та формування сильного громадянського суспільства.

Нині Україна має серйозні наміри створити сприятливіше середовище для людського розвитку і реалізації прав людини. Це виявляється, по-перше, в зобов'язанні досягти Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ) та, по-друге, в прагненні стати членом Європейського Союзу (ЄС). Уряд України активно домагається швидкої інтеграції до ЄС за допомогою реалізації своєї програми "Європейський вибір" і визнає, що однією з основних перешкод для такої інтеграції є, окрім інших чинників, низький рівень життя населення. Незважаючи на це, Україна має хороші передумови для досягнення економічної інтеграції з ЄС та для отримання кращого доступу до експортних ринків, а також для вступу до СОТ. Україна стала транзитною країною для мігрантів, включаючи біженців, на їхньому шляху до Західної Європи. Після розширення ЄС у травні 2004 року Україна опинилася на зовнішньому кордоні Європейського Союзу, що призводить до додаткових проблем, пов'язаних із необхідністю управління міграцією і надання притулку біженцям.

Після десятиліття економічного спаду, який тривав з часу проголошення незалежності в 1991 році, в Україні стався перелом в економічній ситуації, розпочалося економічне зростання, і нині більшість тенденцій і прогнозів залишаються високо позитивними. Протягом періоду 2000-2002 років ВВП України збільшився на 20 відсотків, і це зростання тривало і протягом 2003 року. Світовий банк відзначив, що обсяг інвестицій, рівень заробітної плати і доходів мають стійкі тенденції до зростання. Однак, незважаючи на ці позитивні економічні тенденції, що спостерігаються протягом останніх років, бідніші сегменти населення, насамперед ті, які живуть у сільській місцевості, надалі відчувають тягар економічного переходу. Це особливо яскраво видно на прикладі базових послуг сфери охорони здоров'я та освіти, які стали недоступними для тих, хто не може сплатити дедалі дорожчих офіційних чи неофіційних платежів за якісні послуги, і тому ці люди, по-суті, позбавлені права на їх отримання. Хоча Уряд України визначив пріоритетним завданням створення ефективнішої системи соціального захисту разом із реструктуризацією видатків і програм у сфері охорони здоров'я та освіти, різноманітні соціальні проблеми в Україні, такі як безробіття, гендерна нерівність у доходах і неефективність роботи наявних систем соціального захисту тісно пов'язані зі стагнацією у виробничому секторі, зменшенням економічної конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному та регіональному ринках, а також недостатнім розвитком приватного сектора.

Уряд України пов'язує низькі рівні заробітної плати, пенсій і соціальних виплат з неефективною роботою системи соціального захисту та високими показниками безробіття і вважає їх основними причинами поширення бідності в Україні. Бідність в Україні виділено окремо як дуже серйозну проблему, від якої страждають, насамперед, найбільш незахищені та уразливі групи населення, як-от неповні сім'ї з малими дітьми, жінки в сільській місцевості та пенсіонери. Однією із найбільш промовистих ознак напруженої ситуації, в якій Україна перебувала протягом останнього десятиліття і яка була зумовлена переходом від радянської республіки до незалежної держави, ринкової економіки та демократичного устрою влади, було різке скорочення загальної чисельності населення України від 51,7 млн. чол. у 1990 році до 49,0 млн. чол. у 2000 році. Те, що сім'ї в Україні сильно страждали від наслідків економічного спаду та напруги, пов'язаної з перехідним станом, виявилось також в істотному збільшенні зловживання алкоголем і наркотиками, зростанні кількості випадків самовбивств і домашнього насильства. Ще один демографічний показник свідчить про те, що середня очікувана тривалість життя чоловіків і жінок в Україні скоротилася від 65,4 року в 1990 році до 62,4 року у 2000 році та від 74,9 року до 73,6 року, відповідно. Поширення бідності призвело до значного погіршення умов життя і послаблення можливостей доступу до якісних послуг систем охорони здоров'я та освіти для всіх жителів України. Це саме стосується і іноземців, які живуть на її території, включаючи біженців, багато яких живе нижче від рівня бідності.

В Україні, так само, як і в інших країнах, найвищий рівень бідності спостерігається для сімей з малими дітьми. Одним із негативних наслідків перехідного періоду в економіці України було залучення дітей до нелегальної трудової діяльності, збільшення кількості випадків використання дитячої праці у її найгірших формах, і те, що дедалі більша кількість дітей ставала жертвами торгівлі людьми. Ще одним

питанням прав дітей, що заслуговує на увагу, є зростання кількості дітей, які перебували під опікою держави, насамперед, внаслідок труднощів перехідного періоду та загального зuboжіння населення.

Демографічні показники та показники здоров'я свідчать про те, що протягом останніх років розвинулася глибока криза системи охорони здоров'я, та вказують на її численні проблеми, які загострилися внаслідок економічного спаду. Починаючи з 1995 року, Україна має одні з найвищих у світі темпи поширення епідемії ВІЛ /СНІДу. Згідно з даними Світової організації здоров'я (СОЗ), в Україні показники смертності від туберкульозу та інфекцій, що передаються статевим шляхом, значно вищі від відповідних середніх показників у країнах Західної Європи. Туберкульоз нині визнається однією з найбільш поширених інфекційних хвороб в Україні, і кількість людей з діагнозом туберкульозу становить 1,4 відсотка населення. Однією із найбільших проблем в Україні, пов'язаних із здоров'ям, є проблема дефіциту йоду, зважаючи на те, що кожного року 70 відсотків новонароджених незахищені від недостатчі йоду. Ще одним показником, який свідчить про різке погіршення стану здоров'я жителів України, є низький рівень репродуктивного здоров'я жінок і молоді. Усі ці показники зумовлені, насамперед, бідністю, важкою економічною ситуацією, наслідком якої є неефективна робота системи соціального захисту, відсутністю підзвітності відповідних органів управління і браком особистих стимулів для того, щоб забезпечити репродуктивні права і дбати про добре репродуктивне здоров'я.

Незважаючи на те, що Конституція України гарантує гендерну рівність, відсутність належної політики щодо забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок стала однією з причин значної нерівності, яка гальмує процес економічного розвитку і будівництва демократичного суспільства, всі члени якого могли б брати активну добровільну участь у всіх сферах життя. Особливою підставою для занепокоєння є відсутність або мала кількість жінок в органах, які ухвалюють рішення, починаючи з Верховної Ради. Уряд України заявив, що забезпечення гендерної рівності є нині пріоритетним завданням, зокрема, у світлі досягнення ЦРТ.

Дедалі більше поширення домашнього насильства, з яким стикається українське суспільство, є ще однією підставою для занепокоєння і бар'єром для розвитку. Згідно з результатами опитування, проведеного Інститутом соціальних досліджень Академії наук України, аж 68 відсотків жінок в Україні – а це близько 18 млн. осіб – були жертвами домашнього насильства, а 20 відсотків з них зазнають домашнього насильства регулярно. Проблема домашнього насильства заслуговує на увагу і як складна проблема державної системи охорони здоров'я, і як питання прав людини.

З часу проголошення незалежності в Україні було створено низку функціонуючих державних інституцій та інших формальних реквізитів незалежної демократичної держави і зроблено значний крок уперед у напрямі до ринкової економіки. Безперечно, це дуже значне досягнення для країни, якій бракувало тривалої демократичної традиції і важливих елементів сучасної демократії, таких як міцне громадянське суспільство, незалежні засоби масової інформації та культура прав людини. Водночас, політичним елітам України не вдалося відіграти провідну роль в поліпшенні економічного, соціального та культурного стану населення. Неефективність державного управління було названо однією з головних причин важкої соціальної ситуації в Україні.

Нині, як вказують, в системі державного управління в Україні відбувається вкрай важливий перехід до створення інституцій з вищим рівнем відкритості, прозорості та підзвітності. До проблем, пов'язаних зі сферою державного управління, які викликають незмінну занепокоєність, належить низька якість державної політики та відсутність взаємодії між державними установами і організаціями громадянського суспільства та безпосередньо громадянами. Низька якість державної політики перешкоджає належному розробленню та впровадженню економічної та соціальної політики і підвищенню ефективності механізмів державного управління, а також поліпшенню якості життя населення в Україні. Останніми роками у цій сфері було досягнуто значних успіхів завдяки впровадженню реформ системи державного управління, розроблених з метою підвищення ефективності службових функцій виконавчої гілки влади. Вжиті заходи є великим кроком у правильному напрямі, оскільки вони спрямовані на консолідацію міністерств і відомств, реформування процесу ухвалення рішень (його спрощення і раціоналізацію), підвищення рівня політичної підзвітності міністрів тощо. Однак необхідне подальше підвищення якості управління у цій сфері, наприклад, завдяки полегшенню доступу до точної інформації про процеси державного управління, що має ключове значення для ефективної участі у цьому процесі громадянського суспільства, повної реалізації прав людини та забезпечення підзвітності органів влади. Отож, потрібно вжити заходів щодо впровадження механізмів, які полегшать залучення громадян до процесу управління.

З трьох гілок влади найменш розвинутою є судова влада, яку необхідно реформувати, щоб вона могла функціонувати ефективно та незалежно. Крім того, ця гілка страждає від недостатніх ресурсів, браку професійної компетентності суддів і недостатніх можливостей для підвищення їх кваліфікації, а також від хиб процесуальних норм, відсутності технічного обладнання та відповідних приміщень.

Розвиток культури прав людини в Україні є одним із головних пріоритетів, оскільки значний відсоток населення не має чіткого усвідомлення своїх людських прав, хоча їх і проголошено в Конституції України. Більше того, населення досі не зрозуміло повною мірою, що пошана до громадянських і політичних прав зміцнює демократичний розвиток і що визнання верховенства права є дуже важливою умовою забезпечення підзвітності. Формування культури прав людини приводить, крім іншого, до створення можливостей для публічного діалогу і надання громадянам змоги брати участь у державному управлінні та до розширення прав організацій громадянського суспільства (ОГС), через які населення залучається до державного управління. Варто відзначити кілька позитивних зрушень у цій сфері. Права людини проголошено одним із основних пріоритетів України; Україна є державою-учасницею семи найважливіших міжнародних договорів з прав людини. Однак загалом механізми моніторингу прав людини недостатньо розроблені; крім того, не вистачає належних ресурсів. В ЗОУ розглядаються також важливі питання прав людини, які викликають найбільше занепокоєння в Україні. Переконливі факти свідчать про те, що Україна належить до числа основних країн походження в торгівлі людьми з метою змушення їх до проституції та сексуальної експлуатації. Розглядаються також права національних меншин, таких як кримські татари та роми.

Протягом часу панування радянського режиму причиною різкого погіршення стану навколишнього середовища в Україні була ціла низка чинників, включаючи швидку індустріалізацію, інтенсивне ведення сільського господарства і відсутність ефективних важелів контролю за забрудненням довкілля. Згідно з оцінками Українського центру соціальних реформ, лише 15 відсотків території країни може розглядатися як "екологічно або умовно чиста", ще 15 відсотків є "помірно забрудненою", тоді як решта 70 відсотків належать до "забруднених територій". Україна має серйозні екологічні проблеми, здебільшого техногенного походження, і характеризується низькою якістю управління ресурсами, що пов'язане, в кінцевому підсумку, з неефективним державним управлінням. Загальновідомим прикладом є Чорнобильська ядерна аварія 1986 року, яка також сталася внаслідок неналежного управління. Неправильний екологічний менеджмент також призвів до погіршення стану довкілля, зокрема, до ерозії ґрунтів, та до вкрай неефективного використання енергії: рівень енергозбереження в Україні є одним із найгірших у світі. До серйозних екологічних проблем належать також доступ до чистої питної води, погіршення стану земель, енергетика та біологічне розмаїття.

Після підписання Президентом України Декларації тисячоліття ООН Уряд України взяв на себе зобов'язання розглядати пошук шляхів вирішення найважливіших питань людського розвитку як загальнодержавний пріоритет. Зрозуміло, що для виконання Україною завдань, визначених у програмі уряду "Європейський вибір", що є необхідним для інтеграції в Європейський Союз, вона повинна ставитися до боротьби з бідністю як до питання державної ваги. Нинішні тенденції економічного зростання та зменшення бідності створюють можливості для руху вперед; цьому сприяє і схвалення та впровадження стратегічної соціальної політики, метою якої є захист бідних і проведення структурних реформ у соціальному секторі, які забезпечать подолання бідності.

Пропоновані сфери співпраці, про які йдеться у Розділі 3, повинні розбудовуватися на подальшому взаємному посиленні таких позитивних чинників, як економічне зростання, яке спостерігається в Україні останнім часом; її прагнення інтеграції до ЄС і СOT; зобов'язання досягати Цілей розвитку тисячоліття та правові зобов'язання виконувати, поширювати і захищати громадські, політичні, соціальні та культурні права усіх людей, які живуть у країні, а також вживати заходів щодо охорони довкілля.

1. ВСТУП

У 1997 році Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй підкреслив важливість взаємозв'язків між миром і безпекою, подоланням бідності і сталим людським розвитком, а також забезпеченням дотримання прав людини. Це важливе послання стало базою для програми реформ, розробленої ООН з метою перетворення її в ефективнішу установу для забезпечення миру і розвитку в усьому світі в новому тисячолітті. Він закликав до єдиного підходу до завдань розвитку на рівні кожної країни, що привело до підготовки Загальної оцінки країни – ЗОУ (ССА) і Рамкового документа Організації Об'єднаних Націй зі сприяння розвитку (UNDAF) як нових стратегічних інструментів системи ООН. У Плані заходів Генерального секретаря ООН на 2003 рік щодо діяльності Організації Об'єднаних Націй із зміцнення прав людини на рівні окремих країн особливо підкреслювалася важливість посилення спроможності агентств ООН в цих країнах включати питання прав людини до Загальної оцінки країни і UNDAF, оскільки саме ця спроможність є "необхідною для досягнення вказаних завдань" із Плану заходів.

Відповідно до інструкції про підготовку Загальної оцінки країни агентства ООН в Україні прагнули визначити основні проблеми, що стоять на заваді розвитку в Україні, та їхні основні причини. Для того, аби мати змогу здійснити всебічну оцінку ситуації в Україні, агентства ООН розпочали активне обговорення цього питання з Урядом України та численними зацікавленими сторонами. Низку заходів було виконано в рамках процесу підготовки Загальної оцінки України (ЗОА), включаючи участь кількох агентств ООН, що працюють в Україні, у всесвітньому навчальному семінарі з підготовки Загальної оцінки країни, який відбувся в квітні 2004 року в Бангладеші, та в окремому семінарі, присвяченому Україні та організованому в Києві, на якому розглядалися можливості застосування до питань розвитку підходу, що ґрунтується на дотриманні прав людини.

Було створено Організаційний комітет, до складу якого увійшли голови агентств ООН в Україні, та тематичні групи, що займалися питаннями бідності, охорони здоров'я, освіти, ґендеру, ВІЛ /СНІДу, державного управління та верховенства права, а також охорони довкілля. Регулярно проводилися зустрічі з усіма зацікавленими сторонами і партнерами, представниками Уряду України, НУО, науково-викладацьких кіл, а також з представниками уразливих груп. Тематичні групи проводили причинний аналіз, щоб виявити корінні причини основних проблем розвитку та узгодили рамкову таблицю показників, які мають використовуватися для оцінки країни. Тематичні групи ідентифікували також найбільш важливі випадки можливого реагування на проблеми, пов'язані з розвитком, і, певною мірою, наявний в Україні потенціал установ, відповідальних за забезпечення реалізації громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, а також спроможність окремих осіб заявляти про ці права (див. Додаток). Керівництвом і координацією підготовки ЗОУ займався Офіс Резидента-координатора системи ООН в Україні.

Спеціальну увагу було приділено проблемам розвитку у зв'язку із вимогами щодо досягнення Цілей розвитку тисячоліття та інших цілей і завдань, встановлених на міжнародних конференціях ООН. Зокрема, мова йшла про зобов'язання України, які випливають з ратифікації нею низки міжнародних інструментів, що стосуються дотримання прав людини, і конвенцій про охорону довкілля. Розглядалися також відповідні зауваження та рекомендації, надані органами, які слідкують за виконанням міжнародних договорів з прав людини, на підставі огляду звітів держав-учасниць цих договорів. Ці рекомендації дуже важливі і заслуговують на увагу, зважаючи на те, що держава Україна, ратифікувавши відповідні міжнародні договори, що стосуються прав людини, зобов'язана періодично інформувати органи, які здійснюють моніторинг виконання договорів, про досягнуті успіхи та про перешкоди на шляху виконання відповідних договорів.

Остання Загальна оцінка України (ЗОУ), підготовлена разом із UNDAF у 2004 році, слугуватиме базою для нового циклу програм і проектів на період 2006-2010 років. У цій ЗОУ використано результати численних порівняльних аналізів, проведених окремими агентствами ООН, Світовим банком та іншими міжнародними організаціями, які працюють у сфері розвитку та прав людини. Хоча ЗОУ охоплює широкий спектр питань, основну увагу в ній зосереджено на окремих сферах, визначених Урядом України та агентствами ООН в Україні як найважливіші на цьому етапі для підготовки наступного UNDAF. Отже, в цій ЗОУ розглядаються чотири основні сфери розвитку: людський розвиток, державне управління та верховенство права, ВІЛ /СНІД і довкілля, які охоплюють ключові питання, порушені під час процесу консультацій. Зважаючи на масштаби епідемії ВІЛ /СНІД в Україні, цій проблемі було присвячено цілий розділ. У процесі підготовки ЗОУ було підкреслено потребу в ідентифікації найуразливіших сегментів населення і груп меншин, які часто не мають рівного доступу до певних соціальних послуг і вимагають спеціальної уваги. Потрібні показники було отримано з наявних джерел, раніше підготовлених Урядом України, агентствами ООН, Світовим банком та іншими установами й організаціями.

2. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ

2.1. ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ З ПОГЛЯДУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна є другою найбільшою країною в Європі з площею 603 700 кв. км, і, відповідно до перепису населення 2001 року, її населення становило близько 48,4 млн. чол., 67 відсотків яких живе в містах.¹ Україна проголосила свою незалежність від Радянського Союзу 24 серпня 1991 року та стала членом Ради Європи 1995 року. Після проголошення незалежності Україна повинна була будувати основні інституції демократичної держави практично з нуля, і, водночас, вирішувати структурні проблеми, успадковані з радянських часів, здійснювати перехід до ринкової економіки, а також ліквідувати катастрофічні наслідки Чорнобильської ядерної аварії 1986 року. Можна зробити обґрунтований висновок, що протягом останнього десятиріччя Україна була змушена вирішувати проблеми, пов'язані із забезпеченням можливостей для сталого людського розвитку і впевненого руху в напрямку до демократії, що вимагає формування культури прав людини та побудови міцного громадянського суспільства.

Парадигма людського розвитку передбачає ставлення до людини як до центральної фігури розвитку і прагне розширити можливості вибору для всіх людей жінок, чоловіків і дітей. Ця концепція є новою для суспільства, яке за часів авторитарної радянської епохи мало незначні можливості вибору і впливу на життя окремої людини. Мета людського розвитку полягає у створенні сприятливого середовища для мирного і плюралістичного суспільства, в якому всі люди гідно проживають безпечно і творче життя і можуть реалізувати свої громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права. Політика зростання на засадах справедливості, розширення суспільних можливостей і зміцнення демократії допомагає посиленню заходів з людського розвитку. Понад те, нині в міжнародній спільноті досягнуто широкого розуміння того, що людський розвиток неможливий, якщо не буде реалізовано прав людини і, навпаки, якщо не буде забезпечено сприятливих умов для людського розвитку, то не можна буде реалізувати й прав людини. Отож, людський розвиток і права людини взаємозалежні і взаємно себе посилюють, оскільки вони пов'язані з однаковою світоглядною концепцією і мають спільну ціль та бачення майбутнього.

Права людини належать до прав, визнаних державами-учасницями Організації Об'єднаних Націй, і захищені численними деклараціями, починаючи від Загальної декларації прав людини та міжнародних правових договорів, більш відомих також як пакти та конвенції. Права людини ґрунтуються на основних свободах і на принципах загальності, рівності та відсутності дискримінації, рівного доступу до державних ресурсів, залучення громадськості до державного управління, справедливості та забезпечення верховенства права. З огляду на те, що права людини належать до її невід'ємних прав, то заходами, спрямованими на людський розвиток, дедалі більшою мірою керують принципи та стандарти, встановлені в міжнародній нормативно-правовій базі. У Декларації тисячоліття визнається важлива роль прав людини, і 189 держав-учасниць, які її підписали, сповнені рішучості на рівні своїх країн зміцнювати потенціал щодо втілення в життя принципів і практики прав людини, включаючи права меншин, права жінок, права дітей, права мігрантів, біженців і шукачів притулку.² Крім того, передбачається, що всі програми співпраці задля розвитку, визначення основних напрямів розвитку та надання технічної допомоги на розвиток сприятимуть подальшій реалізації прав людини, зазначених у Загальній декларації прав людини та інших документах, в яких йдеться про права людини.³

Україна є державою, яка підписала сім важливих міжнародних документів Організації Об'єднаних Націй, які забезпечують мінімальний рівень стандартів і нормативно-правову базу, що стосується прав людини, і зобов'язалася виконувати завдання Декларації тисячоліття та Цілей розвитку тисячоліття (Див. перелік Цілей розвитку тисячоліття в Додатку). Однак в українському суспільстві ще не отримала повного визнання думка, що права людини є взаємопов'язаними та неподільними. Хоча за радянського режиму вважалось, що населення має право на надавані державою послуги у сфері охорони здоров'я та освіти, а також житлово-комунальні послуги, однак впровадження культури прав людини в суспільстві, яке традиційно не користувалося

¹ Цифри взяті з праці "Система охорони здоров'я протягом перехідного періоду – стислий огляд для України", підготовленої Європейським спостережним органом у сфері охорони здоров'я", червень 2004 року ("Health Care System in Transition – Profile on Ukraine" prepared by the European Observatory on Health Care Systems, June 2004).

² Параграфи 25 і 26 Декларації тисячоліття.

³ Загальне розуміння ООН підходу до розвитку на основі прав людини, 7 травня 2003 року (UN Common Understanding on the Human Rights-Based Approach to Development. 7 May 2003).

громадянськими та політичними правами, вимагає спрямування значних зусиль на заохочення громадян до участі в діяльності усіх секторів суспільства. Як наслідок, у світлі нинішньої соціально-економічної ситуації в Україні дуже важливим завданням є виховання ставлення до економічних, соціальних і культурних прав, а також громадянських і політичних прав людей як до неподільних і взаємопов'язаних прав, що дасть змогу посилити загальнонаціональний потенціал щодо реалізації усіх прав людини.

У цій ЗОУ аналізуються всі проблеми розвитку у світлі Цілей розвитку тисячоліття та принципів і стандартів прав людини, які себе взаємно доповнюють і посилюють. Крім іншого, такий підхід потребує визнання людей заявниками вимог і, отож, головними дійовими особами у своєму власному розвитку, а не пасивними отримувачами благ. Це означає також посилення заходів, спрямованих на запобігання виключенню представників певних груп населення із активного соціального життя, і приділення особливої уваги найбільш незахищеним і уразливим сегментам суспільства. Крім того, визнається, що втілення в життя принципу верховенства права, прозорості та підзвітності відіграють головну роль в досягненні цілей людського розвитку. Відповідно, під час аналізу корінних причин проблем розвитку, розглядалися такі принципи та ставилися такі запитання:

Загальність – усі права людини є всезагальними, тому все населення України повинно мати право на реалізацію всіх своїх людських прав.⁴

Рівність і відсутність дискримінації – усі люди народжуються вільними й рівними в гідності та правах, і кожна людина може користуватися усіма своїми правами та основними свободами без жодної різниці за расою, кольором шкіри, статтю, мовою, релігією, політичними чи іншими переконаннями, національним і соціальним походженням, власністю, народженням та будь-яким іншим статусом. Отже, всі жителі України, включаючи тих, хто не є її громадянами, можуть користуватися всіма своїми правами людини незалежно від статі, раси тощо. Які сегменти населення виключаються з активного соціального життя або не мають однакового соціального статусу з іншими, що не дає їм змоги користуватися своїми правами?⁵

Участь у житті суспільства – кожна людина та всі народи мають право на активну, вільну та свідому участь у громадянському, економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку, за якого можна реалізувати права людини та основні свободи. Отже, чи всі жителі України можуть брати участь у своєму розвитку та чи створено умови для участі в такому розвитку?⁶

Підзвітність – добровільно взявши на себе зобов'язання за договорами з прав людини і відповідним національним законодавством, Держава та її численні діючі суб'єкти, які визнаються відповідальними організаціями /установами, зобов'язані поважати, захищати та забезпечувати додержання прав людини і робити кроки щодо їх реалізації, вживаючи законодавчі, адміністративні, судові та інші відповідні заходи. Отож, чи виконують свої обов'язки відповідні органи влади в Україні на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях? Якщо ні, то чи бракує їм для цього кадрового та організаційно-технічного потенціалу? Чи працюють механізми отримання відповідної компенсації особами, позбавленими прав людини?⁷

Ці принципи важливі для проведення причинного аналізу та для розуміння того, хто належить до груп бідних, хто – до найбільш позбавлених прав, які сфери перебувають у найгіршій ситуації, а в яких немає рівного доступу до послуг охорони здоров'я та освіти. Ці принципи дають також змогу ідентифікувати випадки, коли структурні причини перешкоджають і гальмують реалізацію прав людини та коли нерівність і дискримінація стають на заваді досягненню цілей розвитку. Врешті-решт, аналіз корінних причин допомагає визначити ті сфери, в яких слід зосередити зусилля програм розвитку.

Зобов'язання України у сфері людського розвитку обговорюються в звіті її уряду про вжиті досі заходи щодо досягнення Цілей розвитку тисячоліття протягом періоду 2001-2015 років. У Звіті про Цілі розвитку тисячоліття для України вказується, що вказані Цілі були скориговані в такий спосіб, щоб відповідати конкретним умовам, за яких відбувається розвиток країни, що дало змогу узгодити стратегічні пріоритети розвитку з ЦРТ.⁸ У цьому звіті описано найголовніші проблеми розвитку в Україні та вказано, що основні зусилля слід зосередити на таких сферах, як:⁹

⁴ Стаття 1 Загальної декларації прав людини.

⁵ Стаття 2 Загальної декларації прав людини.

⁶ Декларація ООН про право на розвиток, 1986 р.

⁷ Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

⁸ Цілі тисячоліття: Україна, опубліковано Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, 2003 рік.

⁹ Там само, с. 6.

- **подолання бідності**
- **забезпечення послуг якісної освіти протягом усього життя**
- **сталий розвиток довкілля**
- **поліпшення здоров'я матерів і зменшення дитячої смертності**
- **обмеження поширення ВІЛ-інфекції /СНІДу і туберкульозу**
- **забезпечення Гендерної рівності**

У своєму звіті Уряд України "визнає необхідність тісної співпраці з усіма секторами суспільства, включаючи неурядові організації, громадянське суспільство та бізнес" (див. Додаток, в якому наведено підсумки загальнонаціонального обговорення питань адаптації ЦРТ до ситуації в Україні, взяті з економічного дослідження, проведеного Світовим банком в Україні).

Нині в Україні склалися такі умови, за яких можливе створення сприятливішого середовища для прогресу в людському розвитку і досягнення ЦРТ, а також для реалізації прав людини. Світовий банк вказує, що Україна справді перебуває в сприятливій ситуації для руху в напрямі інтеграції до ЄС і для забезпечення кращого доступу до експортних ринків. Цю сприятливу ситуацію частково можна пояснити порівняльною перевагою України, пов'язаною з наявністю в ній порівняно дешевої та висококваліфікованої робочої сили. "Тісна інтеграція з ЄС і нижча ціна робочої сили може спрацювати як дуже сильне поєднання чинників, що може сприяти швидкому наближенню України до стандартів ЄС і, врешті, її вступу до ЄС".¹⁰ Водночас, згідно з даними Світового банку, реалізація програми "Європейський вибір" вимагає дуже серйозних перетворень у країні та переходу "від значною мірою замкнутої та інсайдерської економіки, яка базується на неформальних відносинах, спеціальних привілеях і кількох домінуючих політизованих бізнес-групах, до економіки, що діє на засадах верховенства права, прозорості та забезпечення однакових умов для бізнесової діяльності та інвестицій".¹¹

Світовий банк визнає також, що Україна перебуває в сприятливій ситуації для переговорів про членство в СОТ. Згідно з вимогами щодо вступу до ЄС і членства у СОТ було внесено зміни до численних законодавчих і нормативно-правових актів та стандартів, і цю роботу слід продовжувати. У цьому зв'язку Світовий банк ще раз підкреслює важливість вступу до СОТ, оскільки це сприятиме тіснішій інтеграції України з ЄС і світовою економікою загалом, і полегшить доступ до іноземних ринків. Хоча Україна вже вжила важливих заходів, необхідних для вступу до СОТ, для уряду дуже важливо і надалі "надсилати однозначні сигнали про свій твердий намір щонайшвидше вступити до СОТ".¹²

З огляду на вказані загальнонаціональні цілі Уряд України зазначив, що нині стабільне економічне зростання стало пріоритетним завданням разом із подоланням бідності, поступом у людському розвитку та зміцненням середнього класу. Іншими словами, нагальним завданням уряду буде забезпечення того, щоб позитивні наслідки зростання відчуло все населення, і зменшити поширення бідності. Водночас, майбутнє економічне зростання в Україні дедалі більшою мірою залежатиме від поліпшення загального клімату для здійснення бізнесу, залучення інвестицій і чесної конкуренції, а також від спроможності швидко пристосовуватися до ринкових умов, які постійно змінюються.

Такі позитивні економічні тенденції, які спостерігаються в Україні останнім часом, є великою мірою наслідком зростання приватного сектора та посилення конкуренції. Так, за оцінками, частка недержавного сектора в обсязі промислового виробництва досягла до 2002 року 80 відсотків, і офіційна частка працівників малих підприємств і приватних підприємств у загальній численності робочої сили зросла з 13 відсотків у 1997 році до 22 відсотків до 2002 року.¹³ Очікується, що реформи в аграрному секторі стануть базою для швидкого розвитку приватного сектора в сільській місцевості.¹⁴ Крім того, є дані про підвищення рівня конкуренції в середовищі для бізнесу. Однак, незважаючи на це, "середовище для бізнесу надалі страждає від невизначеності, нерівних економічних умов і вибірковості у застосуванні законодавчих і нормативно-правових актів".¹⁵

Незважаючи на позитивні економічні тенденції останнього часу, бідніші сегменти населення, особливо в сільській місцевості, надалі несуть основний тягар економічного переходу. Це особливо яскраво

¹⁰ Україна. Формування основи для стабільного зростання, Меморандум про економічний розвиток України: том 1, дослідження Світового банку, попередній варіант від квітня 2004 року, с. viii.

¹¹ Там само.

¹² Там само, с. 88.

¹³ Не відомо, однак, якою мірою таке зростання частки приватного бізнесу відображає посилення стимулів до реєстрації приватними підприємцями для багатьох жителів України.

¹⁴ Україна - Дослідження Світового банку, с. xv.

¹⁵ Там само.

проявляється у сфері базових послуг системи охорони здоров'я та освіти, якість яких різко погіршилася для тих, хто не має можливості сплачувати дедалі вищі офіційні та неофіційні платежі за якісні послуги і фактично позбавлений права користуватися цими послугами. Хоча Уряд України і визначив одним із своїх пріоритетних завдань створення ефективнішої системи соціального захисту з одночасним проведенням реструктуризації видатків і програм у сфері охорони здоров'я та освіти, різноманітні соціальні проблеми в країні, такі як безробіття, гендерний диспаритет доходів і неефективні чинні системи соціального забезпечення, тісно пов'язані з повільним розвитком виробничого сектора, зниженням рівня економічної конкурентоспроможності різних секторів економіки України на міжнародному та регіональному ринках, а також зі слабким розвитком приватного сектора.¹⁶

2.1.1. Проблеми розвитку, пов'язані з подоланням бідності

ЦІЛЬ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: подолання бідності

Завдання 1

Зменшити вдвічі кількість осіб, вартість добового споживання яких є нижчою за 4,30 дол. США за паритетом купівельної спроможності (ПКС)

Завдання 2

Зменшити на третину частку бідного населення (на підставі встановленої національної межі бідності)

Стаття 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права визнає право кожної людини на належний рівень життя для себе та своєї родини, включаючи належне харчування, одяг і житло та подальше поліпшення умов життя.

У розгляді питання людського розвитку дедалі більшою мірою визнається, що бідність не дає можливості людині користуватися своїми правами. З перспективи прав людини розглядаються різноманітні аспекти бідності, і визначення бідності виходить за межі ствердження недостатності доходів. Для з'ясування основних причин бідності та ідентифікації окремих осіб і груп, виключених з активного соціального життя або незахищених і уразливих, застосовуються принципи рівності та недискримінації. Дуже важливим є міркування про те, чи бідні мають можливість брати участь у житті суспільства і чи до них ставляться як до головних дійових осіб свого розвитку, чи ж вони вважаються тільки пасивними отримувачами його благ. Під час розгляду питання людського розвитку було визнано і неодноразово підкреслювалося, що прозоре державне управління, яке дає змогу залучати населення до активної участі в житті суспільства, є важливим елементом зниження рівня бідності. Отож, прозорість і підзвітність органів влади вважаються ключовими чинниками інституційних змін, які сприятимуть подоланню бідності. Для оцінки бідності в Україні в цій ЗОУ застосовується саме такий ширший підхід.

Після десятиліття економічного спаду, який тривав з часу проголошення Україною незалежності в 1991 році, розпочалося стрімке економічне зростання, і нині більшість тенденцій і прогнозів щодо її подальшого розвитку є високою мірою позитивними. Протягом 2000-2002 років ВВП України збільшився на 20 відсотків, і це зростання тривало і протягом 2003 року. Світовий банк відзначив, що обсяг інвестицій, заробітна плата та доходи мають стійку тенденцію до зростання.¹⁷ За даними ПРООН, показники безробіття знижуються, доходи домогосподарств істотно збільшилися, і досягнуто певних успіхів у зниженні рівня бідності. Однак, незважаючи на те, що Уряд України оголосив своєю головною метою соціально-економічний розвиток і процвітання українського народу, що охоплює і завдання подолання бідності, є численні факти, які свідчать про неможливість реалізації людьми своїх прав.

Тематична група з питань бідності назвала основним завданням, виконання якого має забезпечити значне зниження рівня бідності, зосередження заходів з розвитку на найбільш незахищених і виключених із суспільного життя сегментів населення.

Уряд України пов'язує низькі рівні заробітної плати, пенсій і соціальних виплат з неефективною роботою системи соціального захисту та високими показниками безробіття і розглядає їх основними чинниками, що призводять до посилення бідності в Україні.¹⁸ Згідно з оцінками, рівень безробіття за визначенням Міжнародної організації праці (МОП) постійно знижується: так, в 1999 році він становив 12 відсотків, а в 2003 – 9,1 відсотка. Є відмінності між регіонами, і найвищий рівень безробіття спостерігається для західного

¹⁶ Відповідно до інформації, наданої Організацією ООН з промислового розвитку (UNIDO).

¹⁷ Стратегія допомоги Україні (СДУ), документ Світового банку, 29 вересня 2003 року, с. 1.

¹⁸ Цілі тисячоліття: Україна, опубліковано Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, 2003 рік, с. 8.

регіону країни. Основною проблемою є низький рівень заробітної плати, зважаючи на великий розрив у заробітках між різними сферами економіки; при цьому деякі категорії працівників отримують заробітну плату, яка є нижчою від місячного прожиткового мінімуму для дієздатної дорослої особи. Це є порушенням Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, відповідно до якого держава визнає право кожної людини на працю за справедливих і сприятливих умов, включаючи винагороду, яка забезпечує отримання всіма працівниками справедливої заробітної плати, і держава зобов'язана вживати заходів для забезпечення реалізації цього права.¹⁹ Існують ґендерні відмінності в рівні заробітної плати: жінки заробляють на 30,7 відсотка менше, ніж чоловіки, що є основним чинником, який визначає небезпеку бідності для жінок.²⁰

Бідність в Україні виділено окремо як дуже серйозну проблему, від якої страждають, насамперед, найбільш незахищені та уразливі групи населення, як-от неповні сім'ї з малими дітьми, жінки в сільській місцевості та пенсіонери. Одним із найбільш яскравих проявів напруженості, в якій Україна перебувала протягом останнього десятиліття і яка була зумовлена переходом від радянської республіки до незалежної держави, ринкової економіки та демократичного устрою, було різке скорочення загальної чисельності населення України від 51,7 млн. чол. у 1990 році до 49,0 млн. чол. у 2000 році. Ще один показник свідчить про те, що середня очікувана тривалість життя чоловіків і жінок в Україні скоротилася від 65,4 року в 1990 році до 62,4 року у 2000 році та від 74,9 року до 73,6 року, відповідно.²¹

Україна досягла певних успіхів у подоланні крайньої бідності. Згідно з офіційною статистикою, останнім часом частку населення, вартість добового споживання якого (за паритетом купівельної спроможності) не перевищує 4,3 дол. США, було зафіксовано на рівні 9,6 відсотків. Іншими словами, відповідно до даних звіту Уряду України про виконання завдань ЦРТ, частка усього населення, яка живе у крайній бідності, скоротилася з 14 до 11 відсотків. Цього було досягнуто шляхом поступового підвищення мінімальної заробітної плати і поступового зниження рівня безробіття.²²

Визначення кількості людей, які живуть за межею бідності, є складним завданням, оскільки є різні способи оцінки бідності. Згідно з даними різних оцінок, розкид даних про частку населення, яка живе нижче від рівня бідності в Україні, лежить у межах від 28 до 45 відсотків.²³ Світовий банк визначив межу бідності для України (станом на липень 2003 року) на рівні 2423 грн. на рік, виходячи з еквівалентних витрат на одну дорослу особу, коли частка населення, що жила за межею бідності, становила 25,6 відсотка від усього населення.²⁴ Якщо за критерій бідності взяти її абсолютну межу, встановлену на рівні 25 відсотків від медіанних витрат, то цифри свідчать про те, що частка найбіднішого населення зменшилася. Показники бідності, обчислені на підставі даних, отриманих за допомогою обстежень домогосподарств показують, що є надійні докази того, що бідність, обчислена як 25 відсотків від медіанних витрат, зменшилася у великих містах з 27,3 відсотка в 2000 році до 17 відсотків у 2002 році.²⁵ Н відміну від цього, рівень бідності у сільській місцевості протягом цього періоду залишався стабільно високим, – 42 відсотків від усіх бідних становили сільські жителі.

Реакція на економічне зростання в сільській місцевості була найслабшою, із збереженням стабільно високих показників бідності, особливо серед сільських жінок. Вищий рівень бідності в сільській місцевості можна пояснити тим, що сільське населення характеризується вищою часткою пенсіонерів. Значна кількість домогосподарств з пенсіонерами, що не працюють, перебуває близько від межі бідності внаслідок низького рівня пенсій, який становить у середньому 25,6 дол. США на місяць (дані за 2002 рік), і, відповідно недостатнього доходу. Водночас, в обстеженнях домогосподарств не враховано того факту, що багато господарств у сільській місцевості можуть користуватися харчовими продуктами, вирощеними на власних присадибних земельних ділянках.

Показники бідності залишаються високими (понад 40 відсотків) серед безробітних, пенсіонерів, вік яких перевищує 85 років, і соціальних пенсіонерів. Бідність поширеніша також серед працівників неофіційного сектора економіки і її показники виросли до понад 40 відсотків для сімей з дітьми, основною діяльністю яких є оброблення власної земельної ділянки. Найвища частка бідних серед сімей з трьома і більше дітьми і з особами похилого віку: 51 відсоток домогосподарств, що належали

¹⁹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, статті 6 і 7.

²⁰ Ґендерні питання в Україні – проблеми та можливості, ПРООН в Україні, 2003 р., с. 28 (Gender Issues in Ukraine – Challenges and Opportunities, UNDP Ukraine 2003, p. 28).

²¹ Звіт про людський розвиток в Україні, 2001 р., опубліковано ПРООН в Україні – "Демографічні дані", с. 96 (Ukraine Human Development Report 2001, published by UNDP Ukraine – Demographic Profile p.96).

²² Там само, с. 8.

²³ Подолання бідності заради добробуту – стратегічний рамковий документ, опублікований ПРООН в Україні, 2003 р., с. 4. (Poverty Reduction for Prosperity – Strategic Framework, published by UNDP Ukraine 2003 p.4).

²⁴ Згідно із СДУ, с. 6.

²⁵ Згідно з інформацією, наданою ПРООН в Україні.

до бідних, мали в своєму складі дітей,²⁶ а 37 відсотків – осіб пенсійного віку.²⁷ За оцінками, рівень бідності для сімей, главами яких є жінки, становить 28 відсотків, тоді як для сімей, главами яких є чоловіки, – 25 відсотків; це означає, що сім'ї, очолювані жінками, не є набагато біднішими від сімей, очолюваних чоловіками. Існує кореляція між кількістю років навчання і рівнем освіти глави сім'ї та бідністю, і ймовірність того, що сім'я, глава якої має тільки початкову освіту, належить до бідних, вища. Спостерігається негативна тенденція до зростання кількості сімей з дітьми, які живуть в крайній бідності. Близько двох третин усіх сімей, які мають п'ятеро або більше дітей, належать до злиденних.²⁸ До злиденних належить і багато біженців, які стикаються з труднощами в доступі до роботи або влаштуванні на роботу. Загалом, незважаючи на деякі ознаки, які свідчать про зменшення бідності, на підставі усіх підрахунків можна зробити висновок, що значна частина населення України живе у бідності в тій чи іншій формі або у стані збідніння чи виключення з активної участі в соціальному житті. Узагальнюючи, можна сказати, що наявні в Україні соціальні проблеми не дають їй громадянам можливості скористуватися всіма своїми людськими правами, вимагати цих прав або домагатися належного відшкодування.

Стаття 32 Конвенції про права дитини визнає право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої праці, яка може бути небезпечною, або перешкоджати дитині в здобутті освіти, або завдавати шкоди здоров'ю дитини чи її фізичному, розумовому, духовному, моральному або інтелектуальному розвитку.

Одним із негативних наслідків періоду переходу до ринкової економіки в Україні було втягнення дітей до нелегальної трудової діяльності, поширення найгірших форм праці дітей та зростання кількості дітей, які стали жертвами торгівлі людьми. Основними чинниками, які призводять до використання праці дітей і торгівлі ними, є високі показники безробіття, низькі рівні доходів і загальна соціальна трансформація, яка має місце, коли значною мірою перестають діяти старі соціальні норми, але ще не впроваджено нових. До найгірших форм праці дітей належать дитяча проституція, праця безпритульних дітей і праця дітей у сільській місцевості.

Крім того, різко зросла кількість дітей, які перебувають під опікою держави, що зумовлено, головним чином, складнощами перехідного періоду та загальним збіднінням населення. Дедалі більшу кількість дітей залишають матері зразу ж після їх народження. Часто цих дітей народжують жінки, які вживають наркотики, жінки з ВІЛ/СНІД, або ж це діти з якоюсь формою інвалідності. Поміщення дітей-інвалідів у державний заклад часто пов'язане з непроінформованістю батьків про природу інвалідності їхньої дитини та про можливості догляду за дитиною та її відновлювальне лікування в майбутньому. В окремих випадках дітей забирають від батьків або ж батьків позбавляють батьківських прав з моральних чи етичних причин, які призводять до того, що вони не доглядають дітей або знущаються над ними. До цих випадків належать і такі, коли батьки є хронічними алкоголіками, відбувають покарання в тюрмі, займаються проституцією або іншою незаконною чи кримінальною діяльністю.²⁹

Неефективна соціальна допомога

У колишньому Радянському Союзі діяла система соціального захисту, яка забезпечувала надання низки благ і пільг певним уразливим групам, таким як інваліди, особи похилого віку і багатодітні матері. Так само, як і багато інших країн СНД, Україна, починаючи з 2000 року, зменшила або ліквідувала значну частину цих соціальних пільг. Нині чинна система соціального захисту неспроможна визначити найбільш уразливі сектори чи групи суспільства, які повинні мати право на отримання певних видів допомоги. Більше того, на додаток до обмеженого обсягу бюджетних ресурсів, які виділяються на соціальну допомогу, факти свідчать про її несправедливий розподіл, внаслідок чого економічно успішніші сегменти населення отримують більшу частку додаткової щомісячної соціальної допомоги, ніж найбідніші сім'ї та ті, хто найбільш потребує цієї допомоги.

Соціальні програми, призначені для надання допомоги конкретним категоріям населення, можна поділити на п'ять основних категорій (бенефіціарії яких не є взаємовиключними): надання соціальних привілеїв, чорнобильські виплати, допомога на оплату житлово-комунальних послуг (житлові субсидії),

²⁶ Економічні дослідження Світового банку – Україна, 2000-2003 рр.

²⁷ Див. СДУ, с. 6.

²⁸ Економічні дослідження Світового банку – Україна, 2000-2003 рр.

²⁹ Тематичне дослідження причин інституціоналізації та майбутніх перспектив молодих людей, які виходять з-під опіки держави. Документ, наданий UNICEF, Україна. (Thematic Study on Causes of Institutionalization and Future Prospects of Young People Leaving Public Care).

виплати для сімей з дітьми та підтримка сімей з низькими доходами.³⁰ Ці програми здебільшого недостатньо фінансуються і не забезпечують адресної допомоги бідним. Соціальні привілеї, успадковані від попередньої радянської ери, які надаються у вигляді допомоги у грошовій і негрошовій формі, як-от житло і виплати на його утримання, транспорт, ліки та медичні послуги, значно скорочені.

Неефективність системи соціальної допомоги прямо пов'язана з певними видами економічної політики держави, спрямованими передовсім на макроекономічну стабілізацію, у тому числі на встановлення обмінного курсу та контрольних показників інфляції, коригування фіскальних показників та утримання валютних резервів на достатньому рівні. Усі ці заходи призвели до низки проблем у соціальній сфері, яка дуже сильно залежить від підтримки з державного бюджету. Так, низькі темпи впровадження структурних реформ і приватизації призвели до неефективного використання обмежених державних ресурсів забюрократизованими та надмірно централізованими органами державної влади. Водночас, низькі показники бюджетних надходжень зумовлені передовсім вузькою податковою базою, що, у свою чергу, є наслідком існування фіскальних пільг та "тіньової економіки". Місцевим бюджетам у сільській місцевості та бідніших регіонах бракує можливостей для надання необхідної соціальної допомоги. Крім того, серед причин неефективності системи соціальної допомоги, послуги якої часто надаються без належного обґрунтування, можна назвати низький професійний рівень і відсутність менеджерських навичок у державних управлінців, а також брак належної практики ефективного управління.

Вважається, що Україна має одну з найскладніших систем соціальної допомоги. Це зумовлено низкою чинників, починаючи від схеми фінансування системи. Соціальні програми фінансуються з кількох різних джерел, включаючи державний бюджет, місцеві бюджети, пенсійний фонд і фонд соціального страхування. Оскільки багато видів соціальної допомоги фінансуються з місцевих бюджетів, виплати не здійснюються однаково по всій країні. Крім того, є різні правила та критерії права отримання соціальних виплат, такі як рівень доходу домогосподарств та кількість і вік дітей тощо, викладені в численних законах, кодексах, указах та інших нормативних актах, випущених різними гілками влади. Крім того, необхідно здійснити гармонізацію законодавства, різноманітних інструкцій і нормативних актів, так, щоб уразливі групи населення з особливими потребами, такі як біженці, могли користуватися доступом до соціальної допомоги на рівних умовах з громадянами України. Загалом, неефективність системи соціального захисту, зумовлена, значною мірою, такою складністю її структури, дає підстави зробити висновок, що ця система загалом потребує істотної інституційної реформи.

Малі та середні підприємства

Поводом для серйозних роздумів для України є той факт, що значна частина економічного зростання пов'язана з великими фінансово-промисловими групами, і що багатство зосереджене в руках кількох привілейованих груп, що поглиблює і так значну соціальну нерівність у рівнях доходів в Україні. Малі і середні підприємства є жертвами надмірно складних процедур оподаткування і адміністративного регулювання, тоді як окремі впливові групи користуються різноманітними субсидіями, податковими пільгами та іншими привілеями. Згідно з оцінками Світового банку, загальна сума збитків від необґрунтованого надання податкових пільг і вилучень сягає 8 млрд. грн., тобто 10 відсотків від загальних надходжень до консолідованого бюджету. Скорочення можливостей для підприємницької діяльності і чесної конкуренції також наклали серйозні обмеження на добробут широких кіл населення. Хоча інші країни також страждають від економік "інсайдерського" типу, які функціонують, спираючись на неформальні відносини, спеціальні привілеї та кілька "політизованих" бізнес-груп, схоже, що Україна є крайнім випадком такої економіки.

Стислий виклад основних проблем

Зрозуміло, що для вирішення Україною проблем, вказаних у програмі уряду "Європейський вибір", що є необхідною передумовою інтеграції в Європейський Союз, вона повинна ставитися до боротьби з бідністю як до питання загальнодержавної ваги. Нинішні тенденції економічного зростання та зменшення бідності створюють можливості для руху вперед; цьому сприяє і схвалення та впровадження стратегічної соціальної політики, метою якої є захист бідних і проведення структурних реформ у соціальному секторі, які забезпечать невпинне зменшення показників бідності. Невідкладним завданням є, зокрема, досягнення вищих рівнів реальної заробітної плати та пенсій і зменшення показників безробіття, а також збільшення обсягу соціальних витрат. Зважаючи на те, що бідність найгостріша серед сімей з трьома або більше

³⁰ Там само.

дітьми або з дітьми віком до трьох років, коли матері мають обмежені можливості влаштуватися на роботу, а також для вразливих груп зі спеціальними потребами (як-от біженці), нагальним завданням є впровадження ефективної системи соціальної допомоги, метою якої є запобігання соціальній ізоляції таких груп населення і створення для них належних можливостей для активнішого вирішення питань власного розвитку. Інші незахищені групи, наприклад, особи похилого віку, потребують такої самої підтримки, як і діти, багато з яких стають дедалі більш уразливими до інституціоналізації, експлуатації та торгівлі людьми. Для підвищення ефективності системи соціального захисту необхідно перерозподілити програми соціальних виплат у такий спосіб, щоб забезпечити справедливість цих виплат і адресно спрямувати їх на допомогу бідним і найбільш виключеним з активного соціального життя групам населення, а також реструктуризувати ці програми, щоб забезпечити їх ефективніше впровадження.

Із зазначеного випливає, що однією з найважливіших сфер, яка потребує змін, є система підзвітності за використання державних коштів; необхідно підвищити рівень підзвітності шляхом посилення важелів внутрішнього та зовнішнього контролю і загального громадського нагляду як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Важливим завданням є також розбудова кадрового та організаційно-технічного потенціалу органів державного управління з тим, щоб вони могли виконувати свої завдання і обов'язки щодо ідентифікації груп, які не беруть участі в соціальному житті (або груп, які беруть її неповною мірою, як, наприклад, біженці), і забезпечення справедливого розподілу коштів. Врешті-решт, формування сприятливих умов для створення і розвитку малих і середніх підприємств вимагає вжиття відповідними органами влади дієвих заходів.

Ще одним нагальним завданням є розроблення ефективної державної політики для захисту прав сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки. Зазначається, що поки не буде поліпшено системи соціальної допомоги, батьки далі віддаватимуть своїх дітей до державних закладів. Організації, які повинні захищати права сиріт, нині мають дуже обмежені можливості внаслідок недостачі людських ресурсів і низької кваліфікації. Перш за все, дотримання прав дитини, визначених у Конвенції про права дитини (CRC), яку вже ратифікувала Україна, має бути необхідною вимогою під час позбавлення батьків їхніх батьківських прав і відлучення дітей від батьків.³¹ Як вказано в Конвенції про права дитини, поміщення дитини в державну установу повинно бути лише заходом останньої інстанції і застосовуватися тільки із врахуванням найкращих інтересів дитини. Більш за це, основним керівництвом для будь-якої державної політики, пов'язаної з цим питанням, мають бути інтереси дитини, разом із врахуванням думки дитини, відповідно до статей 3 і 12 вказаної Конвенції. Ці принципи повинні застосовуватися також під час розроблення заходів і програм, спрямованих на вирішення проблеми безпритульних дітей.

Реагування на проблеми

Уряд України, реагуючи на численні проблеми, у своїй стратегічній програмі і планах розвитку особливу увагу приділяв питанню бідності. Вже розглядалися зобов'язання, що їх взяла на себе Україна в рамках досягнення Цілей розвитку тисячоліття. Ще одним важливим заходом реагування став указ Президента України від 15 липня 2001 року, в якому вперше було визнано наявність проблеми бідності в Україні. З огляду на прагнення України досягти повної інтеграції в Європейський Союз до її стратегічних пріоритетів належать: забезпечення стабільного економічного зростання та посилення соціального спрямування економічної політики (зокрема, створення середнього класу); максимально справедливий розподіл доходів та подолання бідності шляхом впровадження системи соціальної допомоги з вищим ступенем адресності і захисту.³² Комітет з економічних, соціальних і культурних прав рекомендував для України оцінювати політику економічних реформ з погляду її наслідків для подолання бідності, і вжити заходів щодо коригування відповідних програм таким чином, щоб вони сприяли захисту економічних, соціальних і культурних прав найбільш уразливих сегментів суспільства.³³ Україна має чималу юридичну базу для боротьби з працею дітей, починаючи з базових конвенцій Міжнародної організації праці (МОП), ратифікованих Україною, та інших відповідних міжнародних договорів про права дитини (див. Додаток з переліком ратифікованих конвенцій).

³¹ Стаття 9 Конвенції про права дитини.

³² Подолання бідності заради добробуту – стратегічний рамковий документ, опублікований ПРООН в Україні, 2003 р., с. 4 (Poverty Reduction for Prosperity – Strategic Framework, published by UNDP Ukraine, 2003, p. 4).

³³ Заключні зауваження та рекомендації, опубліковані Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав (E/C.12/Add.65, 2001).

2.1.2. Проблеми розвитку у сфері охорони здоров'я, пов'язані з перехідним періодом в Україні

ЦІЛЬ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: поліпшення здоров'я матерів та зниження дитячої смертності

Завдання 1

Зниження смертності матерів на 17 відсотків

Завдання 2

Зниження смертності дітей віком до 5 років на 17 відсотків

Стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права передбачає, що держави-учасниці визнають право кожної людини користуватися всіма можливими досягненнями медицини для забезпечення найвищих стандартів фізичного та психічного здоров'я

Серйозне погіршення стану здоров'я населення України тісно пов'язане з економічною кризою та загальним зубожінням багатьох верств населення, коли багато людей існують на межі виживання й позбавлені можливості працювати за фахом. Поглиблення бідності має наслідком падіння життєвих умов і зменшення можливостей доступу українців до кваліфікованої медичної допомоги. У такому самому становищі перебувають численні біженці та роми, котрим просто не вистачає на це коштів через труднощі пошуку вигідної роботи і котрі досі лише частково включені до програм соціальної допомоги, якими можуть користуватися найбільш уразливі групи населення України (див. Додаток "Загальні показники здоров'я населення").

Протягом останніх років в Україні відбулося стрімке скорочення населення внаслідок зниження рівня народжуваності та підвищення рівня смертності серед молоді та дорослих осіб. За період 1990-2002 рр. населення країни зменшилось більш ніж на 3,3 млн., тоді як тривалість життя зменшилась із 75 років для жінок і 66 для чоловіків (1989 р.) до відповідно 73,6 і 62,4 років (2002 р.). Інтенсивна міграція теж відіграє неабияку роль у зменшенні населення України. За даними Фонду ООН з діяльності у сфері народонаселення (UNFPA) на даному етапі Україна переживає демографічну кризу, зумовлену як скороченням чисельності населення, так і погіршенням якісних характеристик населення, серед яких основним негативним чинником є послаблене здоров'я населення.

Головними причинами смертності дорослого населення є неінфекційні захворювання – серцево-судинні хвороби й ракові новоутворення, а також самогубства, вбивства та нещасні випадки. У 2002 р. кількість самогубств в Україні сягнула 12 200. Підвищення рівня смертності внаслідок неінфекційних хвороб здебільшого викликане нездоровим способом життя, характерними ознаками якого є погане харчування, тютюнопаління, наркоманія та алкоголізм, а також боротьба за виживання під тиском стресових умов, котрі є обов'язковими супутниками бідності. Що стосується інфекційних хвороб, які передаються статевим шляхом, то, починаючи з 1995 р., в Україні спостерігається одна з найвищих у світі швидкостей поширення епідемій ВІЛ і СНІД.³⁴ За даними Світової організації охорони здоров'я (СОЗ), показники захворюваності туберкульозом та інфекційними хворобами, що передаються статевим шляхом, в Україні значно вищі, ніж у середньому по західній Європі. Характерним і важливим чинником такого стану справ є криза, яку переживає національна система охорони здоров'я, наслідком чого стало обмеження доступу переважної більшості населення до кваліфікованого медичного обслуговування, особливо в сільських районах. Таким чином, право кожного українця на отримання медичних послуг найвищого рівня якості перебуває під серйозною загрозою.

Основні проблеми, визначені Тематичною групою з питань охорони здоров'я та підкреслені в ЗОУ, – це епідемія туберкульозу, охорона материнства й дитинства та охорона здоров'я підлітків. Саме ці проблеми були вибрані з поміж інших з таких причин: туберкульоз – тому що в Україні він набрав форми епідемії з високим рівнем захворюваності; охорона материнства й дитинства – тому що вона вкрай важлива для людського розвитку і тому що покращання репродуктивного здоров'я жінок з метою зниження рівня захворюваності матерів і дітей було ухвалене Україною у відповідності з Цілями розвитку тисячоліття. Особлива увага, яка приділяється репродуктивному здоров'ю матерів, базується також на тому, що воно є фундаментом здоров'я майбутньої людини, а теперішній незадовільний стан репродуктивного здоров'я молодих дівчат і жінок України викликає серйозне занепокоєння. І, нарешті, сьогодні предметом першочергової уваги стало здоров'я підлітків, оскільки усі показники свідчать про значне погіршення здоров'я цієї вікової групи протягом останнього

³⁴ Див. "Україна і ВІЛ /СНІД: пора діяти". Звіт про соціальний розвиток України, спеціальний випуск, 2003 р., опубліковано ПРООН в Україні, с. 4 (Ukraine and HIV/AIDS: Time to Act, Ukraine Human Development Report, Special Edition 2003, published by UNDP Ukraine, p. 4).

десятиріччя. Беручи до уваги масштаби епідемії ВІЛ/СНІД у країні, всебічному розгляду цього питання присвячений окремих розділ цієї ЗОУ (див. підрозділ С).

Епідемія туберкульозу

Загальновідомо, що на сьогодні туберкульоз (ТБ) є найпоширенішим інфекційним захворюванням в Україні, причому кількість людей з таким діагнозом становить 1,4 відсотка населення.³⁵ У 2000 р. було діагностовано 29,8 тисяч нових випадків захворювання на ТБ, а 9,9 тисяч людей померли внаслідок ускладнень, викликаних ТБ.³⁶ Національна програма боротьби з цим захворюванням була затверджена Указом Президента в 2001 р. Попри помітні зусилля взяти під контроль поширення ТБ, з'явилися нові ускладнені форми хвороби, які виявилися стійкими до лікування різноманітними ліками, відомими на сьогодні. І хоча за часів радянської влади ТБ успішно контролювався, цей контроль обходився недешево. Були створені численні диспансери для пацієнтів, хворих на ТБ, де вони мали можливість лікуватись у стаціонарі протягом десяти місяців. Сьогодні Україна не може дозволити собі такого підходу до вирішення проблеми, а протитуберкульозні медичні установи, відповідно до рекомендацій СОЗ, потребують повної реконструкції, після чого в них слід запровадити економічно ефективно амбулаторне лікування пацієнтів. Дійсно, у 1993 р. було здійснене таке економічно ефективно втручання в справу боротьби з ТБ, яке настійно рекомендували Світовий банк, СОЗ та інші міжнародні організації, і яке вважається основним досягненням у справі приборкання захворювання. Йдеться про впровадження короткострокового курсу лікування ТБ під безпосереднім наглядом (ККЛБН) (DOTS – Directly Observed Treatment Short Course). Але найбільшою перешкодою на шляху ефективної боротьби з епідемією ТБ є брак адміністративних можливостей системи охорони здоров'я, що свідчить про нагальну потребу вдосконалення її роботи.

Незважаючи на те, що протягом останніх 11 років кількість хворих на ТБ зросла більш ніж удвічі (за ці роки показник захворюваності зріс з 31,9 відсотка на 100 000 населення до 69,5 відсотка у 2001 р.), а рівень смертності внаслідок ТБ за той самий період фактично зріс майже втричі (з 8,1 смертей на 100 000 населення до 22,4), дуже важливо відзначити, що в "Цілях розвитку тисячоліття" для України передбачено зниження кількості ТБ захворювань на 42 відсотки.

Охорона материнства і дитинства

Відповідно до Закону України "Про захист дітей", підписаного Президентом України 26 квітня 2001 р., дитиною вважається особа віком до 18 років. Позитивним моментом є те, що дитяча смертність, яка за офіційними даними оцінюється на рівні 11,3 смертей на 1000 живонароджених дітей, є однією з найнижчих серед країн даного регіону. Рівень смертності серед дітей віком до п'яти років залишається порівняно високим – 14,9 смертей (за даними 2001 р.), незважаючи на тенденцію до зниження, яка спостерігалася протягом 1990-х років. Рівень захворюваності серед дітей віком до 14 років неухильно підвищувався упродовж 1990-2003 рр. Найбільш поширеними у цій віковій групі є респіраторні захворювання (818,9 у розрахунку на 1000 дітей), далі йдуть інфекційні, паразитарні захворювання та хвороби шкіри (59,7), захворювання системи травлення (52,4), а також травми та отруєння (45,4).

Другим позитивним зрушенням у питанні життєздатності дітей є високий рівень охоплення їх профілактичними щепленнями проти поліомієліту, кору й туберкульозу, який у 1999 р. досяг 97 відсотків.³⁷ У 2003 р. до Національної програми імунізації населення було внесено пункт щодо проведення профілактичних щеплень проти гепатиту "В" при фінансуванні Світовим альянсом з питань вакцин та імунізації (GAVI – Global Alliance on Vaccines and Immunization), і в тому ж році рівень охоплення населення цими щепленнями склав 76 відсотків.³⁸ Існуючі методи лікування, практичні навички батьків і спеціалістів-медиків, а також їхня компетентність у сфері харчування дітей та підлітків незадовільні.³⁹ За офіційними даними, 40,7 відсотка немовлят віком до 6 місяців годуються виключно груддю, у той же час стверджується, що 96 відсоткам немовлят віком до 6 місяців дають воду або чай.⁴⁰ Досі не ратифікований Міжнародний кодекс з маркетингу заміників грудного молока, а в лікарняних закладах спостерігаються кричущі порушення положень цього кодексу.

³⁵ Див. працю "Україна на порозі десятої річниці Міжнародної конференції з питань народонаселення та розвитку" (Ukraine at the Threshold of Tenth Anniversary of the International Conference on Population and Development), на яку посилалися вище на с. 6.

³⁶ Там само.

³⁷ Інформацію надано Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям ООН (UNICEF) в Україні.

³⁸ Там само.

³⁹ Див. "Оцінка здоров'я матерів і немовлят у 2003-2004 рр. JSI" (JSI Mother and Infant Health Assessments 2003 and 2004).

⁴⁰ Див. "Раннє дитинство: ситуація, проблеми, перспективи розвитку. 2003. Державний інститут проблем сім'ї та молоді" (Early Childhood: Situation, Problems, Perspectives of Development. 2003. State Institute of Family and Youth Problems).

Досвід багатьох країн світу свідчить, що для подальшого зниження дитячої смертності в умовах України в практичній роботі в галузі охорони материнства і дитинства необхідно: а) зосередити увагу на дитині й родині (тобто створити в лікувальних закладах теплу сімейну атмосферу); б) сприяти впровадженню методів охорони здоров'я, що спираються на передовий досвід; в) забезпечити немовлятам до шести місяців годування виключно материнським молоком; г) сприяти ранньому стимулюванню дитини. Ця нова концепція нещодавно пройшла попередню перевірку в численних пологових будинках і дитячих лікарнях України і дала прекрасні результати. Наприклад, у Донецькому регіональному центрі охорони материнства й дитинства лише після п'яти місяців її впровадження необхідність застосування інтенсивної терапії для новонароджених впала з 23 до 9,6 відсотка, кількість випадків гіпотермії зменшилась із 59 до 2,3 відсотка, а годування груддю не пізніше ніж за годину з моменту народження збільшилось з 25 до 83,3 відсотка.⁴¹

Ще однією важливою проблемою охорони здоров'я населення України є дефіцит життєво необхідних поживних мікроелементів у харчуванні жінок і дітей, зокрема йоду, заліза та фолієвої кислоти. Результати перевірки, проведеної у 2002 р., засвідчили, що скрізь по країні існує помірна недостача йоду та заліза, причому в північних і західних регіонах спостерігаються ознаки гострого дефіциту йоду. 70 відсотків новонароджених не захищені проти церебральних порушень і втрати 10-15 відсотків пізнавальної здатності в результаті порушень, викликаних дефіцитом йоду. За проведеними оцінками, якщо не буде вжито жодних заходів для ліквідації дефіциту йоду, втрати України протягом наступних п'яти років становитимуть 651,7 млн. грн. (або 122,3 млн. доларів США).⁴² Виконане за міжнародними стандартами обстеження дітей з вродженими дефектами виявило 2,1 дефектів спинного мозку на 1000 народжень. Кількість дітей з такими дефектами, які призводять до серйозної інвалідності або смерті, можна було б зменшити на 75% завдяки додаванню до харчування фолієвої кислоти.

Слід пам'ятати, що держава зобов'язана вжити заходів для ліквідації дефіциту йоду, зокрема тому, що вона має виробничі можливості для цього, і тому, що вона зобов'язана зробити це після ратифікації Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та Конвенції про права дитини, оскільки обидва документи мають за мету гарантувати кожній людині право користуватися всіма можливими досягненнями медицини для забезпечення найвищих стандартів фізичного та психічного здоров'я.

Здоров'я дітей безпосередньо залежить від репродуктивного здоров'я жінок. В Україні, за даними останнього перепису населення (2001 р.), кількість жінок дітородного віку (15-49 років) становить 12 516 747.⁴³ Протягом останнього десятиріччя Уряд України доклав значних зусиль для покращання репродуктивного здоров'я жінок. За оцінками, здійсненими Міністерством охорони здоров'я та Фондом ООН з діяльності у сфері народонаселення (UNFPA), у відповідності до Програми заходів, ухваленої Міжнародною конференцією з питань народонаселення та розвитку, в Україні успішно впроваджені "Національна програма планування сім'ї на 1996-2001 рр." та "Національна програма з питань репродуктивного здоров'я на 2001-2005 рр.", що підтверджується значним поліпшенням основних показників стану репродуктивного здоров'я (див. Додаток "Показники репродуктивного здоров'я").

Зміни в політиці мали наслідком деякі позитивні зміни стану репродуктивного здоров'я жінок. У результаті, материнська смертність (у розрахунку на 100 000 живонароджених дітей) зменшилась з 36,2 (1995 р.) до 18,9 (2003 р.).⁴⁴ Основними причинами материнської смертності є екстрагенітальні (соматичні) хвороби, які ускладнюють вагітність і пологи, і на рахунок яких можна віднести 36 відсотків згаданих смертей. Іншими причинами материнської смертності вважаються діабет, серцево-судинні захворювання, хвороби нирок та ревматичні ураження. Кількість абортів (на 1000 жінок дітородного віку) також скоротилася з 56,5 у 1996 р. до 23,4 у 2003 р. У цьому ж році (вперше в Україні) не було зареєстровано жодної смерті внаслідок абортів. Для подальшого зниження показника материнської смертності в Україні слід продовжити удосконалення національної системи медико-санітарної допомоги майбутнім матерям і зосередити особливу увагу на профілактиці, ранньому діагностуванні та лікуванні екстрагенітальних патологій, паралельно із запобіганням випадкам небажаної вагітності та абортів. До того ж, заклади охорони материнства потребують модернізації, у тому числі перетворення їх на заклади, сповнені сімейного затишку та дружньої атмосфери.

Як би там не було, Україна має шукати шляхи зниження ролі абортів як важливого механізму планування сім'ї, беручи до уваги, що в 2003 р. на 100 новонароджених припадало 72,8 абортів. Крім

⁴¹ Інформацію надано Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям ООН (UNICEF) в Україні.

⁴² Там само.

⁴³ Див. "Здоров'я жінок в Україні у 2003 р." – Медичний статистичний центр Міністерства охорони здоров'я України, Київ, 2004 (Health of Women in Ukraine in 2003 – Ministry of Health of Ukraine (MOH), Medical Statistics Centre, Kyiv, 2004).

⁴⁴ За даними дирекції Інституту охорони материнства і дитинства Міністерства охорони здоров'я України, 2004 р.

того, аборти залишаються головною причиною жіночого безпліддя, величина якого становить 0,29 відсотка.

Пероральне вживання контрацептивів збільшилось з 4,8 (1998 р.) до 12,4 відсотка у 2003 р., а застосування внутрішньоматкових протизаплідних засобів (спіралей) залишається стабільним - на рівні 14,5-14,9 відсотка. Попри підвищення попиту на контрацептиви для перорального вживання з 60 до 70 відсотків, сексуально активні жінки продовжують вживати менш ефективні методи планування родини, від яких слід відмовитись. Незадовільний стан репродуктивного здоров'я жінок може виникати внаслідок таких причин:

- низька свідомість і недостатня турбота про власне репродуктивне здоров'я, а також відсутність попиту на високоякісні медичні послуги у сфері репродуктивного здоров'я;
- низька обізнаність про права на охорону власного репродуктивного здоров'я;
- недостатня наявність, доступність, прийнятність рівня цін та якості товарів і послуг, що надаються медичними закладами охорони материнства і дитинства;
- недостатнє державне фінансування цільових національних програм;
- відсутність відповідальності провідних установ галузі за інформацію, профілактику та лікарський нагляд у сфері репродуктивного здоров'я жінок;
- неправильне харчування під час вагітності;
- бідність, яка поглиблюється пропорційно кількості дітей у сім'ї.

Гарантування медико-санітарної допомоги населенню є одним з основних обов'язків держави, як проголошено в Конституції України, ухваленій 1996 року. Якщо ж взагалі подивитися на цю проблему з погляду відповідальності, то саме національна державна система охорони здоров'я зобов'язана забезпечити надання інформації та послуг у сфері захисту репродуктивного здоров'я жінок. До числа тих, на кого також покладається цей обов'язок, входять система освіти, сім'ї й громадські організації, які повинні інформувати населення й створювати стимули для формування в суспільстві потреби покращити медико-санітарне обслуговування репродуктивного здоров'я жінок. Важливу роль у покращанні репродуктивного здоров'я в Україні відіграють міжнародні організації, що надають для цього фінансову допомогу.

Здоров'я підлітків

В Україні підлітками вважаються особи віком 14-17 років. За даними першого національного перепису населення, проведеного у 2001 р., в Україні живе понад 3 мільйони осіб цієї вікової групи. Крім того, дані перепису свідчать, що частка підлітків і молоді віком до 28 років становить 11 відсотків від усього населення країни.⁴⁵

За даними UNICEF за 2001 рік всі показники стану здоров'я підлітків віком 15-17 років значно погіршились у зв'язку з підвищенням кількості випадків туберкульозу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, зі зловживанням алкоголем та наркотиками. Кількість дітей-інвалідів також збільшилась.⁴⁶ Що стосується захворюваності підлітків, то на сьогодні перше місце посідають респіраторні захворювання, а друге – захворювання, пов'язані з ендокринною системою. Підвищення рівня захворюваності можна пояснити поєднанням низки чинників, в тому числі підвищенням захворюваності на туберкульоз серед підлітків, а також алкогольної та наркотичної залежності.

За даними Міністерства охорони здоров'я, у порівнянні з 1996 роком показник захворюваності серед дівчат-підлітків віком 15-17 років зріс на 50 відсотків.⁴⁷ Структура захворюваності дівчат-підлітків віком до 14 років така: респіраторні захворювання (48,3 відсотка), хвороби системи травлення (8,1 відсотка), хвороби ендокринної системи (6,4 відсотка). Серед дівчат віком 15-17 років: респіраторні захворювання (30,7 відсотка), хвороби ендокринної системи (10,6 відсотка), хвороби системи травлення та захворювання сечових шляхів (9,4 відсотка). Предметом особливої уваги мають стати соматичні хвороби дівчат віком 15-17 років, які можуть ускладнити майбутню вагітність і народження дитини: діабет (14,5 на 10000 дівчат), ревматизм (25,2), хронічний гломерулонефрит (9,0) та вроджені серцево-судинні хвороби (37,3).⁴⁸

⁴⁵ Там само, с. 6.

⁴⁶ Див. "Situation Analysis on the State of Children and Women in Ukraine" (Ситуативний аналіз становища дітей та жінок в Україні), підготовлений Центром соціальної експертизи та прогнозування за дорученням UNICEF в Україні, 2001, сс. 12-14.

⁴⁷ Див. "Стан охорони материнства в Україні", Київ. Міністерство охорони здоров'я, 2004, с.216.

⁴⁸ Див. "Репродуктивне та статеве здоров'я підлітків в Україні: ситуативний аналіз", Київ, Українська асоціація планування сім'ї, 1999, 2004.

Беручи до уваги той факт, що репродуктивне здоров'я жінок є основою здоров'я людей, репродуктивне й статеве здоров'я підлітків і молоді України заслуговує на всіляку підтримку та увагу. Існує занепокоєння з приводу низької обізнаності підлітків у тій сфері, яку називають культурою статевої поведінки, а це говорить про необхідність виховувати у підлітків і молоді відповідальне ставлення до репродуктивної поведінки. Повідомляється, що серед молоді недостатні знання про статеве життя мають: у віці 12-14 років – 35,8 відсотка хлопців і 30,7 відсотка дівчат; у віці 15-18 років – 21 відсотка хлопців і 30,3 відсотка дівчат; у віці 19-20 років – 22,5 відсотка хлопців і 29,2 відсотка дівчат.

В обстеженні, проведеному нещодавно за підтримки Фонду ООН з діяльності у сфері народонаселення (UNFPA), відзначалося, що лише 8,8 відсотка сексуально активних дівчат віком 15-18 років і 14,4 відсотка дівчат віком 19-20 років вживають пероральні контрацептиви. Дані про вживання презервативів їхніми чоловіками-партнерами свідчать про дуже низький показник використання презервативів: 30,7 відсотка для чоловіків віком 15-18 років і 51 відсотка для чоловіків віком 19-20 років.⁴⁹ Близько десятої частини обстежених дівчат віком 15-18 років мали ті чи інші захворювання статевої системи. Статистичні дані свідчать про зростання до 55 відсотка кількості запалень тазових органів серед дівчат віком 15-17 років, що є основним чинником ризику і загрози майбутнього безпліддя.

Випадків захворювання на гонорею (на 100 000 осіб відповідної групи населення) у 2003 р. серед підлітків віком до 14 років було зареєстровано: 4,1 серед дівчат і 0,2 серед хлопців. У віковій групі 15-17 років відповідні цифри становили 38,9 і 33,9. Випадків захворювання на сифіліс було зареєстровано: 3,6 серед дівчат і 2,7 серед хлопців до 14 років; 61,1 серед дівчат і 14,6 серед хлопців віком 15-17 років.⁵⁰

Кількість абортів за останні 10 років істотно зменшилась: серед дівчат віком до 14 років з 0,21 у 1993 р. до 0,10 у 2003 р., і серед дівчат віком 15-17 років з 31,0 до 6,60 (всі показники подаються у розрахунку на 1000 дівчат). Переважна більшість підліткових абортів виконується приватно і не вноситься до офіційних звітів. Тим часом рівень підліткових абортів залишається високим у порівнянні з середньоєвропейськими показниками, що відкриває широкі можливості для подальшого вдосконалення у цій сфері.

Основні причини погіршення охорони репродуктивного здоров'я підлітків і молоді насамперед пов'язані з бідністю, незадовільною економічною ситуацією в країні, наслідком чого є неадекватність державної системи охорони здоров'я, відсутність відповідальності існуючих керівних органів та відсутність особистих стимулів для використання своїх репродуктивних прав та досягнення міцного репродуктивного здоров'я. Обов'язки пропагувати і захищати репродуктивне статеве здоров'я та репродуктивні права підлітків перебувають, головним чином, в компетенції Міністерства охорони здоров'я, Міністерства в справах сім'ї та молоді, в розпорядженні якого є система надання соціальних послуг молоді, а також недержавних організацій, що працюють у сфері охорони здоров'я молоді, поліпшення її репродуктивного здоров'я та пропаганди здорового способу життя.

Стислий виклад основних проблем

У цьому розділі головне місце відведене основним питанням та глибинним причинам виникнення найгостріших проблем у сфері охорони здоров'я в Україні. Хоча, можливо, економічна криза стала причиною поглиблення бідності в суспільстві й послаблення системи охорони здоров'я, все ж незадовільний стан здоров'я людей часто є наслідком неефективного використання існуючої системи охорони здоров'я і відсутності відповідальності тих осіб і підрозділів, які займають керівні позиції в галузі й мали би стати ініціаторами необхідних змін. Перш за все, політичні рішення і бюджетні асигнування слід спрямовувати на те, щоб ліквідувати хронічну обмеженість доступу найбідніших верств населення до послуг закладів охорони здоров'я. Звідси випливає, що основними проблемами охорони здоров'я є такі:

- необхідність забезпечення кожному українцю права користуватися всіма можливими досягненнями медицини для забезпечення найвищих стандартів фізичного та психічного здоров'я, а також гарантування цього права біженцям, які отримують політичний притулок в Україні (відповідно до Конвенції 1951 р. біженці мають користуватися тими ж правами, що й громадяни України, а відповідно до статті 20 Закону про біженців, "особи, що отримали статус біженця, користуються тими самим правами, що й українські громадяни, на (...) медико-санітарну допомогу, лікування та медичне страхування");

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Там само.

- недостатність адміністративних можливостей системи охорони здоров'я та низька ефективність використання кадрів і матеріально-технічних ресурсів, що свідчить про нагальну необхідність поліпшити якість роботи системи охорони здоров'я;
- необхідність повної перебудови туберкульозних диспансерів і переходу на економічно ефективне амбулаторне лікування хворих на ТБ;
- необхідність прийняття жорсткого політичного рішення у вигляді закону, який би вимагав йодування всієї солі, що призначається для споживання людьми;
- необхідність підвищувати усвідомлення жінками, підлітками і навіть багатьма медичними працівниками важливості збереження й зміцнення репродуктивного здоров'я;
- необхідність пропаганди здорового способу життя серед дітей та підлітків.

Після вивчення звіту України, поданого на розгляд Комітету з ліквідації дискримінації жінок, Комітет привернув увагу до своєї загальної рекомендації № 24, яка стосується становища жінок та їхнього здоров'я, і рекомендував провести всебічне дослідження конкретних проблем зміцнення здоров'я жінок (у тому числі репродуктивного здоров'я), широке впровадження комплексного підходу до збереження здоров'я жінок на всіх етапах життєвого циклу, підвищення організаційної та фінансової підтримки програм планування сім'ї та забезпечення широкого доступу всіх чоловіків і жінок до контрацептивів. Комітет і далі наполегливо рекомендуватиме Уряду посилити роботу над освітніми програмами для хлопців і дівчат про статеве життя й значення репродуктивного здоров'я жінок, для того щоб виховувати в них відповідальне ставлення до статевих відносин і негативне ставлення до абортів як засобу контролю народжуваності.⁵¹

Реагування на проблеми

Окремі позитивні зрушення самі нічого не варті, особливо у такій сфері, як охорона репродуктивного здоров'я жінок. Уряд взяв на себе зобов'язання покращити охорону материнства і дитинства шляхом зменшення рівня материнської смертності на 17%, і на таку ж величину зменшити смертність серед дітей віком до 5 років, що є частиною зусиль Уряду, спрямованих на виконання "Цілей розвитку тисячоліття". Однак у "Цілях розвитку тисячоліття" передбачається зниження смертності серед дітей віком до 5 років на дві третини, а серед матерів – на три чверті до 2015 року.

Перелік завдань, упорядкований за їх політичними пріоритетами, виглядає таким чином:⁵²

- проведення освітніх кампаній з питань охорони здоров'я, які пропагують здоровий спосіб життя, планування сім'ї, зміцнення репродуктивного здоров'я жінок, охорону материнства та раннє діагностування ракових захворювань;
- проведення просвітницьких кампаній серед жінок, які включають рекомендації регулярних і частих відвідин лікаря;
- заохочення до вигодовування немовлят груддю, яке проводиться у пологових відділеннях;
- розробка медичних та організаційних технологій з метою забезпечення належних умов для прийняття пологів і народження здорових дітей, а також лікування тих дітей, які народилися хворими;
- подальший розвиток комплексного медико-санітарного обслуговування у сфері охорони репродуктивного та статевих здоров'я;
- впровадження управління системою охорони здоров'я для підвищення організаційної та особистої відповідальності на центральному та місцевому рівнях;
- заохочення населення до зміцнення свого здоров'я та внесення змін, спрямованих на підвищення безпеки статевих стосунків.

Національна програма з питань репродуктивного здоров'я на 2001-2005 рр., основною метою якої є покращання репродуктивного здоров'я жінок України, вважається достатнім політичним і стратегічним інструментом для розв'язання багатьох з вищезгаданих проблем. Втім реалізація програми та її логічне продовження після 2005 р. вимагатиме технічної та фінансової підтримки від міжнародного співтовариства донорських організацій, серед яких провідну роль могла би відігравати ООН, спираючись на свій досвід і компетентність.⁵³

⁵¹ Див. "Заключні зауваження і рекомендації Комітету з ліквідації дискримінації жінок", A/57/38/Частина II, пп. 271-301, 2002 (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women).

⁵² Див. "Цілі розвитку тисячоліття" (Millennium Development Goals), с. 20.

⁵³ Там само.

Ще донедавна Україна не мала єдиної державної стратегії в сфері охорони здоров'я. Таке становище змінилося у 2002 році після ухвалення спеціальною постановою Кабінету міністрів України Міжгалузевої універсальної програми "Здоров'я нації", розрахованої на період 2002-2011 рр. Програма розроблена у відповідності до стратегії Європейської програми "Здоров'я для кожного", яка передбачає втручання, спрямовані на розв'язання широкого кола невідкладних проблем у сфері здоров'я суспільства.

2.1.3. Проблеми розвитку, що виникають внаслідок нерівного доступу до якісної освіти

ЦІЛЬ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: якісна освіта протягом усього життя

Завдання 1

Збільшувати норми прийому в учбові заклади до 2015 р. порівняно з 2001 р.

Завдання 2

Підвищити якість освіти

Стаття 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права гарантує право кожної людини на освіту. Держава визнає, що освіта має бути спрямована на всебічний розвиток людської особистості й виховання почуття власної гідності, а також має зміцнювати повагу до прав людини та основних свобод.

Україна традиційно мала високі стандарти освіти, а норми прийому в учбові заклади перевищували норми багатьох країн із середніми доходами; до того ж Україна мала більшу частку населення з вищою освітою, ніж інші країни. Проте останнім часом якість освіти погіршилась, і одночасно скрізь по країні зменшилась кількість дітей, прийнятих у дошкільні заклади й середні школи. Усвідомлюючи це, Уряд України намітив завдання, які повністю узгоджуються із зобов'язанням досягти "Цілей розвитку тисячоліття". Тому Уряд вирішив підняти норми прийому до учбових закладів і підвищити якість освіти, визнавши це завданням першочергового значення.⁵⁴ У зв'язку з цим Уряд також розробив стратегію реформування освіти, складовою частиною якої є зміна пріоритетів галузі та удосконалення обслуговування населення, починаючи з дошкільних закладів і закінчуючи закладами освіти третього ступеня. Ця стратегія включена до Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI столітті. До числа проблем, що увійшли в Доктрину, відноситься гарантування того, що всі діти (у тому числі ті, що шукають притулку, й ті, що мають статус біженців в Україні) одержують рівноцінну шкільну освіту за такими учбовими планами і з такою практикою викладання, які відповідають потребам нової ринкової економіки і вимогам економіки праці.

Хоча Уряд України, за всіма ознаками, став на правильний шлях, йому слід вважати першочерговим завданням забезпечення обов'язкової високоякісної освіти для всіх дітей, незалежно від соціально-економічного статусу дитини чи її місця проживання. Наприклад, діти, що живуть у селах або бідних регіонах, не одержують освітянських послуг на належному рівні. Особливу увагу слід приділити можливості використання права на освіту, оскільки це право порушується для громад, які перебувають у несприятливих умовах, та окремих груп населення, які мешкають у віддалених місцевостях або на околицях великих міст. Наприклад, в Україні дошкільною освітою забезпечується лише 45 відсотків загальної кількості дітей дошкільного віку, хоча для деяких регіонів цей показник значно нижчий: 22 відсотки в Івано-Франківській області та 26 відсотків у Львівській і Рівненській областях.⁵⁵ Уряд повинен і надалі забезпечувати доступ до освіти дітям біженців з врахуванням їхніх специфічних потреб, аби дати їм реальну можливість одержати якісну освіту за допомогою, скажімо, створення мовних класів та класів, де вони матимуть можливість наздогнати упущений матеріал. Існують численні свідчення того, що сучасна система освіти має тенденції і надалі створювати міському населенню більш сприятливі умови для навчання. У світлі цих фактів основними проблемами в галузі освіти, на думку Тематичної групи з питань освіти, є відсутність рівного доступу до якісної освіти та низький рівень набору до середніх шкіл і дошкільних учбових закладів.

Ключовим питанням середньої освіти є рівний доступ до якісної освіти. Закон "Про освіту" проголошує, що "громадяни України мають право на безплатне одержання освіти у державних освітніх закладах, незалежно від статі, расової, національної приналежності, соціального і майнового становища, роду та характеру занять, світоглядних переконань, партійної приналежності,

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Див. "Раннє дитинство: стан справ, проблеми, перспективи розвитку". 2003. Державний інститут проблем сім'ї та молоді.

віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин". Крім того, необхідно гарантувати рівний доступ до освіти дітей, що не мають притулку, та дітей біженців, як це передбачено Законом України про біженців. Хоча здається, що ці закони гарантують всім дітям рівний доступ до якісної освіти, фактично це не так. Попри гарантії, що задекларовані у Законі, обдаровані й талановиті діти, а також діти, батьки яких знаходяться у кращому суспільному й економічному становищі, мають значні переваги. З'явилися школи, які вважаються "елітними", де від батьків вимагається додаткова оплата за право дитини навчатися в ній. Ці школи здебільшого розташовані далеко від районів, де мешкають сім'ї з низькими доходами. У 2002 р. 38 відсотків учнів сільських шкіл не змогли продовжувати навчання у старших класах середньої школи, оскільки ті школи були розташовані занадто далеко від їхніх домівок. Існують суттєві перешкоди для реалізації права на освіту дітей з сімей з низькими доходами. До інших чинників, що сприяють обмеженню рівного доступу до якісної освіти дітей, що походять з сімей з низькими доходами, відноситься ранній відбір учнів початкової школи для "елітних шкіл", закрита процедура вступних іспитів та врахування суспільного статусу батьків при прийнятті до цих шкіл.⁵⁶ Слід зауважити, що така практика суперечить чинним правилам, які визначають процедуру прийняття дітей до середньої школи.

Діти національних меншин, таких як, приміром, роми, знаходяться в особливо несприятливому становищі, коли вони досягають шкільного віку, про що свідчать низький рівень їх вступу до шкіл і високі показники числа учнів, які покинули навчання. Це відбувається, насамперед, внаслідок бідності, дискримінації і зневаги до груп національних меншин, а також через культурні та мовні бар'єри, які відбивають у ромів охоту посилати своїх дітей до школи. Велику кількість дітей ромів безпідставно влаштовують у "спеціальні школи" для недорозвинених або розумово відсталих дітей лише тому, що шкільне начальство не знає, як упоратися з їхніми специфічними потребами, екзотичною мовою і соціальною поведінкою.

Що стосується якості освіти, то навчальний план досі не повністю приведений у відповідність до нових потреб суспільства, яке розвивається. Старий радянський підхід до розробки змісту навчальних планів, переобтяжених політехнічним навчанням за рахунок гуманітарних дисциплін, надмірна ставка на механічне запам'ятовування та недостатня увага до розвитку інших вмінь і навичок, необхідних для вирішення особистих проблем і розвитку творчого мислення, – все це розглядається як перешкоди на шляху подальшого розвитку освітньої галузі України, а отже, заважає спробам його реалізації. Крім того, спостерігається зниження якості викладання внаслідок того, що багато кваліфікованих учителів покинули галузь освіти. На якість освіти і далі впливає відсутність системи моніторингу, яка б могла допомогти визначенню найслабкіших елементів системи і дозволила б провести життєво необхідні удосконалення.

Попри загалом низький рівень набору, прийом учнів на початкове навчання 2001 р. становив 99,2 відсотка. Проте рівень набору в середні школи був значно нижчим, причому частка населення віком 15-17 років, які відвідують середню школу і закінчують 10-12 класів, у 2002 р. становила 56 відсотків. Слід зауважити, що багато учнів цієї вікової групи навчаються в професійно-технічних училищах.

Що стосується набору до дошкільних закладів, то в 1990-1996 рр. спостерігалось його різке зниження, і відтоді його рівень становив 38-40 відсотків, а в 2003 р. він зріс до 45 відсотків. Цей показник свідчить, що доступ до закладів дошкільного виховання не однаково доступний для всіх дітей. Попри численні загальновідомі переваги дошкільного виховання, Уряд України звернув увагу на те, що навіть якщо рівень зайнятості жінок підвищиться, а особисті доходи будуть зростати, все ж таки багато родин вважатимуть за краще не віддавати своїх малих дітей до закладів дошкільного виховання. Новий закон про дошкільні заклади був ухвалений у 2001 р. За цим законом сім'ям надається можливість проводити дошкільне виховання дітей вдома. Цілком очевидно, що ця сфера виховання вимагає поглибленого вивчення, щоб оцінити ситуацію і зрозуміти причини, чому заклади дошкільного виховання не здобули численних прихильників серед українських сімей.

Іншим чинником, який був визначений як такий, що перешкоджає прогресу освіти, є існування централізованої системи управління освітою та її повільна децентралізація. А це в свою чергу стримує розвиток місцевої ініціативи, розбудову управління, процес розроблення і прийняття рішень, у тому числі надання молоді можливості брати участь у цьому процесі.

Стислий виклад основних проблем

Перед Україною стоять неймовірно важкі проблеми в галузі освіти. Як зазначалося вище, не всі діти отримують однаково за якістю освіти, особливо ті, які мешкають у сільській місцевості чи в гірських районах, або ж у бідніших регіонах. Взагалі, **доступ до якісної освіти дітей біженців також**

⁵⁶ Див. "Стратегія реформи освіти в Україні", опубліковано Міністерством освіти і науки України, 2003, с. 43.

утруднений. Таким чином, державне фінансування повинно у першу чергу спрямовуватися на забезпечення якісної обов'язкової освіти для кожної людини, як цього вимагають Конвенція про права дитини і національне законодавство України. Це право має бути гарантоване кожному, незалежно від соціально-економічного становища або місця проживання дітей чи їхніх батьків. Більше того, існує необхідність приділити особливу увагу **групам ризику та бідним сільським районам**.

Після ознайомлення з матеріалами звіту України, поданими до Комітету з економічних, соціальних та культурних прав, орган, відповідальний за виконання Пакту про економічні, соціальні та культурні права, рекомендував, щоб Уряд вжив усіх заходів для виділення коштів, необхідних для успішного впровадження Закону про освіту 1991 р. Поряд з іншим, Комітет рекомендував Уряду України створити сприятливі умови для участі батьків та громад, особливо етнічних меншин, в управлінні школами з метою підвищення набору до учбових закладів та встановлення контролю за якістю освіти.⁵⁷ (Що стосується цього питання, то необхідна більш детальна інформація про використання права на освіту етнічними меншинами та дітьми ромів, що мешкають в Україні). Крім того, після вивчення доповіді української сторони про успіхи, досягнуті на шляху впровадження Конвенції про права дитини, поданої Україною до органу, відповідального за виконання конвенції, Комітет з прав дитини розробив низку рекомендацій з цього питання. Україні рекомендується, зокрема:

- гарантувати кожній дитині в державі **безплатну початкову освіту, а також її доступність**; при цьому слід звернути особливу увагу на дітей, що мешкають у сільській місцевості, на дітей ромів, кримських татар та інших національних меншин, а також на дітей з неблагополучних сімей, щоб забезпечити їм доступ до високоякісної освіти, в тому числі можливість вивчати свою рідну мову;
- здійснити необхідні кроки для збільшення кількості дошкільних закладів;
- забезпечити **законодавчу базу** для впровадження обов'язкової освіти, в тому числі передбачити виділення необхідних ресурсів для цієї мети;
- забезпечити впровадження **реформи освіти** з наданням для її реалізації достатньої підготовки та підтримки школам, в тому числі забезпечити додаткове фінансування та навчання вчителів, а також проведення оцінки якості нових програм;
- удосконалити **якість освіти** в цілому по країні з метою досягнення цілей, згаданих у статті 29, параграфу 1 Конвенції про права дитини та Загальному коментарі № 1 її Комітету щодо цілей освіти; та забезпечити внесення до шкільних навчальних планів вивчення прав людини, у тому числі прав дітей.⁵⁸

Реагування на проблеми

Хоча перед освітньою галуззю стоять важливі проблеми, на які негативно впливає скорочення бюджетних асигнувань і які є наслідком економічної кризи, з'явилися ознаки того, що Уряд України реагує на це обранням стратегічного курсу держави на трансформацію системи. Так, серед іншого Уряд України розробив **нові закони та постанови**, спрямовані на удосконалення системи освіти, а також **стратегію реформування, що має за мету забезпечення можливості навчатися протягом усього життя та рівного доступу до освіти**. Обов'язки по реформуванню системи освіти частково покладаються на місцеві органи влади.

Безперечно, Україні необхідно докласти максимум зусиль для досягнення "Цілей розвитку тисячоліття" та гарантувати всім дітям можливість закінчити повний курс початкової школи. Задля цієї мети необхідні: більш вірогідні дані та моніторинг. Головне місце в процесі досягнення ЦРТ відводиться таким основним етапам:⁵⁹

- створення ефективного механізму виконання та моніторингу положень Національної доктрини розвитку освіти та інших законів та постанов;
- визначення норм щодо підтримки закладів освіти підприємствами інфраструктури;
- забезпечення безплатної та доступної дошкільної освіти, державної шкільної освіти та рівного доступу до вищої освіти;
- допомога бідним сім'ям в оплаті освіти;

⁵⁷ Див. "Заключні зауваження та рекомендації Комітету з економічних, соціальних і культурних прав", (E/C.12/1/Дод. 65, 2001) (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights).

⁵⁸ Див. "Заключні зауваження та рекомендації Комітету з прав дитини", (CRC/C/15/Add. 191, 2002) (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Rights of Child).

⁵⁹ Див. "Цілі розвитку тисячоліття", с. 15.

- оновлення кількісних і якісних параметрів, що обумовлюють бюджетні стандарти, та впровадження різних підходів до фінансування недержавної освіти.

Крім того, з метою збільшення вступу до навчальних закладів Уряд визнав за необхідне: оптимізувати мережу навчальних закладів і збільшити фінансову підтримку навчання; обов'язково запровадити державні шкільні автобуси та програми підготовки вчителів; забезпечити адресну державну підтримку сиротам, інвалідам, дітям з бідних сімей та обдарованій молоді.

2.1.4. Проблеми розвитку, пов'язані з Гендерною нерівністю

ЦІЛЬ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: рівність чоловіків і жінок

Завдання 1

Досягти співвідношення співробітників жіночої й чоловічої статі в законодавчих і виконавчих установах принаймні на рівні 30:70.

Завдання 2

Скоротити розрив між доходами чоловіків і жінок.

Стаття 3 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і Стаття 3 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права проголошують, що держави-учасниці цих пактів мають гарантувати рівні права чоловіків і жінок, для того щоб вони користувалися громадянськими і політичними правами, а також економічними, соціальними та культурними правами.

З самого початку необхідно наголосити, що рівність чоловіків та жінок є основоположним обов'язком держав-членів Організації Об'єднаних Націй, тому цей пункт увійшов до "Цілей розвитку тисячоліття". Велике значення рівності чоловіків і жінок було ще раз підтверджене іншим міжнародним документом гарантування прав людини – Конвенцією про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок (CEDAW), положення якої Україна в результаті ратифікації цього документу зобов'язана виконувати. Крім того, рівність чоловіків і жінок має істотне значення для стабільного розвитку людини і відіграє вирішальну роль у політичному, соціальному й економічному прогресі. І навіть незважаючи на те, що Конституція України гарантує рівність чоловіків і жінок, відсутність адекватної стратегії для забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок сприяла посиленню нерівності, яка уповільнює процес економічного розвитку і побудови демократичного суспільства, всі члени якого беруть активну й вільну участь у всіх сферах життя. Світовий банк зауважив, що хоча економічні й соціальні умови по-різному впливають на малоабезпечених чоловіків і жінок, різниця між потребами чоловіків і жінок не завжди береться до уваги при аналізі бідності або враховується при доборі та проектуванні методів подолання бідності.⁶⁰

Для цілей цієї Загальної оцінки України (ЗОУ) Тематичною групою з гендерних питань були визначені основні проблеми нерівності чоловіків і жінок, які необхідно розв'язати у першу чергу. Тематична група вважає їх ключовими проблемами розвитку, при цьому вони враховували: вплив цих проблем на розвиток суспільства та народонаселення, інтенсивність реакції Уряду України та масштаби міжнародних зобов'язань, взятих на себе державою по виконанню міжнародних конвенцій, а також ступінь порушень прав людини, які можна розглядати як прояви гендерної нерівності. Відповідно до цього, основну увагу в ЗОУ зосереджено на непропорційному представництві жінок у директивних органах, та насильстві в сім'ї. Крім того, у цьому розділі розглядаються деякі питання щодо співвідношення чоловіків й жінок на ринку праці.

Непропорційне представництво жінок у органах, відповідальних за ухвалення рішень

Стаття 7 Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок встановлює, що держави-учасниці цієї конвенції мають вжити всіх необхідних заходів для ліквідації проявів дискримінації жінок у політичному та громадському житті країни та для надання жінкам права голосу й участі у виборах на рівних правах з чоловіками, а також права бути обраними до всіх органів, обрання до яких проводиться шляхом прямого голосування.

Чільне місце серед питань, що викликають занепокоєння, є питання відсутності або нечисленності жінок в органах, відповідальних за ухвалення рішень, починаючи з Парламенту України – Верховної Ради.

⁶⁰ Див. "Економічні дослідження Світового банку, Україна, 2000-2003 рр".

З моменту проголошення незалежності участь жінок у політичній системі пішла на спад у порівнянні з радянським періодом, коли в усіх директивних органах суворо дотримувалася 30-відсоткова квота для жінок.⁶¹ Після виборів 2002 року з 450 парламентаріїв, обраних до Верховної Ради, чоловіки склали 94,9 відсотка, у той час як жінки – лише 5,1 відсотка. Співвідношення чисельності чоловіків і жінок, обраних за партійними списками, становить 1:14. Багато членів нинішнього складу Верховної Ради України вийшли з бізнесових кіл, а жінки, які не належать до вищої ланки керівництва або не можуть розраховувати на істотну фінансову підтримку, мабуть, вважають роботу в переважно чоловічому середовищі надто важкою для себе. Зараз до складу Кабінету Міністрів України входить лише одна жінка, а губернатори всіх областей – чоловіки. Крім того, кількість жінок у Верховній Раді України не збільшується, незважаючи на високий рівень освіти й професійного потенціалу, а також обдарованість українських жінок. Деякі причини цього криються у відсутності квот і закону про рівність чоловіків і жінок, а також у неохильності жінок брати участь у політиці та керівництві, що є наслідком їхнього економічного становища вкупі з усталеними поглядами на традиційне місце жінки в суспільстві. Слід визнати, що засоби масової інформації також зробили свій внесок у збереження застарілого відношення до цієї проблеми та стереотипів, які допомагають утримувати жінку подалі від громадського життя. Жінки, однак, мають потужне представництво серед державних службовців, але тільки серед менеджерів і спеціалістів середньої ланки. Відомо, що їхнє представництво в найвищих управлінських колах, де виробляються і ухвалюються рішення, різко знижується. Для більшості сфер діяльності людини характерна така закономірність: чим нижче посада, тим доступніша вона для жінок.

Рівень зайнятості чоловіків і жінок на ринку праці майже однаковий. Однак і там спостерігаються численні прояви нерівності між чоловіками й жінками, на яких слід зупинитися окремо. Насамперед, це питання нерівності в оплаті праці. І незважаючи навіть на те, що платити жінкам за однакову роботу менше ніж чоловікам незаконно, все одно середньомісячна заробітна плата жінок на 30,7 відсотка менша, ніж у чоловіків. Роботодавці є зацікавленою стороною при встановленні розмірів заробітної плати, і наслідком цього є порушення прав жінок-працівниць, які, можливо, навіть не здогадуються про порушення своїх прав і тому не звертаються до юридичних інстанцій. Іншим питанням, що викликає занепокоєння, є випадки сексуального домагання на роботі, які, здається, стали цілком буденним явищем. І знов доводиться повторювати, що відсутність знання своїх прав і законних засобів їх захисту, якими можуть скористатися ті, хто постраждав від сексуальних домагань, є однією з безпосередніх причин існування цієї проблеми, тобто безкарності порушників прав жінок. Існуючі стереотипи підходу до ґендерного питання також вплинули на український ринок праці, і призвели до утворення на ньому відокремленого сектора жіночої робочої сили, яка має нижчий статус і найнижчий рівень оплати праці.⁶²

Насильство в сім'ї: важливий аспект гальмування розвитку

Зростання кількості випадків насильства в сім'ї, з яким стикнулося українське суспільство, є ще однією проблемою, котра теж є перешкодою для зусиль, спрямованих на розвиток країни. За даними обстеження, проведеного Інститутом соціологічних досліджень Академії наук України, до 68 відсотків жінок країни, або 18 млн. осіб, потерпають від насильства в сім'ї, причому відомо, що 20 відсотків з них страждають від цього постійно. За даними на початок 2004 р. органи міліції застосували превентивні та наглядові заходи за насильство в сім'ї до 83 000 осіб, і 84 відсотків з них становлять чоловіки.

Вважається, що прогресивним кроком Уряду в цьому напрямку став Закон 2002 р. "Про запобігання насильству в сім'ї". Цей закон встановлює правову та організаційну базу для визначення й попередження випадків домашнього насильства, а також функції та обов'язки різних установ, причетних до цього питання. Закон зосереджує увагу на превентивних заходах і своєчасному втручанні органів правопорядку ще на початковій стадії розгортання конфлікту, але складається враження, що Закон зосереджений на кримінальному аспекті насильства сім'ї меншою мірою, ніж це необхідно для успішної профілактики й ліквідації цих випадків. Після ухвалення Закону та надання йому чинності українська міліція зареєструвала 41 063 випадки насильства в сім'ї. Показників загальної кількості випадків насильства в сім'ї не можна одержати з даних офіційної статистики, оскільки збір даних розпочався лише з моменту прийняття закону. Проте відомо, що в областях, які потерпають від промислового й економічного спаду, наприклад, у Донецькій, Івано-Франківській та Луганській, рівень насильства в сім'ї вищий.⁶³ Для прискорення введення закону в дію необхідна ефективна система моніторингу.

⁶¹ Див. "Парламентські слухання про становище жінок в Україні", Київ 2004 р.

⁶² Див. ґендерні питання в Україні – проблеми і можливості (Gender Issues in Ukraine – Challenges and Opportunities), Агентство ПРООН в Україні і Шведське агентство з міжнародного розвитку (SIDA), 2003 р., с. 29.

⁶³ Там само, с. 65.

Однією з основних причин насильства в сім'ї є специфічне ставлення до нього деяких прошарків українського суспільства, які готові радше звинуватити жертву насильства у неправильній поведінці, ніж зосередити увагу на злочинцеві та вчиненому злочині. Наприклад, значна частина парламентаріїв, які ухвалили закон, теж вважали, що "провокаційна поведінка жертви може, до деякої міри, виправдовувати злочинця, який скоїв акт насильства".⁶⁴ Принципово важливо наголосити, що спроби кваліфікувати поведінку жертви як виправдання дій злочинця не сумісні з міжнародними стандартами прав людини. Спостерігаються також численні випадки нанесення побоїв жертвам насильства, які, попри всю їх жорстокість, усіма сприймаються просто як "сімейні справи". З цієї причини, слід підвищити в суспільстві усвідомлення того, що насильство в сім'ї – це порушення прав людини, і створити ефективний примусовий механізм боротьби з цим явищем. Крім того, необхідно впроваджувати програми, спрямовані на профілактику цих злочинів, на роботу з проблемними сім'ями, жертвами і злочинцями. Нині в країні існують лише два притулки для жертв насильства в сім'ї з дуже обмеженою кількістю місць. Для роботи в цьому напрямку слід посилити співпрацю медичних, соціальних та юридичних органів. Так само відсутні програми для реабілітації (поновлення в правах) злочинців. Крім того, необхідно створити спеціальні підрозділи правоохоронних органів і доручити їм займатися справами насильства в сім'ї, а також залучити до цього комісію уповноваженого з прав людини.

До недостатнього ефективного застосування вищезгаданого закону можна додати інші причини, що лежать в основі насильства в сім'ї, у тому числі безкарність злочинців і безвихідне становище жертв насильства. Підводячи підсумки, можна стверджувати, що відсутність обізнаності жертв зі своїми правами вкупі з відсутністю ефективного соціального захисту та ефективних засобів боротьби за свої права, нарівні з безкарністю злочинців, є основними проблемами, які потребують розв'язання.

Стислий виклад основних проблем

Після ознайомлення з останніми поточними звітами, поданими Україною 2002 р. до Комітету CEDAW, який є міжнародним органом, відповідальним за моніторинг виконання Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок (CEDAW), опублікував свої висновки та зауваження, які підсумовують розгляд численних прикладів ґендерної нерівності, про що йшлося вище. Відповідно до цього, вони оприлюднили перелік проблем, які потребують розв'язання:

- запровадити **освітні й навчальні програми для суддів, юристів та співробітників правоохоронних органів, розроблені у відповідності з** положеннями Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок (CEDAW), а також проводити інформаційні кампанії серед жінок для усвідомлення ними своїх прав.
- **розробити методи** і заходи, спрямовані проти явної та неявної дискримінації жінок.
- збільшити **представництво жінок** у виборних органах і державному апараті.
- включити до законодавства визначення дискримінації, процедур примусового забезпечення прав жінок і засобів їх судового захисту.
- вважати **заходи боротьби з насильством над жінками** в сім'ї та суспільстві такими, що мають найвищий пріоритет.
- гарантувати **чоловікам і жінкам рівні права на ринку праці** з метою унеможливлення фахової сегрегації, а також запровадити заходи, що дозволяють ліквідувати протиріччя між сімейними та професійними обов'язками.
- розробити та запровадити загальноосвітні програми та сприяти висвітленню засобами масової інформації тих культурних змін, що стосуються ролей і завдань чоловіків і жінок, для рішучої **ломки традиційних поглядів на роль статевої приналежності** в сімейному житті, роботі, політиці та суспільстві.

Як стверджувалося раніше, **насильство в сім'ї повинно розглядатися як комплексне питання здоров'я населення і прав людини**. Незважаючи на те що це явище є суспільною проблемою, яка насамперед зачіпає інтереси жінок і дітей, і визнається міліцією та владою справа державної ваги, міліція й судова система і досі незадовільно підготовлені для ефективного реагування на випадки насильства в сім'ї. Через відсутність соціальних служб допомоги жертвам проблема й надалі продовжує загострюватися. Для її вирішення необхідно удосконалити судовий розгляд таких справ з врахуванням останніх доповнень до вищезгаданого закону, а також необхідно забезпечити потужну підтримку проведенню інформаційних кампаній, які просвіщають населення щодо його законних прав і розширеного доступу до юридичних послуг. Після ознайомлення зі звітом, поданим Україною, Комітет з прав людини рекомендував Україні вжити рішучих заходів у цьому напрямку, в тому числі прийняти

⁶⁴ Там само.

постанови та надати чинності відповідним законам, проводити навчання співробітників міліції та підвищувати свідомість населення, щоб захистити жінок від насильства в сім'ї.⁶⁵

У ході підготовки ЗОУ Тематична група з гендерних питань, що входить до складу групи агентств ООН в Україні, використала аналіз дотримання прав людини, щоб визначити, з одного боку, **можливості заявників вимог** вимагати дотримання своїх прав, а з другого боку, спроможності відповідальних організацій /установ (йдеться про осіб або групи осіб, які мають відповідні обов'язки /доручення) гарантувати ці права. Був складений перелік основних недоробок і сумнівних питань, які могли б зашкодити заявникам вимог, до числа яких віднесено чоловіків, жінок, дітей, сім'ї та громади. До згаданого переліку внесено такі питання: **відсутність законодавства щодо гендерної рівності; широке розповсюдження гендерних стереотипів щодо місця чоловіків і жінок у суспільстві; відсутність виваженого статевого виховання та знань у сфері прав людини; знуцання; незадовільна система соціальної допомоги і захисту.**

Для **відповідальних організацій /установ**, до числа яких увійшли, головним чином, особи, відповідальні за вироблення та ухвалення рішень, що представляють Верховну Раду України, міністерства, державні установи та органи правопорядку, недержавні організації, міжнародні організації та науково-дослідні інститути, був складений перелік основних недоробок і сумнівних питань. До цього переліку внесено такі питання: **відсутність можливостей та компетентності для визначення гендерних питань тобто питань, що стосуються прав чоловіків і жінок; відсутність матеріалів та інформації, де виважено і делікатно подається гендерне питання; відсутність співпраці і координації між установами; незадовільна система збору даних, яка розділена по статях; відсутність системи моніторингу; відсутність прозорості процесу вироблення та ухвалення рішень.**

Нарешті, для успішного досягнення Цілей розвитку тисячоліття, які відносяться до гендерних питань, і для того щоб забезпечити прогрес на шляху до сталого людського розвитку, в Україні слід проводити **виважену гендерну політику**, складовою частиною якої є підтримка з боку Уряду з метою спрямування гендерної політики в правове річище. Першочерговим завданням слід вважати зміцнення співпраці з науковцями і статистиками з метою отримання та аналізу даних, в яких було б враховано гендерну ознаку. Крім того, необхідно зайнятися підготовкою кадрів спеціалістів з гендерних питань в уряді, щоб мати можливість ефективно реагувати на широкий спектр питань розвитку людини та інших суміжних питань, як, приміром, гендерний аспект управління. Експерти з правових питань виявили деяку де-юре гендерну дискримінацію в різних існуючих законах, у тому числі в Кримінальному кодексі та Кодексі про сім'ю.

Реагування на проблеми

Уряд постановив, що гендерна рівноправність перетворилась на проблему першочергового значення, особливо у світлі досягнення цілей розвитку тисячоліття. Поставлено за мету досягти в законодавчих та виконавчих органах співвідношення співробітників жіночої та чоловічої статі принаймні на рівні 30:70. Намічено низку заходів для підтримки паритету чоловіків і жінок на найвищих урядових та законодавчих рівнях. Зокрема, це такі заходи:⁶⁶

- розроблення правових та організаційних механізмів для підтримки рівноправ'я чоловіків і жінок, у тому числі введення гендерних квот, якщо виникне така необхідність;
- впровадження практики проведення гендерного аналізу правових та регуляторних документів, а також програм економічного та соціального розвитку;
- розроблення різних освітніх програм, спрямованих на ліквідацію гендерних стереотипів, а також створення необхідних механізмів, які б забезпечували паритет чоловіків і жінок у висуванні кандидатів для участі у виборах;
- залучення засобів масової інформації до участі у підвищенні обізнаності населення в гендерних питаннях у соціальному і політичному контекстах.

Ще одним позитивним зрушенням є **Національний план дій** на 2001-2005 рр., затверджений Кабінетом Міністрів України і призначений для поліпшення становища жінок та досягнення рівноправності чоловіків і жінок. Хоча цей план можна вважати вдалим початком, оскільки в ньому робиться спроба вирішити гострі питання у сфері гендерних прав і прав жінок, він є недостатньо оперативним і є більшою мірою переліком заходів, які мають виконуватися різними діючими особами.

⁶⁵ Див. "Заключні зауваження та рекомендації Комітету з прав людини", (CCPR/CO/73/UKR, 2001) (Concluding Observations and Recommendations of Human Rights Committee).

⁶⁶ Див. "Цілі розвитку тисячоліття", с. 24 (Millennium Development Goals).

У справі захисту жінок від експлуатації, він, спираючись на культурні й сімейні цінності, скоріше тяжіє до традиційного підходу, але в ньому не вдалося виробити національної стратегії з урахуванням ґендерних питань. Щоправда, в цьому плані пріоритетним завданням визнається збір та оприлюднення даних з указанням ґендеру), що сприятиме виробленню стратегічної політики і програм із урахуванням ґендерних питань. Водночас, Верховна Рада України відхилила поданий на розгляд проект **Закону про ґендерну рівність**, через те, що там пропонувалося ввести квоту 30:70. Проте є підстави сподіватися, що цей закон буде поданий для розгляду в другому читанні.

2.2. СИТУАЦІЯ З ЕФЕКТИВНИМ УПРАВЛІННЯМ І ВЕРХОВЕНСТВОМ ПРАВА В УКРАЇНІ

Стаття 21 Загальної декларації прав людини встановлює, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною, прямо чи за посередництвом вільно обраних представників, і що кожна людина має право на рівний доступ до послуг держави у своїй країні.

Демократизація та права людини

Протягом останнього десятиліття Україна досягла деяких успіхів у побудові сучасної європейської демократії після 70 років панування комуністичної радянської системи. З часу проголошення незалежності в Україні було створено певну кількість функціонуючих державних інституцій та інших формальних реквізитів незалежної демократичної держави, і зроблено значний крок уперед у формуванні ринкової економіки. Безперечно, це є серйозним досягненням для країни, якій бракувало тривалої демократичної традиції і важливих елементів сучасної демократії, таких як сильне громадянське суспільство, незалежні засоби масової інформації та культура прав людини. Водночас, політичним елітам України не вдалося відігравати провідну роль в забезпеченні стабільної економічної, соціальної та культурної ситуації, яка стрімко погіршувалася протягом останніх десяти років. Неefективне державне управління призвело до низки негативних соціальних наслідків, про які вже йшлося в ЗОУ, коли обговорювалися питання людського розвитку, зокрема, до масового поширення бідності, погіршення загального стану здоров'я населення, зниження очікуваної тривалості життя, масової еміграції тощо. Зрозуміло, що для успішного вирішення цих та інших гострих соціальних проблем, які розглядаються в цій ЗОУ, Уряд України буде змушений ухвалювати складні політичні та управлінські рішення.

У цьому розділі аналізуються найважливіші питання, які потребують нагального вирішення, ідентифіковані тематичними групами з питань управління, та сфери, що їх необхідно посилити, використовуючи концепції ефективного управління і принципи та стандарти прав людини, про які йшлося вище. Отож, тут розглядаються як інституції управління, до складу яких входять органи виконавчої, законодавчої та судової гілок влади, так і інші елементи громадянського суспільства, наприклад, організації із захисту прав людини, засоби масової інформації та інші неурядові організації, з метою визначення найсерйозніших викликів у сфері державного управління і оптимальних відповідей на ці виклики. Увагу приділено також деяким конкретним випадкам порушення прав людини, таким як торгівля людьми та становище національних меншин, таких як кримські татари та роми, чиї права необхідно захищати та поважати.

Державне управління – це спосіб здійснення влади в процесі врядування економічними та соціальними ресурсами країни задля розвитку. Хоча й зрозуміло, що всі країни мають певну систему управління, найкращих результатів досягають ті країни, в яких ця система працює ефективно. Ефективне управління визначається у різний спосіб. Згідно з одним із таких визначень, кінцевим завданням має бути посилення людського розвитку. ПРООН зазначає, що "система управління є ефективною, якщо вона вирішує проблему розподілу та управління ресурсами в такий спосіб, який відповідає колективним запитам і характеризується залученням громадськості, прозорістю та підзвітністю, верховенством права, дієвістю та справедливістю".⁶⁷

Як вказують, нині система державного управління в Україні зазнає серйозного реформування, і формуються більш відкриті, прозорі та підзвітні інституції. До проблем, пов'язаних зі сферою державного управління, які викликають незмінну занепокоєність, належить низька якість державної політики та слабка взаємодія між державними установами і організаціями громадянського суспільства, а також відсутність прямої взаємодії з громадянами. Саме низька

⁶⁷ Звіт про людський розвиток в Україні, 2001 р. – "Сила участі", опубліковано ПРООН в Україні с. 38 (Ukraine Human Development Report 2001 – The Power of Participation, published by UNDP Ukraine, p. 38).

якість державної політики перешкоджає належному розробленню та впровадженню економічної та соціальної політики і підвищенню ефективності механізмів державного управління, а також поліпшенню якості життя населення в Україні.

Висновком усіх попередніх звітів про **інституції державного управління** в Україні є те, що в цій сфері необхідно ще виконати значну роботу, щоб досягти успіху в людському розвитку. Зокрема, необхідно підвищити якість діяльності інституцій державного управління, щоб привести її у відповідність з якістю діяльності таких інституцій у країнах Західної Європи – сусідах України, що означає забезпечення прозорості діяльності цих інституцій і залучення до неї громадян.⁶⁸ Останніми роками у цій сфері було досягнуто значного прогресу завдяки впровадженню реформ системи державного управління, розроблених з метою підвищення ефективності службових функцій **виконавчої гілки влади** і приведення їх у відповідність до указів Президента України, прийнятих між 1997-1999 роками. Вжиті заходи є великим кроком у правильному напрямку, оскільки вони спрямовані на консолідацію міністерств і відомств, реформування процесу ухвалення рішень шляхом його спрощення і раціоналізації, підвищення рівня політичної підзвітності міністрів тощо. Однак все ще є потреба в подальшому підвищенні якості управління у цій сфері, зокрема, завдяки полегшенню доступу до точної інформації про процеси державного управління, що має ключове значення для ефективної участі у цьому процесі громадянського суспільства, повної реалізації прав людини та забезпечення підзвітності органів державної влади. Отже, можна зробити висновок про необхідність вжиття заходів із впровадження таких механізмів, які полегшили б залучення громадянського суспільства до процесу державного управління.

Ще однією сферою, яка потребує реформування, є державна служба, яка характеризується низькою ефективністю діяльності внаслідок низької оплати праці, тому існують труднощі із залученням і утриманням професійних працівників високого рівня. Водночас, у державній службі є надлишок працівників, які виконують функції, що вже стали непотрібними.

Виконавча гілка влади повинна всіляко підтримувати ідею розбудови партнерських відносин з іншими секторами, в яких є управлінські функції, для того, щоб об'єднати зусилля з іншими важливими суспільними інституціями, такі як бізнес-сектор і громадянське суспільство, замість того, щоб розглядати їх як суперників. Було ідентифіковано такі заходи й реформи виконавчої гілки влади, які вважаються необхідними для впровадження ефективного державного управління:⁶⁹

- реформа системи державного управління та державної служби, розроблені для підвищення ефективності управління;
- узгоджені заходи, які мають гарантувати і вдосконалити доступ до інформації, необхідної для підвищення прозорості діяльності органів влади та підвищення їхньої підзвітності перед населенням;
- подальші зусилля, спрямовані на зміцнення співпраці з іншими партнерами задля спільної мети: забезпечення людського розвитку та реалізації прав людини.

Загалом вважається, що діяльність парламенту України – Верховної Ради – є прозорішою, ніж робота інших органів державної влади в Україні. Конституція України встановила важливу систему стримувань і противаг, і діє кілька усталених парламентських процедур, які забезпечують належну роботу цієї системи. Формально громадськість має право брати участь у процесі розроблення законів за допомогою низки засобів і механізмів, як-от: парламентські слухання; діяльність аналітичних центрів організацій громадянського суспільства (ОГС), які надають послуги з проведення високоякісного аналізу, вивчають проекти законів і подають корисні звіти; послуги позаштатних консультантів, які працюють з комітетами Верховної Ради, та послуги Інтернету, які уможливають доступ до пропонованого законодавства на веб-сайті Верховної Ради, та ін. Однак набір цих засобів дуже обмежений, і все ще є потреба в розробленні практичних механізмів залучення громадян до участі в процесі ухвалення рішень органами влади. Так, лише два відсотки жителів України мають доступ до Інтернету, отож він не є істотним каналом участі населення у процесі ухвалення рішень. Доступ широкої громадськості до парламентських слухань також вельми обмежений з огляду на нелегку роботу з організації попередніх консультацій з громадськістю щодо питань, які мають бути предметом таких слухань.

Слід вказати й на низку проблем, пов'язаних із законодавчою гілкою влади. По-перше, законодавство України про вибори є неповним, нечітким і дає можливості для зловживань без покарання порушень.

---

⁶⁸ Там само, с. 47.

⁶⁹ Там само, с. 50.

Висловлювалися серйозні звинувачення про брак відповідальності з боку учасників виборчого процесу, про неправомірне використання адміністративного ресурсу і виготовлення надмірної кількості виборчих бюлетенів, що може призвести до зловживань і маніпуляцій. Ще одним приводом до занепокоєння є високий ступінь впливу та контролю за процесом ухвалення рішень з боку потужних бізнес-груп. Існує думка, що непропорційно велику частку депутатів Верховної Ради України становлять представники бізнесу, що дає бізнес-сектору можливість впливати на ухвалення неналежних парламентських рішень. Крім того, необхідно посилити свободу преси, щоб збільшити ступінь прозорості обрання депутатів Верховної Ради і забезпечити доступ до інформації, який гарантується Конституцією України. Доступ до інформації про фінансування політичних партій дуже обмежений і суперечливий. Слід зазначити, що депутати Верховної Ради користуються парламентською недоторканістю (і це відповідає міжнародній практиці), і що всі депутати обираються до Верховної Ради на чотирирічний строк.

Згідно з чинною системою, вибори до Верховної Ради України відбуваються за змішаною системою; при цьому половина депутатів обирається на пропорційній основі за списками партій, які набрали чотири або більше відсотків голосів виборців. Решта 225 депутатів обираються голосуванням за одномандатними мажоритарними округами. Такий підхід забезпечує як політичне, так і регіональне представництво у Верховній Раді. Однак, згідно з новим законом про вибори до Верховної Ради, наступні вибори відбуватимуться на 100% пропорційній основі. Існує побоювання, що внаслідок недостатньої розвиненості системи політичних партій в Україні, цей закон може значно погіршити представництво народу у Верховній Раді та її зв'язок з громадськістю, оскільки менші партії не зможуть бути представлені в парламенті. Очевидно, така система може також зменшити інституційну спроможність Верховної Ради управляти законодавчим процесом.

Одним із позитивних аспектів функціонування чинної законодавчої системи в Україні є її спроможність готувати законопроекти та важлива роль, яку вона відіграє в підготовці й прийнятті державного бюджету. Нині в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання кількості законопроектів (і внесення змін і доповнень до законів), починаючи з 1992 року. Протягом роботи Верховної Ради другого скликання було подано 4600 законодавчих пропозицій, а протягом третього скликання цей показник зріс до 7800; тоді як протягом перших двох років роботи Верховної Ради нинішнього скликання до неї вже подано 6000 законодавчих пропозицій, 84 відсотки з яких розробили та подали депутати Верховної Ради, 13 відсотків – члени Уряду України, 2,8 відсотка – Президент України та 0,2 відсотка – Національний банк України.⁷⁰ Верховна Рада України відіграє важливу роль також і в бюджетному процесі, приймаючи Бюджетну резолюцію, яка є для уряду основою для підготовки державного бюджету. Вагому роль у цьому процесі відіграє також і бюджетний комітет Верховної Ради, який надає заключні рекомендації із підготовки проекту державного бюджету, та фахові комітети Верховної Ради, які проводять аналіз відповідних частин бюджетних витрат, що дає змогу ухвалити належні бюджетні рішення. Крім того, Верховна Рада користується послугами науково-експертного департаменту, що діє при її Секретаріаті, та Інституту законодавчих ініціатив; ці дві структури відповідають за експертну оцінку проектів законів (їх правової бази, альтернативних варіантів, ефективності тощо).

Однією з проблем, пов'язаних з функціонуванням законодавчої гілки влади, є недостатня ефективність парламентського нагляду, що є перешкодою для забезпечення повнішої підзвітності і прозорості державного управління на всіх рівнях. Насамперед, йдеться про те, що національне законодавство, яке стосується парламентського нагляду, є неповним і має низку серйозних прогалин. Так, правила й процедури Верховної Ради не містять спеціальних положень про нагляд, так само, як і про відносини з установами парламентського нагляду, внаслідок чого статус цих установ не повністю відповідає міжнародним стандартам. Так, наприклад, коло повноважень Рахункової палати України визначено не досить чітко, і воно не відповідає вимогам Лімської декларації про принципи аудиту. Компетенція Рахункової палати стосується лише видаткової частини державного бюджету, і не охоплює ні її прибуткової частини, ні державного майна і підприємств.

З усіх трьох гілок влади найменш розвинутою є **судова влада**, яка потребує зміцнення, щоб мати змогу функціонувати ефективно та незалежно. Ця гілка влади страждає також від недостатніх ресурсів, браку професійної компетентності та недостатніх можливостей для підвищення кваліфікації суддів, хиб процесуальних норм, відсутності технічного обладнання та відповідних приміщень. Відзначалося, що звичною справою є упереджені судові розгляди, і що недозволений вплив на суддів проявляється в різних формах, включаючи політичний тиск, зв'язки із зацікавленими сторонами, які схиляють приймати рішення на користь однієї із сторін, та хабарництво. Забезпечення незалежності судової системи є необхідною умовою для дотримання верховенства права та розглядається як одне з основних завдань

⁷⁰ Інформацію надано ПРООН в Україні.

розвитку для України. Крім того, права людини можна захищати лише за допомогою незалежної та безсторонньої судової системи, вільної від тиску в будь-якій формі; такій судовій системі має надавати підтримку автономна та належним чином фінансована система правосуддя. Згідно з базовими принципами ООН про незалежність судової системи, незалежність судової системи дає змогу суддям застосовувати принципи і стандарти прав людини і не боятися при цьому негативних наслідків.

Так само, як і в багатьох інших країнах колишнього Радянського Союзу, в Україні недостатньо забезпечується виконання судових рішень, і судові накази не завжди підтримуються та шануються іншими гілками влади. Суди не несуть прямої відповідальності за забезпечення виконання своїх рішень; у цивільних справах тягар забезпечення виконання судових рішень здебільшого лягає на позивача. Україна стикається з проблемами забезпечення виконання судових рішень, пов'язаних зі сплатою штрафів та з присудженням виплати певної суми грошей.

Серед суддів є представники етнічних і релігійних меншин, однак відповідних статистичних даних немає. Хоча жінки становлять близько 25 відсотків суддів у судах нижчої інстанції, вони значно рідше працюють на керівних посадах, і відсоток представництва жінок у судах вищої інстанції є нижчим.

З огляду на вказані численні обмеження та недоліки, населення не вірить ні в саму судову систему, ні в її спроможність забезпечувати верховенство права. Згідно з даними Світового банку, судова система все ще сприймається в Україні як дуже слабка, і є нагальна потреба у вжитті заходів, спрямованих на її зміцнення, включаючи поліпшення якості навчання суддів, підвищення їх оплати праці та посилення контролю за їх діяльністю.⁷¹

З вищесказаним пов'язана і потреба у впровадженні ефективної **системи правосуддя у справах неповнолітніх**, діяльність якої має ґрунтуватися на дотриманні прав людини. Як вказує UNICEF та інші організації, відсутність системи правосуддя у справах неповнолітніх в Україні становить гостру соціальну проблему. Досі не створено окремої судової системи, яка займалася б специфічними потребами дітей і забезпечувала б дотримання їхніх прав. У рамках чинного правосуддя, незважаючи на те, що законодавством передбачено деякі відмінності, такі як різні системи покарання і наявність окремих спеціальних положень і процедур, справи неповнолітніх розглядаються в судах для дорослих, що суперечить міжнародним стандартам прав людини. Комітет з прав дитини висловив своє занепокоєння відсутністю спеціалізованих судів для розгляду справ неповнолітніх і суддів у справах неповнолітніх. З огляду на те, що нині відбувається реформа системи правосуддя в Україні, зберігається можливість впровадження нової системи правосуддя у справах неповнолітніх.⁷²

Протягом останнього десятиріччя в Україні було створено сотні **організацій громадянського суспільства** (ОГС), які представляють широкий спектр інтересів населення та дають громадянськості можливість бути почутою. Це позитивні зміни, які полегшують залучення до державного управління громадянського суспільства загалом і які є необхідними для впровадження культури прав людини. За оцінками, нині в Україні зареєстровано близько 40 000 ОГС, проте, схоже, лише близько 10 відсотків з них можна вважати повною мірою діючими і активними, і діяльність яких є ефективною.⁷³ Згідно з результатами обстеження ОГС в Україні, проведеного в 2003 році Творчим центром "Каунтерпарт", діяльність цього сектора зосереджується головним чином на питаннях дітей і молоді (45 відсотків), вирішенні соціальних проблем (36 відсотків), правах людини (31 відсоток), громадянській просвіті (27 відсотків), розвитку ОГС (17 відсотків), культурі та мистецтві (15 відсотків), жіночому питанні (11 відсотків) та охороні здоров'я (10 відсотків). Ці результати свідчать про те, що ОГС потрібно розглядати як ключових партнерів, які сприяють поступу людського розвитку в Україні, однак головною перешкодою в їх розбудові є брак можливостей для широкого залучення громадянськості.

ОГС стикаються з обмеженнями, які загрожують їх стабільності, через відсутність належної правової бази для їх діяльності, наявність спеціальних правових бар'єрів, малу кількість людей, яких вони можуть залучити до співробітництва, можливе змушення до надання послуг, недостатню кількість кваліфікованих працівників, брак ресурсів і відсутність високих професійних стандартів. Концентрація влади у виконавчій гілці також перешкоджала розвитку міцного громадянського суспільства, яке забезпечило б кращі умови для більш ефективної діяльності ОГС. Нині необхідно розробляти стандарти та створювати можливості для участі ОГС в наданні послуг у рамках встановлених державою параметрів.

Залежність від міжнародних донорських організацій залишається серйозною проблемою ОГС в Україні. Донори надають спільноті ОГС тільки обмежений набір видів допомоги у вигляді грантів, і основна увага приділяється підтримці радше окремих сфер діяльності (наприклад, боротьбі з

⁷¹ Дослідження Світового банку: Меморандум про економічний розвиток України, с. xvi.

⁷² Інформацію надано UNICEF в Україні.

⁷³ Економічні дослідження Світового банку, 2000-2003 рр.

поширенням ВІЛ /СНІД, подоланню бідності тощо), ніж інституцій чи організацій. Крім того, ОГС не можуть стати фінансово незалежними – частково внаслідок чинного законодавства, яке не дозволяє громадським організаціям займатися прибутковою діяльністю, навіть у сферах, в яких це дозволено законом, як-от освіта, охорона здоров'я тощо. Тому пріоритетним завданням для Уряду України є формування сприятливого середовища для ОГС, насамперед, впровадження більш сприятливого режиму оподаткування, який нині є основним чинником, що знижує їхню життєдіяльність.

Українські ОГС страждають також від браку відкритості і громадського схвалення. Багато респондентів дослідження CIVICUS (2001 р.) зазначили, що органи влади та бізнес не бажають співпрацювати з ОГС і не ставляться до них як до рівних соціальних партнерів. Водночас, населення слабо поінформоване про роль, важливість і участь громадянського суспільства у державному житті. Врешті-решт, недооцінювання ролі ОГС населенням безпосередньо пов'язане з тим, що вони є саморегульованими. Зокрема, ці організації, як правило, не характеризуються високим рівнем прозорості процесів ухвалення рішень і використанням додаткових систем внутрішнього менеджменту.

Необхідною умовою розбудови міцного громадянського суспільства, яке є основою демократичного державного управління, є наявність **вільних засобів масової інформації** і можливість вільно висловлювати думку громадськості. Засоби масової інформації в Україні характеризуються як високо політизовані, фінансово залежні та контрольовані потужними групами. Власниками засобів масової інформації в Україні є або держава або приватний сектор; у ній відсутнє суспільне радіомовлення та телебачення. Зміни власності на засоби масової інформації, насамперед, телебачення, призвели до того, що багато їх секторів підпали під контроль впливових груп, які пов'язані з місцевими органами влади та перешкоджають незалежному, безсторонньому та критичному поданню новин. Директори телевізійних станцій і керівники випусків новин як державних, так і приватних телекомпаній отримують інструкції на тиждень або "темники", в яких вказуються заборонені та дозволені теми для подання у випусках новин. Організація "Amnesty International" вказувала в своїх звітах, що існує серйозне занепокоєння щодо свободи українських медіа і насильства щодо журналістів, включаючи загибель двох відомих журналістів і дуже мляві заходи щодо притягнення винуватців до суду. Необхідно забезпечити вищий ступінь прозорості і доступу до інформації з надійних джерел та висвітлення її під різними кутами зору, що вкрай важливе для побудови громадянського суспільства і належної системи управління. Хоча Україна й встановила конституційні та юридичні гарантії свободи преси, необхідно забезпечити виконання цих положень незалежною судовою системою.

Ще одним дуже важливим елементом сильного громадянського суспільства і наріжним каменем демократичного державного управління є добре розроблена **система прав людини**. В Україні одним із головних пріоритетів є формування культури прав людини, оскільки значна частина населення не має чіткого уявлення про свої людські права, хоча вони й встановлені Конституцією України. Більше того, населення ще не зрозуміло до кінця, що пошана до громадянських і політичних прав сприяє демократичному розвитку та що забезпечення верховенства права необхідне для забезпечення підзвітності органів влади. Формування культури прав людини означає створення можливостей для діалогу з громадськістю, забезпечення належних умов для роботи незалежних і вільних засобів масової інформації та для участі громадян у державному управлінні за допомогою розширення прав як громадян, так і ОГС, через які громадяни можуть долучатися до процесу ухвалення рішень. В Україні це одна із найсерйозніших проблем, проте в разі її вирішення можна істотно підвищити ефективність і дієвість державного управління.

Конституція України гарантує захист прав людини і встановлює, що чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства України і їх обов'язковість визнана Верховною Радою України. Очевидно, існує консенсус щодо того, що національне законодавство, у своїй більшій частині, відповідає міжнародним стандартам прав людини, а основні проблеми пов'язані з їх практичним здійсненням, відсутністю прозорості та низьким рівнем участі громадськості.

Права людини були проголошені одним із основних пріоритетів Уряду України, і, як вказувалося раніше, Україна підписала сім найважливіших міжнародних договорів про права людини (див. Додаток). До досягнень можна віднести те, що Україна періодично подає, як це повинна робити кожна держава - учасниця договорів, звіти до органів, які здійснюють моніторинг ходу виконання кожного з підписаних договорів. Окремі з цих міжнародних органів, які слідкують за дотриманням прав людини, зокрема, комітети Організації Об'єднаних Націй, такі як Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав та Комітет Конвенції про ліквідацію усіх форм

дискримінації жінок (CEDAW), у своєму документі "Заключні зауваження та рекомендації" порушили низку питань, що стосуються порушення прав людини, адресованих Уряду України. До таких питань належать, зокрема, невпинний потік повідомлень про тортури, жорстоке поводження та неправомірні міри з боку міліції; відсутність ефективних правових та інших заходів із запобігання торгівлі людьми та боротьбі з нею; поширеність випадків дискримінації та насильства щодо жінок; випадки дискримінації і неналежного поводження, спрямованого проти етнічних, релігійних і мовних меншин, а також погані соціально-економічні умови і складне правове становище внутрішньо переміщених осіб. Низка міжнародних НУО, які здійснюють контроль за дотриманням прав людини, також підготували інформативні звіти про конкретні випадки порушення людини. Наприклад, відповідно до звіту за 2003 рік правозахисної організації "Human Rights Watch" для Європи і Середньої Азії, такі національні меншини в Україні, як роми, стикаються з расизмом, дискримінацією та нетолерантністю.

Моніторинг прав людини на національному рівні здійснює встановлена державою система, служба уповноваженого з прав людини та неурядові організації. Механізми моніторингу прав людини слабо розвинуті та недостатньо фінансовані. Дуже позитивним заходом уряду було створення служби повноваженого з прав людини, яка розглядає скарги громадян про порушення прав людини. Нинішнього уповноваженого з прав людини Верховна Рада України обрала на п'ятирічний строк, і схоже, що йому довіряють і шанують громадяни за професійну компетентність і безсторонність. Потрібно зміцнювати кадровий і організаційно-технічний потенціал служби уповноваженого з прав людини, забезпечуючи її людськими та матеріальними ресурсами для опрацювання численних скарг, які регулярно надходять.

Торгівля людьми: проблема розвитку, пов'язана з перехідним періодом в Україні

Стаття 6 Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок встановлює, що держави, які підписали цю Конвенцію, вживають відповідних заходів, включаючи законодавчі, для припинення усіх форм торгівлі жінками і експлуатації проституції жінок.

З часу проголошення незалежності жителі України користувалися своїм правом на свободу пересування, що привело до міграції груп населення, включаючи повернення громадян України (наприклад, кримських татар) з інших республік колишнього Радянського Союзу, міграцію до України (легальну та нелегальну) з інших країн, що розвиваються, у тому числі біженців, та міграції великої кількості жителів України, які емігрують до інших країн, зокрема, країн Західної Європи. Торгівля людьми, особливо жінками та дітьми, є не лише порушенням прав людини, а й стає питанням міграції, оскільки йдеться про великі кількості людей. Є багато фактів, які свідчать про те, що Україна є однією з країн походження у торгівлі людьми для цілей примусової проституції та сексуальної експлуатації.⁷⁴

Точні виміри цього жахливого порушення прав людини невідомі, але наявні цифри дають певне уявлення про масштаби проблеми, виявлені до цього часу. Наприклад, у 2003 році група боротьби з торгівлею людьми Міністерства внутрішніх справ України подала інформацію про 234 випадки торгівлі людьми, пов'язані з 413 жертвами. Міжнародна організація у справах міграції (МОМ) повідомила про надання допомоги 1153 жертвам торгівлі людьми протягом періоду між 2000 і 2003 роками. Інтерпол також надав інформацію про отримання 742 повідомлень з 30 країн, що стосуються злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, які торкалися жителів України. Згідно з наявними даними, переважна більшість жертв торгівлі людьми – це жінки віком від 22 до 27 років. Є також кілька жертв-чоловіків, яких змушували здебільшого до примусової праці; крім того, як жертви торгівлі людьми дедалі частіше ідентифікуються неповнолітні. У більшості випадків торгівля дітьми здійснюється з метою нелегального усиновлення, проституції, виготовлення порнографічної продукції або участі в порнографічних виступах, а також з метою трансплантації органів (хоча щодо останнього офіційних даних немає).⁷⁵

Торгівля людьми має численні та різноманітні причини, і пов'язана, передовсім, із соціально-економічними труднощами, з якими стикаються багато жителів України, що робить їх більш уразливими до експлуатації. Причини торгівлі людьми пов'язані також з гендерною нерівністю, яка має

---

⁷⁴ Там само, с. 54.

⁷⁵ Торгівля дітьми з метою використання їхньої праці та сексуальної експлуатації в Україні, результати оперативного обстеження, підготовлені Центром соціальної експертизи Інституту соціології Національної академії наук України та в рамках Міжнародної програми ліквідації дитячої праці Міжнародної організації праці (МОП), 2004 р., с. 7 (Trafficking in Children for Labour and Sexual Exploitation in Ukraine, Results of a Rapid Assessment Survey, produced by the Centre of Social Expertise of the Institute of Sociology, National Academy of Sciences, Ukraine, and the International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) of the ILO, 2004, p. 7).

місце на ринку праці, що призводить до браку можливостей для працевлаштування, і, загалом, з дискримінацією за гендерною ознакою, яка посилює залежне становище жінки в сім'ї, створює умови для сексуальної агресії та для насильства у сім'ї. З огляду на ці несприятливі умови багато жінок намагаються знайти працю за кордоном, прагнучи забезпечити кращу якість життя для себе та для своїх дітей, і не знають про потенційну небезпеку, яка їм може загрожувати. Однак результати недавнього проведеного дослідження показали, що поінформованість українців про торгівлю людьми зростає.⁷⁶ Чимало жертв торгівлі людьми є вихідцями з незаможних сімей і більшість з них має високий рівень освіти. З більш ніж 1600 жертв торгівлі людьми, яким надавала допомогу МОМ з 1998 року, понад 55 відсотків бенефіціаріїв закінчили технікуми або вищі навчальні заклади.⁷⁷ Торгівля людьми є явищем кримінальної природи, яка має міжнародний масштаб і обсяг якої дедалі зростає. У торгівлі людьми беруть участь чоловіки та жінки, які належать до потужних міжнародних мереж і мають можливість діяти, користуючись величезними економічними ресурсами та відносною безкарністю.

Нелегальне ввезення біженців до України та перевезення їх через Україну становить виклик для спроможності уряду захистити та інтегрувати їх у суспільство. Оскільки більшість шукачів притулку перетинають кордон нелегально, вони підлягають затриманню правоохоронними органами. Через недостатню кількість Центрів адаптації для осіб, які просять про тимчасовий притулок, і через відсутність простого механізму передання заяви про надання притулку між Національною прикордонною службою, Міністерством внутрішніх справ і Державним комітетом у справах національностей та міграції осіб, які шукають притулку, можна легко депортувати з України. Обмежені можливості регіональних міграційних служб призводять до масового відхилення заяв про надання притулку з формальних причин, вказаних у законі про біженців. Згідно з даними Державного комітету у справах національностей та міграції, із 1672 заяв, поданих з часу введення в дію процедур надання статусу біженця у 2002 році, протягом періоду 2002-2003 років загалом було відхилено заяви 1594 осіб, тобто відмовили 84 відсоткам від загальної кількості осіб, які подавали заяви протягом вказаних двох років. Значне число осіб, які шукають притулку, що звернулися до системи правосуддя, залишаються без документів і стають жертвами агресії та обману.

Роль Організацій громадянського суспільства (ОГС) у захисті біженців є обмеженою, оскільки національне законодавство не дає ОГС змоги адекватно представляти інтереси осіб, які шукають притулку, та біженців у органах державної влади. Проблеми, пов'язані з наданням особам, які шукають притулку, та біженцям житла, освіти, медичних послуг, соціальної та матеріальної допомоги, та з влаштуванням їх на роботу, є дуже гострими. Ще більше загострюють ситуацію брак толерантності і ксенофобія з боку певних груп населення. Великі проблеми з інтегруванням у місцеве середовище ілюструє той факт, що тільки 2805 осіб з 5284, які були визнані біженцями з 1996 року, станом на березень 2004 року все ще були зареєстровані як біженці, що перебувають в Україні. Оскільки лише обмежена кількість осіб отримала українське громадянство, була розселена в Україні або депортована на батьківщину, то можна зробити висновок, що близько 2500 осіб виїхала до країн Західної Європи, незважаючи на те, що вони були визнані біженцями в Україні.

Національні меншини в Україні

Конституція України встановлює принцип рівності всіх громадян перед законом і їх недискримінації, що підтверджено і в Законі про національні меншини, в якому також йдеться про однакове поведіння з усіма громадянами, які не є етнічними українцями. Попри це, є свідчення про випадки, коли місцеві органи влади не виконують цього закону, та про випадки порушення прав національних меншин. У цьому розділі розглядаються окремі питання прав людини, що стосуються прав національних меншин в Україні, зокрема, кримських татар і ромів.

Складні проблеми, які постали перед Україною в зв'язку з Кримом, є наслідком масового повернення, починаючи з 1989 року, більш ніж 260 000 **кримських татар**, яке відбувається великою мірою спонтанно, і соціального та економічного колапсу після розпаду Радянського Союзу. У 2002 році все населення Криму становило 2 018 400 осіб (за винятком Севастополя).⁷⁸ Згідно з даними перепису 2001 року,

⁷⁶ Матеріали до оцінки трудової міграції та торгівлі людьми. У контексті поглядів на нелегальну міграцію та торгівлю людьми в українському суспільстві. — Праця, виконана підрозділом Інґ для місії Міжнародної організації у справах міграції (МОМ) в Україні та фінансована Шведським агентством з міжнародного розвитку та співпраці (ШАМР), серпень-вересень 2004 р. (Labour Migration and Individual Trafficking Assessment. In the context of views on illegal migration and human trafficking in Ukrainian Society, executed by Ing Division for the International Organization for Migration (IOM) Mission in Ukraine and funded by the Swedish International Development and Cooperation Agency (Sida), August-September 2004).

⁷⁷ Дані, надані МОП в Україні.

⁷⁸ Звіт ПРООН про безпеку людини та людський розвиток в Криму, 2002-2003 рр., с. 32 (UNDP Crimea Human Security and Development Report in 2002-2003, p.32).

населення Криму складається із 125 різних національностей, з яких 58 відсотків становлять росіяни і 24 відсотки – українці.⁷⁹ Оскільки Україна та Крим виявились зовсім невідготтовленими до такого несподіваного повернення народу, який примусово депортували у 1944 році, напруженість швидко зростала до точки, коли масштабний конфлікт здавався майже неминучим, з можливими подальшими дестабілізуючими наслідками для всієї України. Вчасні й узгоджені дії Уряду України та міжнародної спільноти дали змогу стабілізувати ситуацію в Криму протягом 1990-х років такою мірою, щоб запобігти ескалації вибухів напруженості між етнічними групами.

Переважає більшість кримських татар і надалі перебуває в маргіналізованому становищі, і виключена з активної участі в житті суспільства. Економічна ситуація в Криму нестабільна, оскільки немає реального економічного зростання і перспективи розвитку залишаються неясними. Так, у 2003 році в Криму підвищилися показники бідності, і населення стало більш залежним від держави, що привело до демонстрацій. Більшість татар живе в ізольованих селищах в сільських степових місцевостях, що займають північні дві третини території півострова. У цих селищах часто відсутні базові послуги, такі як вода, газ і навіть електроенергія, а також бракує шкіл і закладів охорони здоров'я. Для багатьох домогосподарств кримських татар єдиним джерелом доходів є продукція, яку вони можуть виростити на своїх присадибних ділянках і продати. Згідно з найбільш консервативними оцінками, рівень безробіття перевищує 40 відсотків. Лише із запізненням було визнано, що кримські татари мають право на отримання державних актів на право власності на землю у рамках програми земельної реформи, яка зараз здійснюється. Однак на той час більшу частину землі вже було розподілено.

Однією з найбільш уразливих етнічних і культурних меншин в Україні є **роми**. Згідно з даними офіційної статистики, в Україні проживає приблизно 50 000 ромів, а за неофіційними даними – понад 120 000 осіб. За оцінками, переважна частина цього народу не має жодної офіційної ідентифікації, що призводить до того, що їх вважають бездержавними і створюють проблеми в забезпеченні доступу ромів, зокрема, до послуг охорони здоров'я та освіти. Роми мають найвищі показники безробіття (приблизно 90 відсотків) та неписьменності, і найгірші умови життя, оскільки вони живуть великими групами у селищах без доступу до чистої води та електроенергії. Загалом, українське суспільство висловило негативне ставлення до ромів, і є численні свідчення того, що вони є жертвами дискримінації на рівні органів влади і працівників правоохоронних органів; вони зазнають дискримінації також в отриманні соціальних послуг. Слід зазначити, що основною перешкодою для впровадження заходів розвитку у цьому випадку є відсутність точної інформації і надійних даних про ромів.

Стислий виклад основних проблем

Із врахуванням різноманітних зазначених вище аспектів було ідентифіковано три основні проблеми, які стосуються всіх сфер державного управління і тому заслуговують на увагу, а саме:

- Низький рівень підзвітності перед громадськістю учасників процесу ухвалення рішень урядом.
- Хоча прийнято юридичні положення щодо підзвітності, їх все ще не впроваджено. Більша частина населення втратила віру в підзвітність вищих органів влади перед громадськістю.
- Не працює принцип верховенства права.
- Ці питання тісно пов'язані зі слабкою та неефективною системою правосуддя та всепроникною проблемою корупції.

Недоліки та низька ефективність системи **захисту прав людини** і особистої безпеки людини вимагають проведення серед населення просвітницької роботи про права людини і зміцнення системи контролю у сфері прав людини, а також впровадження механізмів надання правової допомоги бідним верстам населення. Необхідно сприяти створенню системи послуг з правової допомоги та стимулів до добровільної діяльності.

Як зазначалося раніше, необхідно підкреслити важливу **роль громадянського суспільства** як одного з найголовніших компонентів демократичного управління і середовища для формування культури прав людини. На додаток до вже згадуваних перешкод, з якими доводиться стикатися організаціям громадянського суспільства (ОГС) в Україні, однією з найбільших проблем є нагальна потреба в налагодженні тісної співпраці між центральним урядом, органами місцевої влади та ОГС. Залучення громадянського суспільства до управління вкрай важливе для того, щоб винести питання бідності на перше місце у розробленні та впровадженні державної політики, і тому таке залучення стає стратегічним завданням у вирішенні проблеми подолання бідності. Це завдання передбачає, зокрема, зосередження уваги на тих сегментах суспільства, які зазвичай не можуть скористатися благами економічного зростання. Посилення ролі ОГС у сфері захисту прав людини

⁷⁹ Там само, с.36.

необхідне також для переорієнтації державної політики з тим, щоб посилити її адресний характер у наданні допомоги бідним і виключеним із життя суспільства групам населення. Крім того, для забезпечення дієвої участі громадянського суспільства в процесі ухвалення рішень, необхідно гарантувати його доступ до широкого спектру інформації, незалежних засобів масової інформації та ефективної і безсторонньої системи правосуддя.

Як вже вказувалося, існує нагальна потреба в **зміцненні системи правосуддя**, насамперед, у посиленні незалежності судової системи, що є необхідною умовою подолання корупції. Це завдання вимагає також розширення доступу населення до судової системи і створення альтернативних механізмів для розв'язання спорів і забезпечення підзвітності органів влади, а також для виплати компенсацій.

Формування **культури прав людини** вимагає, окрім іншого, контролю за дотриманням усіх громадянських і політичних прав, а також економічних, соціальних і культурних прав усіх людей, що перебувають у юрисдикції української держави. Для досягнення цієї цілі слід зосередити зусилля на найбільш незахищених і виключених з активного життя суспільства сегментах населення та на національних меншинах, щоб забезпечити захист і дотримання їхніх прав. З огляду на це Комітет з прав дитини рекомендує державам-учасницям Конвенції про права дитини створити у рамках своїх структур або спеціальну посаду комісара, який відповідатиме за дотримання прав дитини, або спеціальний підрозділ чи групу у справах захисту прав дитини, які займалися б, насамперед, розглядом скарг дітей, застосовуючи особливий підхід із урахуванням специфіки проблем дитячого віку.⁸⁰ (Див. Додаток про додаткові рекомендації, випущені міжнародними органами, відповідальними за реалізацію договорів про права людини в частині, що стосується торгівлі людьми).

У демократичній системі управління за участю громадянського суспільства **розвиток засобів масової інформації** є одним із найголовніших чинників, необхідних для забезпечення вищого рівня прозорості та доступу до інформації із використанням широкого спектру поглядів і надійних джерел. До нагальних завдань, що їх мусить виконати Україна, належить створення умов для роботи суспільного телебачення, видання засобів масової інформації, власниками яких є місцеві громади, та впровадження системи підзвітності засобів масової інформації.

Оцінюючи умови, які призводять до **праці і сексуальної експлуатації дітей і торгівлі дітьми**, необхідно розглянути спроможність виконувати свої завдання тими установами, чиїм обов'язком є захищати дітей від таких порушень прав людини. Тому відповідальні організації та установи у цьому випадку включають батьків і сім'ї, установи місцевої громади, у тому числі школи, та органи влади, на які покладено обов'язки із забезпечення виконання відповідних законів і нормативних актів та з контролю за ефективною роботою працівників правоохоронних органів і судової системи, які повинні притягати порушників до відповідальності.

Що стосується **прав біженців**, то національне законодавство та практику слід привести у відповідність до Женевської конвенції 1951 року (до якої Україна приєдналася в 2002 році); необхідно посилити роль ОГС, які займаються захистом біженців і громад біженців, а також збільшити допомогу, яку надає держава на інтеграцію біженців у суспільство, забезпечити належне державне фінансування Державного комітету України у справах національностей та міграції і регіональних служб міграції, і побудову належної кількості центрів для прийому і розміщення осіб, які шукають притулку.

Що стосується **становища національних меншин**, то існують прогнози, що етнічна напруженість у відносинах з кримськими татарами, погані соціальні умови їхнього життя та бідність ще більш загостряться і залишаться основними проблемами для розвитку й реалізації їхніх прав. У цьому контексті надзвичайно важливо далі сприяти такому розвитку й розширювати повноваження цих громад, які мають недостатні громадянські права, та інших етнічних груп, таких як роми, щоб вони могли брати активну участь у процесах ухвалення рішень, що впливають на їхнє щоденне життя, як повноправні члени суспільства, та поліпшувати умови свого життя. Після розгляду звіту України, наданому Комітету з ліквідації расової дискримінації, цей орган, відповідальний за реалізацію Конвенції з ліквідації расової дискримінації, відзначив, що Уряд України вжив заходів для полегшення повернення кримських татар, але ще раз нагадав про своє занепокоєння труднощами, пов'язаними з набуттям татарами українського громадянства, та проблемами, з якими стикаються роми.⁸¹

⁸⁰ Заключні зауваження та рекомендації Комітету з прав дитини (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Rights of the Child) (CRC/C/15/Add. 191, 2002).

⁸¹ Заключні зауваження та рекомендації Комітету з ліквідації расової дискримінації (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination) (A/56/18, paras. 360-379, 2001).

Реагування на проблеми

У сфері державного управління є кілька вартих уваги досягнень і позитивних прикладів належної відповіді на виклики. Окремі з них стосуються законодавчої сфери, де було прийнято кілька більш прогресивних законів, які вдосконалюють систему управління. Так, у 1997 році було ухвалено **Закон про місцеве самоврядування**, який має загальний характер і закладає міцну правову базу для місцевого управління. Основне позитивне значення цього закону порівняно з попереднім полягає в тому, що він розмежовує юрисдикції органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій та відповідає новій бюджетній реформі. Верховна Рада України схвалила новий **Бюджетний кодекс**, який вперше дає змогу розподіляти бюджети для міст і селищ на основі формули. Останнім часом представники законодавчого органу висловлювали думку, що слід посилити роль парламентських комітетів; було підготовлено проект нового закону з цього питання, який зараз перебуває на розгляді Верховної Ради. Так, недавно відбулася низка ґрунтовних обговорень питання **розроблення соціальної політики**, до якої було залучено організації громадянського суспільства. Крім того, Верховна Рада України регулярно проводить публічні слухання, які охоплюють широке коло питань. Отож, можна сподіватися, що кількість випадків залучення громадськості до відкритого обговорення державної політики зростатиме. Ще одним досягненням є переобрання на другий термін **Уповноваженого з прав людини**.

Уряд України нині впроваджує низку заходів, мета яких – **підвищення прозорості державного управління та залучення громадян до участі** в процесі розроблення державної політики. Особливої уваги заслуговує недавнє прийняття **Декрету Уряду України № 759** про заходи центральних і місцевих органів виконавчої влади із забезпечення відкритості та встановлення тісніших відносин з громадськістю та засобами масової інформації.⁸² Цей декрет зобов'язує всі органи виконавчої влади вжити таких заходів: завершити процес інституціоналізації адміністративного підрозділу, відповідального за зв'язки із громадськістю (цей процес розпочався в 2002 році); призначити у місцевих структурах центральних органів виконавчої влади спеціальну особу, відповідальну за зв'язки з громадськістю; брати до уваги рекомендації, висловлені в засобах масової інформації та отримані під час консультацій з громадськістю, а також сприяти створенню пунктів електронного прийому громадян.

У зв'язку з участю громадськості у процесі ухвалення рішень доречно згадати **Декрет № 854** від 31 липня 2004 року про поліпшення умов для **ширшого залучення громадськості** до розроблення та впровадження державної політики. Цим декретом участь громадськості у державному управлінні, відкритість і прозорість цього процесу визнаються ключовими пріоритетами Уряду України. Крім того, цей декрет зобов'язує уряд розробляти правила та процедури проведення консультацій з громадськістю; в усіх органах виконавчої влади створювати ради, відповідальні за координацію заходів, пов'язаних із залученням громадськості до процесу ухвалення рішень і підготовкою консультацій, з'ясуванням думки громадян, проведенням опитувань населення про їхнього ставлення до цих заходів та ін. Слід зазначити, що нині всі ці заходи впроваджуються.

Україна вживає дедалі активніших заходів з боротьби з торгівлею людьми і включила **торгівлю людьми до Кримінального кодексу як кримінальний злочин**. Разом із тим, щоб повністю виконати свої міжнародні зобов'язання, їй необхідно внести зміни й до інших законів. Правоохоронні органи України працюють над подоланням проблеми торгівлі людьми і розроблено **Комплексну програму уряду з питань боротьби з торгівлею людьми**, однак існує і низка серйозних перешкод, як-от: недостатні фінансові ресурси, обмежена співпраця з іншими країнами та різним установами всередині України, надмірно складна бюрократична система та окремі випадки корупції.

2.3. ЕПІДЕМІЯ ВІЛ /СНІДУ В УКРАЇНІ

ЦІЛЬ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: Зменшення й уповільнення поширення ВІЛ /СНІДУ

Завдання 1

Зменшити темпи поширення ВІЛ /СНІДУ на 13 відсотків

Поширення епідемії

У світлі масштабів, яких набула епідемія ВІЛ/СНІДУ в Україні, агентства ООН в Україні (UNCT) вирішили присвятити цілий розділ цій темі з метою повного висвітлення комплексних питань та численних проблем, що викликають занепокоєння. В процесі підготовки спільної оцінки країни (ЗОУ) (ССА) Тематична група з питань ВІЛ/СНІДУ визначила, які соціальні групи зазнають найбільшого ризику, та

⁸² Указ було підписано 18 жовтня 2004 року.

чинники, що сприяли поширенню епідемії, а також ключові проблеми розвитку, зокрема, значення прав людини.

З 1995 року в Україні спостерігаються найшвидші в Європі та СНД темпи поширення епідемії ВІЛ/СНІДу. Згідно з орієнтовними даними, отриманими в рамках Об'єднаної програми ООН з питань ВІЛ/СНІДу (UNAIDS) та Світової організації охорони здоров'я (СОЗ) в Україні⁸³ нині близько 360 000 осіб інфіковані ВІЛом. Офіційна статистика відображає лише частку орієнтовно визначених масштабів епідемії. З 1987 року, коли в країні було офіційно зареєстровано перші випадки ВІЛ-інфекції, загалом зареєстровано 67 187 ВІЛ-інфікованих осіб.⁸⁴ Багато людей уникають контактів зі службами охорони здоров'я і, таким чином, не підлягають офіційній реєстрації. З цієї причини фактична кількість ВІЛ-інфікованих, визначена шляхом серологічного аналізу, перевищує дані офіційної статистики. У Глобальному звіті 2004 року, підготовленому в рамках Об'єднаної програми ООН з питань ВІЛ/СНІДу (ООН СНІД) (UNAIDS), зазначається, що на кінець 2003 року кількість осіб, що померли від ВІЛ/СНІДу, становила 20 000. В 2003 році, за прогнозами найкращого сценарію припускалось, що під кінець 2010 року від СНІДу помре близько 43 000 осіб, а за сценарієм найгіршого випадку – до 89 200.⁸⁵ Отже, однією з найсерйозніших проблем України на даному етапі, коли вона намагається подолати труднощі, пов'язані з перехідним періодом та демократизацією, є епідемія ВІЛ/СНІДу, яка набуває дедалі більшого поширення, що зумовлюється такими чинниками:⁸⁶

- Соціально-економічний занепад внаслідок широко розповсюдженої бідності, безробіття та дедалі зростаючої нерівності в отриманні доходів;
- Розпад сімей і громад при збільшенні кількості сиріт, осіб, що потребують опіки з боку держави, та вуличних дітей;
- Серед молодих людей частішими стали поведінка, пов'язана з ризиком ВІЛ-інфекції, статеві стосунки переважно без запобіжних засобів, спільне користування шприцями для ін'єкція наркотиків;
- Погіршення системи освіти, а отже зменшення її здатності допомагати молодим людям розвивати навички, необхідні для захисту себе від інфекції;
- Гендерна нерівність, внаслідок якої зменшується здатність жінок захищати себе від ВІЛ-інфекції і зростає тягар турбот, що лягає на їхні плечі;
- Нестабільність населення, що знаходить відбиток у структурі як легальної, так і нелегальної міграції; і
- Зростання нелегальної торгівлі наркотиками, основного чинника, що безпосередньо впливає на поширення епідемії;

Ці умови, в основному, були викликані спустошливим впливом економічної кризи протягом дев'яностих років, яка призвела до поширення бідності та підвищення соціальної вразливості окремих прошарків населення, що опинилися в більш несприятливих умовах і не могли бути підтримані системою мінімального соціального захисту. Впродовж цього періоду зріс рівень безробіття, і знизився рівень життя багатьох сімей, яких вибила з колії економічна нестабільність. Величезний стрес, що його зазнали багато українських сімей та окремих людей, викликав зміни в їхній поведінці, зумовив вчинки, пов'язані зі значним ризиком, такі як статеві стосунки без запобіжних засобів та зловживання наркотиками й алкоголем. Більш молоді люди в Україні почали вступати у статеві стосунки в набагато молодшому віці. Як свідчать результати одного обстеження, проведеного в 1999 році, 6 відсотків українських підлітків мали перші статеві стосунки у віці 11-13 років, а 11 відсотків у віці 14 років.⁸⁷ Результати обстежень також свідчать: дедалі більша кількість безпритульних дітей, що живуть на вулицях, вступають у випадкові статеві стосунки, не усвідомлюючи ризику ВІЛ-інфекції. Кількість розлучень продовжує зростати, так само як і кількість дітей, залишених при народженні. Це лише окремі факти, які свідчать про розпад соціальної структури країни.

В різних регіонах поширеність ВІЛ-інфекції різна, найбільш вражені східна і південна частини України. В цих районах також найбільша кількість осіб, що вживають наркотики шляхом ін'єкції (ОВНЄ). Згідно з

⁸³ Глобальний звіт в рамках Об'єднаної програми ООН з питань ВІЛ/СНІДу (ООН СНІД) (UNAIDS), с. 196.

⁸⁴ Міністерство охорони здоров'я України, 17 травня 2004 року.

⁸⁵ Український інститут соціальних досліджень, Британська рада, Управління міжнародного розвитку уряду Великої Британії та Північної Ірландії (DFID) "Вплив ВІЛ/СНІДу на соціальне й економічне становище в Україні: нові прогнози", 2003 рік.

⁸⁶ Звіт про людський розвиток в Україні - про епідемію ВІЛ/СНІДу в Україні, с. 11 (Ukraine Humane Development Report on Ukraine HIV/AIDS, p. 11).

⁸⁷ Державний інститут сім'ї та соціальних проблем (2002b), відповідно до даних Звіту про людський розвиток України, спеціальне видання 2003 року, с. 12.

даними Національного центру профілактики СНІДу, найвищі рівні поширення ВІЛ-інфекції (за винятком Києва) в Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Миколаївській областях та в Автономній Республіці Крим.⁸⁸ Зростання темпів поширення інфекції було замасковано зменшенням тестування серед осіб, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, в результаті прийняття в березні 1998 року закону, який вперше в Україні законодавчо закріплює принцип добровільного тестування. Свідчення подальшого швидкого поширення епідемії в країні підтверджуються даними про захворюваність на СНІД та різке зростання показників смертності за останні роки – на 10 відсотків з 1997 року. Нині ці показники становлять 58 відсотків від усіх зареєстрованих випадків СНІДу.⁸⁹

Національна статистика, підкріплена орієнтовними даними міжнародних установ та дослідниками, свідчить, що епідемія ВІЛу набуває загальних рис в деяких міських районах, зокрема в Одесі та Миколаєві, де поширеність інфекції серед вагітних жінок останнім часом стабільно перевищує 1 відсоток.⁹⁰ Хоча найбільш враженою групою все ще залишаються особи, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, спостерігається також збільшення кількості випадків різностатевої передачі інфекції ВІЛу, що вказує на дедалі зростаючий ризик для населення.⁹¹ Поєднання інфекції, що передається статевим шляхом, і зловживання наркотиками й надалі залишається основною рушійною силою епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. Однією з основних проблем, пов'язаних із епідемією ВІЛ/СНІДу в Україні, є туберкульоз (ТБ), що вже став серйозною загрозою для здоров'я людей. Орієнтовні дані показують, що до 10-15 відсотків хворих на туберкульоз виявляють стійкість до дії багатьох ліків і що туберкульоз став основною причиною смерті серед людей інфікованих ВІЛ/СНІДом.

Поширеність серед молоді, осіб, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, та осіб жіночої статі, які займаються проституцією

Епідемія найбільш поширена серед молодших людей в Україні, офіційна статистика свідчить, що майже 50 відсотків нових випадків захворювань виявляється у групі населення у віці від 20 до 29 років. Найбільша кількість смертей серед осіб чоловічої статі спостерігається у віці від 30 до 34 років, в той час, як смертність серед жінок зареєстровано у віковій групі від 25 до 29 років. ВІЛ-інфекція залишається найбільш поширеною серед осіб, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, – в межах від 20 до 60 відсотків, причому найбільша кількість випадків припадає на міста в південній і східній частині країни.⁹² Особи жіночої статі, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, становлять особливу групу, яка характеризується як більш вразлива до ВІЛ-інфекції, ніж відповідна група осіб чоловічої статі. Це пояснюється тим, що особи жіночої статі, що вживають наркотики шляхом ін'єкції, здебільшого мають сексуальних партнерів, які також вживають наркотики шляхом ін'єкції, і значна кількість таких осіб надає сексуальні послуги з тим, щоб роздобути наркотики.

Особи жіночої статі – постачальники сексуальних послуг зазнають підвищеного ризику щодо ВІЛ-інфекції, тому що торгівля сексуальними послугами є нелегальною в Україні, а офіційні програми профілактики для цих жінок відсутні. Дослідження, проведене Державним інститутом з питань сім'ї та молоді, свідчить, що для значної кількості жінок проституція стала єдиним адекватним джерелом доходів. Те, що проституція є нелегальною, ускладнює намагання орієнтовно визначити кількість інфікованих людей та запровадити заходи, спрямовані на обмеження подальшого поширення ВІЛ-інфекції. Чоловіки, які мають статеві стосунки з іншими чоловіками (ЧСЧ), також становлять групу, в основному, недоступну для обстеження через тавро ганьби, яке змушує таких осіб приховувати свої стосунки, незважаючи на те, що в Україні в 1991 році легалізовано статеві стосунки за згодою між дорослими чоловіками. Відтоді, як у країні почали реєструвати випадки зараження ВІЛ/СНІДом, офіційно зареєстровано лише 46 гомосексуальних та двостатевих чоловіків. Цей показник настільки незначний, що порушує питання про соціальне таврування гомосексуалізму в Україні. ВІЛ/СНІД також досить поширений серед в'язнів і, в основному, передається через незахищені статеві стосунки та спільні шприци, оскільки значна кількість осіб, що відбувають покарання, вживають наркотики шляхом ін'єкції.

Є тривожні ознаки того, що останніми роками загальна епідемія поширюється дедалі більше шляхом передачі інфекції через статеві стосунки. З кожним роком дедалі більше ВІЛ-інфікованих спостерігається саме серед жінок. Близько 40 відсотків від усіх інфікованих є жінки, в основному, у розквіті своїх репродуктивних можливостей. Статистичні дані також показують, що 60 відсотків

⁸⁸ Міністерство охорони здоров'я України, Карти, 2003.

⁸⁹ Дані Міністерства охорони здоров'я України, 2003 рік.

⁹⁰ Там само, с. 1.

⁹¹ Україна і ВІЛ/СНІД: Пора діяти, Звіт про людський розвиток України, опублікований в рамках ПРООН, Україна, 2003 рік, с. 4 (Ukraine and HIV/AIDS: Time to Act, Ukraine Human Development Report, published by UNDP, Ukraine, 2003 p. 4).

⁹² Там само с.7.

ВІЛ-інфікованих жінок є молодше 25 років. Наслідком цього стало значне збільшення, з 1999 року, кількості ВІЛ-інфікованих дітей.

До цього часу епідемія ВІЛ/СНІДу найбільше вражала соціально узбічні ("маргінальні") групи населення (тобто групи, що знаходяться на узбіччі суспільства). Більшість ВІЛ-інфікованих дітей народжуються в молодших сім'ях, що перебувають у соціально несприятливих умовах, причому 85 відсотків батьків таких дітей мають менш ніж 30 років. Близько 20 відсотків ВІЛ-інфікованих матерів покидають своїх дітей, передаючи їх під опіку держави в медичних закладах або в притулках для сиріт.

Біженці та нелегальні іммігранти становлять ще одну групу, що зазнає більшого ризику заразитися ВІЛ/СНІДом. Деякі дані за 2003 рік свідчать, що в Україні перебуває близько 550 000 нелегальних іммігрантів і лише 2 944 мають статус іммігранта.⁹³ Більшість біженців знаходяться в Києві та Одесі. Ця група стикається з низкою проблем, що сприяють ризику ВІЛ-інфекції; серед таких проблем – відсутність профілактичних послуг, безробіття та участь у нелегальній діяльності.

Тавро СНІДу

Іншою проблемою, що викликає занепокоєння, – це пов'язане з ВІЛ/СНІДом таврування ганьбою, що може бути істотним чинником, який зумовлює незначну кількість офіційно зареєстрованих випадків. Серед українців досить поширене негативне ставлення до людей, інфікованих СНІДом або ВІЛом. Певною мірою таке ставлення є результатом дезінформації населення та невігластва щодо епідемії і шляхів її поширення. Недостатньо ведеться інформаційно-просвітня робота серед населення для підвищення рівня його інформованості. Відомо, що багато ВІЛ-інфікованих жінок, в тому числі вагітних, зверталися зі скаргами до Міністерства охорони здоров'я України на те, що персонал закладів охорони здоров'я відмовлявся надавати їм медичну допомогу.⁹⁴ Деякі люди вважають, що епідемія їх не торкається, бо існує уявлення, ніби вона вражає лише певні соціальні групи, а ті, хто не належать до цих груп, не зазнають ризику заразитися ВІЛом. Вплив таврування ганьбою та негативне ставлення до інфікованих призводять до ізоляції багатьох ВІЛ-інфікованих матерів, наприклад, тих, що схильні уникати контактів з урядовими установами і не домагаються надання їм безпосередньої медичної допомоги. Таким чином, багато жінок не дбає про своє здоров'я або здоров'я своїх дітей. Найбільше занепокоєння викликає дискримінація з боку працівників закладів охорони здоров'я, особливо з огляду на те, що вона суперечить професійній етиці та українському законодавству. В деяких випадках медичний персонал просто відмовляється надавати медичні послуги або ж порушує конфіденційність та анонімність стосовно ВІЛ-інфікованих.

Тавро ганьби також вражає ВІЛ-інфікованих дітей, які часто-густо виховуються в притулках для сиріт, в той же час інших інфікованих виключають із закладів догляду за дітьми або шкіл, бо державні школи часто не приймають їх.

Передача інфекції від матері до дитини

У світлі того факту, що кількість ВІЛ-інфікованих жінок продовжує зростати, а переважну більшість ВІЛ-інфікованих жінок становлять молоді матері, профілактика передачі інфекції від матері до дитини залишається одним із першочергових завдань. Інфекція може передаватися під час вагітності, пологів та годування груддю. У 2001 році рівень передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини був досить високим – 27 відсотків ВІЛ-інфікованих матерів народили ВІЛ-інфікованих дітей – але в подальшому цей показник знизився до 10 відсотків. Таке зниження досягнуто завдяки галузевій програмі профілактики передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, що була прийнята Міністерством охорони здоров'я України у грудні 2001 року на період 2001-2003 років і підтримана UNICEF.

Стислий виклад основних проблем

Одна з основних визначених проблем стосується **недоліків лікування та догляду**, особливо відсутності належного лікування. На сьогодні лише 197 хворих (в тому числі діти) проходять антиретровірусне (antiretroviral) лікування (АРВ), яке фінансується з державного бюджету або забезпечується міжнародними урядовими/неурядовими організаціями. (Міністерство охорони здоров'я України до недавнього часу було основним джерелом фінансування антиретровірусного лікування). За орієнтовними даними Світової організації охорони здоров'я та Об'єднаної програми

⁹³ Державний комітет статистики, MICS, 2000 рік, Обстеження домогосподарств.

⁹⁴ Діти і молоді люди, інфіковані ВІЛ/СНІДом в Україні, тематичне дослідження, підготовлене Українським центром з питань ВІЛ/СНІДу, Міністерством охорони здоров'я України та Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям ООН (UNICEF).

ООН з питань ВІЛ/СНІД (UNAIDS), антиретровірусне лікування повинні пройти від 10 000 до 15 000 ВІЛ-інфікованих осіб. Хоча кошти, передбачені державним бюджетом на охорону здоров'я, не можуть покрити існуючі потреби для лікування, значні фінансові ресурси для догляду за інфікованими ВІЛ/СНІДом та їх лікування можуть бути отримані від ключових міжнародних донорів. Проблема полягає у відсутності координації між державними органами влади, на яких покладено відповідальність за координацію реалізації програми лікування й догляду, та в низькому рівні управлінського потенціалу, недостатньо ефективному керівництві в системі урядових структур. Наприклад, потенціал Національної програми боротьби зі СНІДом дуже обмежений і має бути значно підвищений з технічної й адміністративної точки зору з метою забезпечення ефективного розподілу ресурсів та раціонального використання коштів.

Маємо також достатньо переконливі докази відсутності належного догляду за ВІЛ-інфікованими пацієнтами. Існує необхідність запровадження загальнодержавних стандартів догляду, полегшення болю та психологічної підтримки. Програми створення спеціальних лікарень та забезпечення постійного догляду за хронічно хворими перебувають лише на стадії планування. Знову ж таки, це пов'язано з відсутністю фінансових і людських ресурсів на центральному рівні, у Міністерства охорони здоров'я України, що призвело до неефективного й неадекватного управління всією Національною програмою боротьби зі СНІДом. Хоча **тестування і консультування** є головними елементами комплексної Національної програми боротьби зі СНІДом і ключовою відправною точкою для лікування хворих і догляду за ними, в цій сфері існує низька проблем. Однією з них є відсутність національних стандартів тестування та консультування незважаючи на існування 127 лабораторій тестування (згідно з даними Міністерства охорони здоров'я України). Інформація щодо кількості консультантів та їхньої професійної кваліфікації відсутня. До того ж, повідомлялось про відсутність доступу до безкоштовного тестування та висловлювалось занепокоєння щодо зловживання правами людини при тестуванні на наявність ВІЛу у зв'язку з порушенням права на таємницю (конфіденційність).

Хоча реалізація першого розділу національної програми "**Профілактика передачі ВІЛу від матері до дитини**" (ППВМД) привела до зменшення темпів передачі інфекції, розширення та забезпечення сталості інших багатосекторних програм в рамках ППВМД вважаються істотними для подальшого зменшення темпів передачі інфекції.

Ще однією важливою проблемою є **профілактика** у світлі дедалі зростаючої кількості **молодих людей та інших уразливих груп**, інфікованих ВІЛ/СНІДом. Потрібно докласти більше зусиль для зменшення вразливості молодих людей щодо нелегальної торгівлі наркотиками в Україні. Серед іншого, це вимагає комплексної підготовки медичного персоналу та фахівців з надання соціальних послуг, а також започаткування програм та стратегій, спрямованих на розширення співробітництва та надання підтримки органам громадського порядку і судовій системі. Профілактика залишається основним пріоритетом, що вимагає здійснення інформаційно-просвітніх та комунікаційних заходів. Маючи щоденний доступ до дітей та підлітків, школи повинні відігравати активнішу роль у забезпеченні інформації про ВІЛ/СНІД та зловживання наркотиками або алкоголем. Серед рекомендацій, підготовлених для держави Комітетом з економічних, соціальних та культурних прав та Комітетом з прав дитини після розгляду звітів України як держави-учасниці міжнародних угод такі: необхідно надати підліткам доступ до **програм просвіти з питань репродуктивного здоров'я та профілактики ВІЛ/СНІДу**; пошана до прав дитини повинна знайти належне втілення в розробленні й реалізації державної політики та стратегії боротьби з ВІЛ/СНІДом, при цьому особливо слід враховувати Міжнародні директиви щодо ВІЛ/СНІД та права людини; необхідно також стежити за становищем дітей, що належать до національних меншостей таких, як цигани, і які можуть бути вражені ВІЛ/СНІДом, з метою ліквідації всіх форм дискримінації, що може перекрити їм доступ до освіти й медичного догляду.

Закоренілі **таврування ганьбою і дискримінація** з боку населення людей, інфікованих ВІЛ/СНІДом, вважаються однією з найбільших перешкод, що заважають ефективній протидії епідемії в Україні. Таке ставлення з боку населення зрештою призводить до того, що людям, інфікованим ВІЛ/СНІДом, відмовляють у їхніх законних правах людини – праві на охорону здоров'я й освіту, праві на роботу, праві на таємницю та лікування на рівних засадах. Таврування і дискримінація, що здебільшого ґрунтуються на широко розповсюдженому страху та невігластві, також перешкоджають зусиллям запобігти подальшому поширенню епідемії. Хоча міжнародні організації й намагаються привернути увагу до прав людини осіб, інфікованих ВІЛ/СНІДом, проте інформованість населення повинна бути все-таки набагато ширшою для того, щоб люди, інфіковані ВІЛ/СНІДом, жили в гідності.⁹⁵

⁹⁵ Див. нижче, с. 14.

Реагування на проблеми

Намагаючись розв'язати численні проблеми та пов'язані з ними труднощі, уряд України продемонстрував сильну політичну волю, спрямовуючи зусилля на подолання епідемії, запобігання її поширенню на все населення, пом'якшення негативних наслідків епідемії серед українського народу. Україна взяла участь у Саміті тисячоліття, і виступила ініціатором **Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН з питань ВІЛ/СНІДу**, що відбулася в травні 2001 року. **Указом Президента України**, виданим у листопаді 2000 року, 2002 рік проголошено "**Роком проти СНІДу**". Було створено **урядову комісію** для вирішення проблем ВІЛ/СНІДу, визначення пріоритетів та координації заходів. Незважаючи на створення комісії не вистачає потенціалу для втілення в життя багатосекторних і багаторівневих стратегічних засад боротьби з ВІЛ/СНІДом, координації та ефективної реалізації загальнодержавних заходів, спрямованих на подолання епідемії.

У рамках установлених Україною Цілей розвитку тисячоліття уряд має намір зменшити загальні темпи поширення інфекції на 13 відсотків протягом періоду з 2001 до 2015 року за такими трьома показниками: кількість нових випадків ВІЛ-інфекції на 100 000 осіб; кількість пов'язаних із СНІДом смертей на 100 000 осіб; і частка ВІЛ-інфікованих дітей, народжених від ВІЛ-інфікованих матерів. До того ж, у доповіді уряду про Цілі розвитку тисячоліття зазначається, що необхідно здійснити широкий спектр скоординованих заходів, які виходять за межі медичних аспектів епідемії і мають на меті вирішення відповідних соціально-економічних та просвітніх проблем. Серед згаданих заходів можуть бути такі:⁹⁶

- Розроблення концепції подолання ВІЛ/СНІДу;
- Запровадження ще однієї нової програми профілактики передачі ВІЛ/СНІДу від матері до дитини;
- Зменшення небезпеки ВІЛ-інфекції серед уразливих груп населення;
- Проведення інформаційно-просвітніх кампаній серед населення, особливо серед молоді, з метою профілактики СНІДу та туберкульозу;
- Профілактика інфекції туберкульозу.

Вважається, що Україна в змозі досягти Цілей розвитку тисячоліття, але лише за умови підвищення відповідного рівня профілактики та догляду за інфікованими ВІЛ/СНІДом, особливо шляхом серйозного розширення доступу до антиретровірусної терапії (АРВ), за допомогою якої буде продовжено і поліпшено життя людей, інфікованих ВІЛ/СНІДом. Нині, крім того, що надається велике значення профілактиці (особлива увага також приділяється підтримці неурядових організацій, які сприяють проведенню профілактичних заходів⁹⁷), більше уваги присвячується **розширенню доступу до лікування, догляду та підтримці** людей, інфікованих ВІЛ/СНІДом. Загальноновизнано, що держава повинна збільшити обсяг надання комплексних медичних послуг, які включають також і антиретровірусну терапію. Таким чином, уряду було рекомендовано розглянути можливі варіанти зменшення витрат, організації вітчизняного виробництва засобів АРВ, пільгові умови реєстрації певних видів медикаментів, а також зниження цін на медикаменти шляхом переговорів з основними фармацевтичними компаніями. Для досягнення Цілей розвитку тисячоліття в частині, що стосується зменшення загальних темпів поширення ВІЛ-інфекції, необхідно підвищити роль профілактики шляхом розширення і зміцнення просвітніх програм; залучення засобів масової інформації та приватного сектора; підготовки та затвердження протоколів VCT, які повинні сприяти забезпеченню прав уразливих груп на отримання ефективних і кваліфікованих консультацій.

Одним позитивним досягнення є те, що Україну як одну з пріоритетних країн було включено до Європейського регіону, вибраного для реалізації Глобальної ініціативи "3 на 5" в рамках Світової організації охорони здоров'я та програми боротьби зі СНІДом. Ще одне важливе досягнення – це те, що **уряд України і Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, малярією та туберкульозом** мають спільну мету організувати до березня 2005 року однорічний курс антиретровірусної терапії для приблизно 2100 пацієнтів. Серед інших позитивних зрушень - загальнодержавний план ефективного реагування, **П'ята національна програма забезпечення профілактики ВІЛ, догляду і лікування** ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД на період 2004-2008 років і **Стратегічна концепція заходів уряду**, спрямованих на профілактику поширення епідемії до 2011 року. Внесено відповідні зміни до Кримінального кодексу, зокрема включено положення про **кримінальну відповідальність в разі порушення конфіденційності** ВІЛ-інфікованих пацієнтів внаслідок "розкриття інформації, отриманої

⁹⁶ Цілі розвитку тисячоліття, с.22.

⁹⁷ Організація системи профілактики передачі інфекції від матері до дитини в Україні - огляд, підготовлений Міністерством охорони здоров'я України, вересень 2003 року, с.6.

в результаті медичного огляду". Зважаючи на велику кількість заходів та різні стандарти реалізації програм боротьби зі ВІЛ/СНІДом із залученням різних зацікавлених учасників та партнерів, ключовим чинником досягнення ЦРТ, а також підвищення ефективності реагування на проблему на багатьох рівнях і в багатьох секторах повинно бути створення **єдиного національного координаційного механізму**. Такий механізм повинен передбачати залучення як представників уряду, так і представників організації громадянського суспільства, представників уразливих груп та інших зацікавлених учасників.

2.4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ В УКРАЇНІ

ЦІЛЬ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ: сталий розвиток навколишнього природного середовища

Завдання 1

Збільшити частку населення, що має доступ до чистої питної води на 12 відсотків до 2015 року

Завдання 2

Стабілізувати забруднення повітря від стаціонарних джерел

Завдання 3

Розширити мережу природних та біосферних заповідників і національних парків до 10,4 відсотка від загальної території України

За радянської доби декілька чинників сприяли тому, що довікілью в Україні було завдано серйозної шкоди, зокрема прискорена індустріалізація, інтенсивне сільське господарство та брак ефективного контролю за забрудненням. Нинішній стан навколишнього природного середовища безпосередньо впливає на якість життя населення. Відповідно до даних Українського центру соціальних реформ, лише 15 відсотків території країни можна вважати "екологічно або умовно" чистими, ще 15 відсотків – "злегка забруднені", і 70 відсотків характеризуються як "забруднені".⁹⁸ Екологічні проблеми в Україні здебільшого зумовлені діяльністю людини та неефективним використанням ресурсів, а в кінцевому підсумку є результатом поганого управління. Чорнобильська ядерна катастрофа 1986 року являє собою найбільш широко відомий приклад наслідків недолугого управління. Відсутність належного екологічного регулювання також породила такі проблеми, як ерозія землі і спричинила неефективне використання енергії, одне з найгірших у світі. Інші серйозні екологічні проблеми, в основному, зумовлені забрудненням повітря (86 відсотків), небезпечною питною водою (83 відсотки), видаленням твердих відходів (81 відсоток) та вирубуванням лісів (81).⁹⁹

Уряд України заявив про своє зобов'язання досягти мети Декларації тисячоліття, а саме: забезпечити довготривалу екологічну рівновагу. У своїй доповіді про поступ, досягнутий у виконанні завдань, передбачених Цілями розвитку тисячоліття, уряд визнав, що "екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як приховану кризу, що розвивалася роками, бо закони про безпечне використання природних ресурсів значною мірою ігнорувалися."¹⁰⁰ Тому уряд вирішив прийняти нову етику збереження довкілля, якою він керуватиметься у своїй діяльності в процесі вирішення екологічних проблем, що мають "найбільший негативний вплив на здоров'я людей та на умови життя найбідніших прошарків українського суспільства".¹⁰¹ Серед напрямків, які уряд визначив для вирішення згаданих проблем у світлі їхнього впливу на бідні верстви населення, такі: поліпшення доступу до безпечної питної води, очищення довкілля та забезпечення належного використання природних ресурсів.¹⁰² Серед інших першочергових завдань – раціональне використання енергії та дотримання міжнародних зобов'язань України щодо охорони навколишнього природного середовища. Досягнення екологічної рівноваги визначено як одне з довгострокових завдань, якому уряд надає особливого значення в рамках програми "Європейський вибір".¹⁰³

Нижче розглядаються декілька екологічних питань, що були визначені різними зацікавленими учасниками, в тому числі урядом України, Світовим банком та агентствами ООН в Україні (UNCT), як такі, що становлять серйозні проблеми для України і які були вибрані Тематичною групою з питань охорони навколишнього природного середовища як першочергові напрямки для спільної оцінки країни. Кожний напрямок вибрано з точки зору важливості конкретної екологічної проблеми, з

⁹⁸ Звіт про людський розвиток України, 2003 рік – децентралізація, опублікований ППРООН (UNDP), Україна (Ukraine Human Development Report 2003 - Decentralization, published by UNDP, Ukraine, 2003 p. 4).

⁹⁹ Звіт про людський розвиток України, 2001 рік, с. 36.

¹⁰⁰ Цілі розвитку тисячоліття, с. 16.

¹⁰¹ Там само, с.17.

¹⁰² Там само.

¹⁰³ Стратегія допомоги Україні, документ Світового банку, с. 13.

урахуванням того, чи включено її до переліку завдань Цілей розвитку тисячоліття, та її впливу на соціальний розвиток. У процесі проведення аналізу причин було зазначено, що для всіх вибраних напрямків (чиста питна вода, деградація ґрунтів, раціональне використання енергії та біорозмаїття) погане екологічне регулювання є однією з основних причин, що коріняться в загальному слабкому керівництві.

Чиста питна вода

Відсутність в Україні постійного доступу до чистої питної води є важливою екологічною проблемою, пов'язаною також із проблемою здоров'я. Басейн річки Дніпро охарактеризовано як класичний приклад незбалансованого розвитку, спричиненого свого часу намаганнями за декілька десятиліть перетворити сільськогосподарський регіон у важливий промисловий регіон. Більш як десять років тому декілька забруднюючих речовин зробили воду непридатною для пиття в багатьох районах. Ці забруднюючі речовини з'явилися в результаті неналежного очищення стічних вод в каналізаційних системах, безпосередніх викидів промислових відходів, надмірного використання мінеральних добрив та необроблення відходів тваринництва.¹⁰⁴ Дніпро був також забруднений стоками з районів, уражених Чорнобильською катастрофою. За роки незалежності зроблено істотний поступ в очищенні річки, але багато ще залишається зробити. Однією з перешкод, що заважає правильно оцінити становище, є значні розбіжності даних. Згідно з одним обстеженням, проведеним у 1999 році UNICEF та Державним комітетом статистики України, 98 відсотків населення країни має постійний доступ до безпечної питної води. Однак, проби води, аналіз яких було здійснено того ж року, показали, що вода не відповідає встановленим урядом нормам для безпечної питної води. На підставі результатів подальшого обстеження, проведеного в рамках Програми розвитку ООН, було зроблено висновок, що лише 64 відсотків респондентів користуються проточною водою у себе дома.

Деградація ґрунтів

Хоча ґрунти України широко відомі своєю родючістю та сільськогосподарськими якостями, деградація ґрунтів, спричинена, в основному, інтенсифікацією та розширенням виробництва за радянської доби, стала серйозною проблемою. У 1998 році відбулися зміни у структурі земляних ресурсів, і площа орних земель зменшилась на 27 800 гектарів, при цьому площа оброблюваної землі скоротилась на 223 400 гектарів. Більшість змін сталися внаслідок запровадження різних форм власності та полишення раніше інтенсивно оброблюваних сільськогосподарських земель. Перерозподіл землі сприяв значному зменшенню протягом минулого десятиліття обсягів діяльності, пов'язаної з відновленням та збереженням земель.

Інший чинник, що посприяв деградації ґрунтів, – це недолуга й нераціональна практика лісівництва, що призвела до знищення лісів, особливо в регіоні Карпатських гір, де найвищий у країні рівень бідності і який найчастіше потерпає від стихійного лиха, зокрема повеней та зсувів.¹⁰⁵ Ліси в Україні були джерелом доходу для деяких людей, але через нераціональне господарювання сьогодні залишилися лише обмежені площі лісів. Наприклад, були посаджені швидкоростучі дерева з неглибоким корінням, в результаті чого тисячі дерев було повалено бурею, що призвело до затоплення 100 000 гектарів орної землі і завдало значної економічної шкоди. Деякі ліси також забруднені внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Енергетика

Україна є однією з найбільш енерговитратних країн у світі, і це пояснюється декількома факторами. По-перше, неефективна практика використання енергії в таких ключових економічних секторах, як енергетика і важка промисловість. По-друге, це зумовлюється втратами в секторі опалювання, в якому від 25 до 40 відсотків енергії, як правило, втрачається в процесі її передачі та розподілення. В Україні найвищий рівень викидів на одиницю ВВП серед країн СНД. Згідно з даними останнього обстеження, загальний обсяг викидів в 1999 році становив 246 мільйонів тон вуглецевого еквівалента, що поставило Україну за цим показником на одне за найвищих – шосте – місце у світі. Викиди CO₂ на душу населення орієнтовно оцінюються на рівні 4,75 тонни вуглецю на рік. Цей показник значною мірою перевищує рівні забруднення у більшості європейських країн і є також одним із найвищих у світі.

Проблеми централізованого тепlopостачання в Україні подібні до проблем, з якими стикаються інші країни колишнього Радянського Союзу. Недавнє підвищення цін на паливо, в результаті чого

¹⁰⁴ Звіт про людський розвиток України, 2001 рік, с.35.

¹⁰⁵ Рамковий документ про стратегію охорони навколишнього природного середовища, підготовлений ПРООН (UNDP), с.10 (Environment Strategic Framework, prepared by UNDP Ukraine 2003, p.10).

вони досягли світового рівня, при відставанні тарифів на тепlopостачання, значно погіршило фінансове становище всіх тепlopостачальних компаній країни. Значною мірою погіршився рівень послуг через брак коштів, необхідних для модернізації технологій; це стало наслідком підвищення цін на паливо, а отже й зменшення спроможності споживачів оплачувати свої рахунки за опалення. Великі витрати на існуючу інфраструктуру тепlopостачання також обмежують здатність компаній задовольняти існуючий попит на тепlopостачання.

Зменшення забруднення повітря навколишнього середовища є першочерговим завданням значною мірою урбанізованих районів країни з важкою промисловістю. У зв'язку зі спадом промислової діяльності протягом останнього десятиліття забруднення повітря зменшилося в Україні приблизно на 52 відсотки. Основною причиною забруднення повітря є продукти промислових викидів інтенсивної індустрії. Для зменшення забруднення повітря уряд намагається встановити вищі збори для промисловості як один із способів сприяння осучасненню промислових технологій. Зменшення забруднюючих викидів з автомобільного транспорту є ще одним завданням, проголошеним урядом, яке передбачає покращення якості палива, заборону імпорту та продажу етилованого бензину і впровадження екологічно нешкідливих альтернативних технологій.¹⁰⁶ Здійснюються заходи, спрямовані на зменшення викидів з опалювальних котелень та перехід на використання чистіших видів палив, зокрема газу, які сприяють зменшенню забруднення повітря. Загальновідомо, що катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції у квітні 1986 року завдала величезної шкоди Україні, породивши не лише екологічні проблеми небувалих масштабів, але й загостривши соціально-економічні проблеми вражених радіацією людей, багато з яких живуть у стані постійного зубожіння. Між 1990 і 2001 роками більш як 35 000 людей підлягали обов'язковому переселенню із зараженої зони. Ще 31 000 добровільно виїхали із заражених радіацією районів. У 2001 році, за деякими оцінками, близько 2,3 мільйона осіб все ще жило на радіоактивно забруднених територіях, що викликає низку екологічних проблем. Економіка Чорнобильського регіону зазнала краху після ядерної катастрофи. З огляду на різкий економічний спад у регіоні, багато людей і домогосподарств стали залежними від державних виплат для підтримки засобів їхнього існування. Однак, підтримка, що надається, є недостатньою, і це спричинило різке збільшення бідності. Негативний вплив на здоров'я був також посилений поганими умовами життя. Люди, що живуть у забрудненій радіоактивними речовинами місцевості, продовжують страждати від радіації, проте вони мало проінформовані про те, як можна зменшити вплив радіації. З радіацією пов'язуються збільшення захворюваності на рак, порушення імунної системи, розвиток різних аномалій та хронічні стани, особливо серед дітей. Це також призвело до зростання самогубств, алкоголізму та зловживання наркотиками, поширення інфекційних захворювань, що передаються статевим шляхом, та ВІЛ/СНІДу. Відзначено прояви такої негативної соціальної поведінки, як вандалізм та поширення інших форм злочинності. Через різке зниження державних витрат у регіоні, погіршилась інфраструктура, що включає школи, громадські центри, комунальні об'єкти, пункти надання послуг. Доступ до безпечної води та належних санітарних умов став головною проблемою для багатьох місцевих жителів. Потребує вирішення проблема пом'якшення соціально-економічних та екологічних наслідків Чорнобильської катастрофи, покращення умов життя людей у заражених районах, оскільки вони становлять в Україні важливу соціально вразливу групу людей, що живуть у несприятливих умовах.¹⁰⁷

Біологічне розмаїття

Україна має багату біоту, що охоплює більш як 25 000 видів рослин та грибів і 45 000 видів тварин, деякі з яких є ендемічні. Особливого тиску зазнає степовий ландшафт, якому, в основному, загрожує руйнування природних середовищ, сільськогосподарський тиск, розвиток інфраструктури та конфліктуючі інтереси екологічного збереження, з одного боку, та діяльність сільського і лісового господарства, з другого боку. Через Україну проходять два основні міграційні шляхи птахів, і деякі місця гніздування мають важливе міжнародне значення. Наприклад, 90 відсотків глобальної популяції міської ластівки гніздується на островах Чорноморського біосферного заповідника.

В Україні немає спеціального закону або прозорої системи, що регулює використання біотехнологічних продуктів з точки зору їх реєстрації та надання дозволу на тестування і використання. Відсутні також процедура тестування біотехнологічних продуктів, особливо генетично модифікованих організмів (ГМО), а також методика визначення можливих шкідливих впливів на здоров'я людини та довкілля. Існуюча система біологічної безпеки не регулює імпорт,

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Розбудова місцевого потенціалу в районах України, що постраждали від Чорнобильської катастрофи, 2003 рік, Звіт ПРООН, Україна, 2004 рік, с. 6 (Building Local Self-Reliance in Chernobyl Affected Areas of Ukraine in 2003, a report of UNDP Ukraine, 2004, p.6).

експорт та транзит зареєстрованих у певному місці ГМО. Відсутні в Україні також норми, що регулюють звинувачення компаній у порушенні відповідного чинного законодавства і стосуються тих випадків, коли виявляються генетично модифіковані організми, що мають невідомі до цього часу властивості, які можуть завдати шкоди здоров'ю людини або довкіллю. Хоча систему біологічно-екологічної безпеки було створено в Україні в 1999 році лише з метою задоволення вимог щодо генетично модифікованих сільськогосподарських культур, до цього часу не розроблено критеріїв для оцінки екологічно прийняттого використання генетично модифікованих тварин, мікроорганізмів та несільськогосподарських рослин; не розроблено також методологій та регулятивних документів для відповідного тестування.

Стислий виклад основних проблем

У світлі складної екологічної ситуації в країні вище було висвітлено низку суттєвих проблем. Найважливіші з них стосуються чистої питної води, деградації ґрунтів, неефективного використання енергії та біорозмаїття.

Уже згадувалось про те, що одним із завдань Цілей розвитку тисячоліття є забезпечення **чистої питної води**. Стосовно **деградації ґрунтів** Основними директивами щодо політики в галузі землекористування та Вимогами щодо збереження, сталого використання і відновлення землі визначаються такі конкретні проблеми:

- Необхідно продовжити насадження захисних лісосмуг для захисту ґрунтів від вітрової ерозії;
- Слід припинити оранку на берегах рік, струмків та інших водоймищ. Землі повинні бути перетворені на луки для захисту їх від водної ерозії;
- Потрібно впровадити спеціальні технології, особливо в сухих степових регіонах з частими бурями;
- Слід оптимізувати структуру землекористування, виключивши з інтенсивного сільськогосподарського користування землі, що відіграють захисну роль, або малопродуктивні землі;
- Застарілі технології з інтенсивним використанням води повинні бути модернізовані;
- Необхідно розробити програму збереження ландшафту та біорозмаїття в сільськогосподарських районах

Непослідовна регулятивна і правова політика, брак інформації та відсутність стимулів економити енергію також викликають проблеми підвищення **ефективності використання енергії** в Україні. Ключовою проблемою є розбудова адекватної національної інфраструктури, спроможної розв'язувати питання, порушені в **Рамковій Конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) (UNFCCC) та Кіотському протоколі**, та забезпечувати дотримання державою вимог згаданих документів. Уряд України здійснив низку конкретних заходів з метою сприяти зменшенню споживання енергії та поліпшенню енергозбереження. Наприклад, було створено **Національну інформаційну мережу енергозбереження** для поширення інформації про енергозбереження серед широких верств населення, і вжито заходів щодо зміцнення ролі неурядових організацій України та приватного сектора в процесі підвищення інформованості населення про переваги ефективного використання енергії. Можливо, в наступні роки ключовою буде проблема досягнення рівноваги між потребами України в енергії та необхідністю зміцнення зобов'язання країни щодо охорони навколишнього природного середовища.

Чорнобиль залишається основним пріоритетом розвитку, особливо якщо розглядати його становище з точки зору масштабів бідувань, що їх зазнають громадяни, які живуть у заражених регіонах, в тому числі відсутність можливості користуватися багатьма із своїх громадянських, політичних, економічних та соціальних прав. Було зазначено, що обмеженість бюджету та брак належних даних перешкоджають намаганням України відвернути загрозу, яку створюють атомні електростанції, для здоров'я людей та довкілля. Однак, держава зобов'язана вжити належних заходів, в першу чергу, покращити умови життя тих людей, які за 17 років після аварії на Чорнобильській АЕС так зубожіли.

Щодо дітей Чорнобиля, Комітет з прав дитини рекомендував державі як учасниці міжнародних угод: а) і надалі поліпшувати надання спеціальних медичних послуг дітям, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, зокрема організувати психо-соціальний догляд; б) посилити зусилля з метою виявлення та профілактики хвороб, пов'язаних із ядерним забрудненням; в) зосередити більше уваги на підході до допомоги людям на довгостроковій основі, зокрема, шляхом підтримки ініціатив

ООН у цій сфері; г) вжити всіх належних заходів, в тому числі залучення міжнародного співробітництва, для профілактики і подолання шкідливого впливу екологічної деградації на дітей, в тому числі забруднення довкілля та харчових продуктів.¹⁰⁸

Щодо питання **біорозмаїття** уряд України повинен спрямувати основну увагу на виконання **Карфагенського протоколу з питань біологічної безпеки до Конвенції про біологічне розмаїття**. Як зазначалося раніше, в Україні не існує спеціального закону або прозорої системи, якою регулюється використання біотехнологічних продуктів, зокрема, з точки зору реєстрації або надання дозволу на тестування.

На міжнародному рівні **Україна є державою-учасницею 17 міжнародних конвенцій та 5 протоколів** у сфері охорони навколишнього природного середовища; до того ж, нині готуються до ратифікації сім багатосторонніх документів. Головною перешкодою на шляху до їхньої успішної реалізації є те, що як на національному, так і на міжнародному рівні Україна виявляє ознаки загальної слабкості управління у сфері екологічних проблем; з огляду на деякі чинники у держави не вистачає потенціалу для виконання своїх функцій. Серед згаданих чинників – відсутність чітких повноважень, недостатні і погано розвинені системи комунікацій між міністерствами, низький рівень професійних людських ресурсів та інші аспекти, пов'язані зі звітністю, що призводить до неефективного використання обмежених технічних, фінансових та людських ресурсів. До того ж, багато ще потрібно зробити для розроблення інституційних засад, зміцнення потенціалу різних державних установ та покращення координації між ними для адекватного вирішення глобальних екологічних проблем.

Реагування на проблеми

Чорнобильська катастрофа відіграла значну роль у підвищенні рівня інформованості населення України про важливість захисту навколишнього природного середовища. Країну було залучено до активної участі у більшості міжнародних конференцій, що проводилися протягом останнього десятиріччя Організацією Об'єднаних Націй з численних питань охорони навколишнього природного середовища. Україна брала участь у **міжнародних переговорах на найвищому рівні з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі у 2002 році**, де вона підтвердила своє зобов'язання сприяти довготривалому сталому розвитку. Хоча Україна виробила багато різних напрямків політики і прийняла важливе законодавство з урахуванням складних екологічних умов у країні, тим не менше на підставі наявних даних, важко оцінити, в якій мірі реалізуються згадані закони і політичні напрямки, з тим, щоб виміряти досягнутий прогрес. Позитивною ознакою є те, що, очевидно, з'являється важливе усвідомлення важливості охорони довкілля, і ряд міністерств, установ, неурядових організацій та інших органів зосереджують увагу на досягненні довготривалого сталого розвитку.

Україна видала низку важливих документів, у яких заявляє про свій намір вирішувати екологічні питання відповідно до принципів сталого розвитку. Наприклад, перехід України до сталого розвитку знайшов відбиток у зверненні Президента України до Верховної Ради України, озаглавленого "Україна: шлях у 21 століття, стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2001 роки". Серед інших важливих документів – "Основні напрямки соціальної політики на період до 2004 року", "Стратегія зменшення бідності", "Концепція розвитку охорони здоров'я населення України" та "Основні напрямки земельної реформи".

В рамках підготовки на загальнодержавному рівні до Світового саміту з питань соціального розвитку (WSSD), підготовлено Національний звіт про хід виконання положень "Порядку денного 21" за десятиліття 1992-2001 рр. Основні принципи державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища закріплено у відповідних статтях Конституції, прийнятої у 1996 році. В іншому документі "Основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", затвердженому Верховною Радою України у 1998 році, визначається державний підхід до довгострокового системного вирішення екологічних проблем. Згаданий документ передбачає раціональне використання природних ресурсів, визначає пріоритетні завдання захисту навколишнього природного середовища та механізми їх досягнення.

Україна ратифікувала в 1994 році **Конвенцію ООН про біологічне розмаїття**. В рамках цієї Конвенції уряд працює над забезпеченням захисту, екологічно сталого використання та відновлення біологічного та ландшафтного розмаїття. З метою створення належної законодавчої бази для захисту біорозмаїття у

¹⁰⁸ Заключні зауваження та рекомендації Комітету з прав дитини (CRC/C/15/ Add. 191, 2002 рік).

1999 році Верховною Радою України прийнято **Закон України про рослинний світ**, який видано пізніше, в 2001 році. Законом регулюється захист, використання та збереження багатой біоти України.

В 1996 році Україна також ратифікувала **Рамкову Конвенцію ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) (UNFCCC)**, а 2004 року ратифікувала **Київський протокол**, який зобов'язав державу стабілізувати свої викиди, що створюють парниковий ефект, на період 2008-2012 рр. До того ж, Україна ратифікувала в 2002 році **Конвенцію ООН про боротьбу з опустелюванням**, яка вимагає від України дотримання положень щодо деградації ґрунтів.

Варто звернути увагу ще на один важливий захід, спрямований на вирішення існуючих проблем, – це створення **Громадської ради неурядових організацій**, що включає 23 національні неурядові організації, зареєстровані Міністерством юстиції України, яке є основним партнером Міністерства охорони навколишнього природного середовища України. Роль Ради полягає в тому, щоб покращити координацію міністерства з громадянським суспільством і допомогти уряду досягти своїх цілей у вирішенні екологічних проблем. Хоча Рада неурядових організацій вважається незалежною, вона відіграє обмежену роль, незначною мірою впливаючи на процес формування політики, через відсутність належної законодавчої бази і з огляду на її загалом слабкий професійний потенціал. Це орган, який може заслугувати на те, щоб зміцнити його потенціал.

Насамкінець, слід зазначити, що Україна розглядає **багатостороннє співробітництво** з метою захисту довкілля як вельми важливе не лише для вирішення глобальних екологічних проблем, але й також для покращення умов свого власного довкілля; здійснення заходів, спрямованих на інтеграцію країни в європейську спільноту; підвищення дієвості українських законів; та досягнення цілей, поставлених на міжнародній конференції ООН і зустрічах представників держав на вищому рівні.

3. ПРОПОНОВАНІ НАПРЯМКИ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЛЯ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ

Коротка довідка про суть питання

У цьому розділі Загальної оцінки України (ЗОУ) визначаються можливі напрямки співробітництва з метою сприяння розвитку між системою ООН та державними органами України, а також іншими партнерами з питань розвитку для розв'язання проблем, окреслених у розділах 1 і 2. Напрями співробітництва відповідають наступному кроку в підготовці Рамкового документа Організації Об'єднаних Націй про сприяння розвитку (UNDAF), який стане основою для підготовки програмних документів країни (CPD) та річних планів роботи (AWPs) установ ООН на період 2006-2010 років.

При визначенні цих можливих напрямків співпраці агентства ООН в Україні (UNCT) взяли до уваги національні пріоритети, особливо зобов'язання Уряду України досягти Цілей розвитку тисячоліття, та його правові зобов'язання у сфері сприяння та захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, а також прав, що стосуються захисту навколишнього природного середовища. В процесі визначення напрямків співпраці агентства ООН в Україні враховували наведені нижче критерії, що були використані як орієнтири при складанні скороченого переліку напрямків співробітництва з урахуванням більшої групи визначених проблем:

- Причини, визначені на різних рівнях, особливо ті, що зумовили всі основні проблеми розвитку (див. Додаток: Матриця ЗОУ (Matrix CCA));
- Першочергові потреби, права і можливості заявників вимог, особливо найбільш соціально вразливих, незахищених і таких, що перебувають у найменш сприятливих умовах (див. Додаток: Аналіз підзвітності);
- Першочергові потреби та недостатній потенціал відповідальних установ/організацій (див. Додаток: Аналіз підзвітності);
- Можливості розвитку національного потенціалу;
- Потенціал для більш довгострокового впливу на загальнодержавні цілі та пріоритети;
- Порівняльні переваги агентств ООН у сферах соціального розвитку та захисту прав людини;
- Порівняльні переваги партнерів з питань розвитку з точки зору їхньої здатності розв'язувати проблеми по суті і з найменшими витратами.

Відповідні рамкові стратегічні документи

Агентства ООН в Україні також взяли до уваги прагнення України інтегруватися в Європейський Союз. Таким чином, приділяється увага прийнятій Указом Президента України Стратегії інтеграції України в Європейський Союз, а також пріоритетним напрямкам, визначеним у Спільній стратегії Європейського Союзу щодо України. Слід зазначити, що багато з пріоритетних питань, порушених у Спільній стратегії Європейського Союзу, були подібні до проблем, визначених у процесі ЗОУ, або доповнювали ці проблеми. Ці питання такі:

- Зміцнення демократії, верховенства права та громадських інституцій в Україні
- Співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища, енергетики та ядерної безпеки
- Співробітництво у сфері правосуддя та внутрішніх справ

Відповідно Уряд України розробив Стратегію України щодо європейської інтеграції, в якій він визнає необхідність покращення або зміцнення таких напрямків з метою задоволення вимог Європейського Союзу:

Наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу означає, серед іншого, гарантії прав людини, реформування правової системи з метою узгодження її з європейськими стандартами, в тому числі із законодавством, що стосується охорони життя, здоров'я та навколишнього природного середовища. Стратегія також вимагає участі держави у діяльності, пов'язаній з виконанням конвенцій Ради Європи, що вважається важливим елементом реформи правової системи.

Політична консолідація і зміцнення демократії, що, серед іншого, повинно бути спрямовано на збереження політичної стабільності як в Україні, так і на всьому європейському континенті; зміцнення демократичних принципів в українському суспільстві та верховенства права. Загальноновизнано, що європейська інтеграція допоможе створити громадянське суспільство в Україні.

Пристосування соціальної політики України до європейських стандартів включає реформування систем страхування, охорони праці, гарантії пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших напрямків соціальної політики відповідно до європейських стандартів та поступового досягнення спільного європейського рівня соціальних безпеки та захисту населення.

Співробітництво в окремих секторах включає, серед іншого, координацію та взаємодію між Україною та Європейським Союзом у сфері правосуддя, запобігання та боротьби з організованою злочинністю і торгівлею наркотиками.

Співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища визнається як важливий пріоритет державної політики, зумовлений не лише наслідками Чорнобильської катастрофи, але й загальними екологічними умовами в Україні. Правові засади включають дотримання вимог міжнародних угод та договорів про екологічну безпеку, які ратифікувала Україна.

До того ж, у своїй Стратегії допомоги Україні на період 2004-2007 рр. Світовий банк також заявив, що мета полягає в тому, щоб "підтримати європейські прагнення України шляхом подальшого сприяння інституційному розвитку, який може привести до створення сприятливого для підприємницької діяльності середовища та більш представницького і чутливого уряду, а також шляхом акцентування необхідності зміцнення європейського прагнення згори, через реформи інституцій і політичних підходів, і знизу, шляхом консолідації громадянського суспільства та послідовного розширення звітності урядових осіб."¹⁰⁹

Пропоновані напрямки співробітництва

Отже, в національному і міжнародному контексті пропоновані напрямки співробітництва покликані сприяти подальшому визначенню пріоритетів групи агентств ООН в Україні (UNCT) як частина заходів, передбачених Рамковим документом Організації Об'єднаних Націй про сприяння розвитку (UNDAF), програмними документами країни (CPD) та Річних планів роботи(AWPs).

Запропоновані нижче напрямки співробітництва мають на меті забезпечити загальні засади, на яких різні агентства ООН можуть надавати рекомендації з питань політики, технічного співробітництва, а також відповідні послуги:

1. Покращення найважливіших показників здоров'я

- Зміцнення координації між державними органами влади, відповідальними за координацію реалізації програми лікування та догляду за особами інфікованими ВІЛ/СНІДом, та посилення управлінського і керівного потенціалу урядових структур, які мають вирішувати питання, що стосуються цієї сфери;
- Профілактика подальшого поширення ВІЛ/СНІДу шляхом проведення інформаційно-просвітніх заходів та комунікаційної діяльності, зокрема надання підліткам доступу до програм профілактики ВІЛ/СНІДу та просвіти з питань репродуктивного здоров'я;
- Подальшого розширення доступу до лікування, догляду та підтримки людей інфікованих ВІЛ/СНІДом, а також надання у більших масштабах комплексного догляду, що включає антиретровірусну терапію;
- Сприяння дотриманню прав людини стосовно індивідуумів інфікованих ВІЛ/СНІДом та підвищення рівня інформованості населення з метою зменшення таврування ганьбою та дискримінації ВІЛ-інфікованих;
- Реструктурування закладів профілактики та лікування від туберкульозу і запровадження низьковитратного амбулаторного лікування;
- Подальший розвиток єдиної системи медичних послуг, що стосуються репродуктивного та статевих здоров'я, з метою розширення надання цих послуг, доступу до них та покращення їхньої якості;
- Покращення материнського здоров'я та зменшення дитячої смертності через комплексні та цільові підходи, що включають також медико-просвітні заходи та кампанії, спрямовані на підвищення інформованості населення;
- Відстоювання прийняття законодавства, що вимагає йодування солі, призначеної для споживання людьми.

2. Сприяння дотриманню прав людини та гендерної рівності

- Підвищення рівня інформованості населення про права людини, зокрема громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав, якими мають користуватися всі –

¹⁰⁹ Стратегія допомоги Україні, с. ii.

чоловіки, діти, жінки, а також більш уразливі групи та ті, що перебувають у найбільш несприятливому соціальному становищі, в тому числі біженці;

- Проведення спеціальних заходів щодо розширення представництва жінок у вибраних та призначених органах на найвищих рівнях прийняття рішень;
- Зміцнення потенціалу контролю за дотриманням прав людини на загальнодержавному та місцевому рівнях і запровадження механізмів юридичного відшкодування, доступного для бідних;
- Залучення засобів масової інформації до висвітлення всіх форм існуючої дискримінації та нерівності як де-юре, так і де-факто, з тим, щоб підвищити усвідомлення громадськістю серйозних проблем, пов'язаних із такими порушеннями прав людини, як торгівля людьми та насильство в сім'ї;
- Посилення зусиль, спрямованих на захист дітей від економічної експлуатації та виконання будь-якої роботи, що може бути шкідливою для здоров'я або заважати вихованню дитини;
- Забезпечення повного і на рівних засадах дотримання прав людини і фундаментальних свобод кримських татар, циган, інших меншостей та біженців.

3. Сприяння досягненню загального добробуту

- Зменшення бідності шляхом досягнення більш низького рівня безробіття, підвищення зарплат, пенсій;
- Вирішення проблем, зумовлених неадекватною і несправедливою соціальною системою, відсутністю соціальних гарантій;
- Розв'язання проблем тіньової економіки з її масовою прихованою зайнятістю;
- Зменшення бідності шляхом розширення доступу до якісних медичних послуг та якісної освіти для всіх, в тому числі й біженців, шляхом покращення діяльності систем охорони здоров'я та освіти;
- Реагування на інші наслідки бідності, від якої потерпають найбільш уразливі соціальні групи, що призводить до порушення їхніх прав, в тому числі й використання дитячої праці та інституціоналізації дітей;
- Забезпечення доступу всіх дітей до якісної освіти, при цьому особливу увагу слід приділяти дітям сільських громад, національних меншостей, біженців та інших груп, що перебувають у несприятливих соціальних умовах;
- Покращення незадовільних екологічних умов, від яких особливо потерпають бідні.

4. Інституційна реформа та розбудова потенціалу демократичного управління

- Зміцнення національних потенціалів установ охорони здоров'я, освіти, зайнятості та соціального забезпечення;
- Зміцнення професійного потенціалу державного управління, особливо державної служби;
- Підтримка зусиль реформувати судову систему з тим, щоб зробити її незалежною, доступною й ефективною, а також забезпечити поважання верховенства права;
- Сприяння політиці та практиці, що забезпечують звітність і прозорість розпорядження державними коштами та процесу прийняття рішень;
- Підтримка зусиль, спрямованих на подальший процес децентралізації;
- Сприяння всебічним підходам до залучення різних представників громадськості з метою розширення участі громадянського суспільства, що важливо для удосконалення процесу управління;
- Розроблення стандартів організацій громадянського суспільства, зміцнення їхнього потенціалу та забезпечення можливостей для їхньої участі;
- Сприяння більш тісному співробітництву між урядовими установами та організаціями громадянського суспільства;
- Посилення зусиль з метою запобігання торгівлі людьми та насильству в сім'ї, в тому числі підготовка фахівців правоохоронних органів, працівників для нагляду за проблемними особами, суддів та інших професійних спеціалістів з метою переслідування і покарання злочинців;
- Підтримка зусиль, спрямованих на зміцнення управління у сфері охорони навколишнього природного середовища для досягнення значного поступу у вирішенні основних екологічних проблем, висвітлених у ЗОУ;
- Підтримка узгодження законодавства, регулятивних документів та інструкцій, що стосуються міжнародних документів, ратифікованих Україною, з тим, щоб усі особи на її території могли реалізувати свої права і користуватися ними.

4. РАМКОВА ТАБЛИЦЯ ПОКАЗНИКІВ

РАМКОВА ТАБЛИЦЯ ПОКАЗНИКІВ					
	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Демографічні показники та загальний огляд економічної та соціальної ситуації в Україні					
Демографічні показники¹					
Населення					
Чисельність населення, загалом (млн. осіб)	49.710	49.291	48.457	48.003	47.442
Чисельність населення, жінки (%)	53.56	53.50	53.49	53.49	53.50
Чисельність населення, чоловіки (%)	46.44	46.50	46.51	46.51	46.50
Міське населення (%)	67.90	68.00	68.18	68.17	66.48
Сільське населення (%)	32.10	32.00	32.02	31.93	33.52
Темпи зростання населення (%)	-0.79	-0.81	-0.82	-0.77	-0.74
Розподіл за віком					
Чисельність населення віком до 1 року (млн. осіб)	0.385	0.381	0.358	0.387	0.405
Чисельність населення віком до 1 року, дівчатка (млн. осіб)	0.187	0.184	0.174	0.188	0.197
Чисельність населення віком до 1 року, хлопчики (млн. осіб)	0.198	0.197	0.184	0.200	0.208
Чисельність населення віком до 5 років (млн. осіб)	2.174	2.069	1.974	1.904	1.931
Чисельність населення віком до 5 років, дівчатка (млн. осіб)	1.056	1.004	0.962	0.926	0.938
Чисельність населення віком до 5 років, хлопчики (млн. осіб)	1.117	1.064	1.012	0.978	0.993
Чисельність населення віком 0-14 років (млн. осіб)	9.060	8.723	8.372	8.036	7.712
Чисельність населення віком 0-14 років, дівчатка (млн. осіб)	4.434	4.268	4.096	3.932	3.773
Чисельність населення віком 0-14 років, хлопчики (млн. осіб)	4.626	4.455	4.276	4.104	3.939
Чисельність населення віком 15-64 років (млн. осіб)	33.894	33.869	33.690	33.512	33.335
Чисельність населення віком 15-64 років, жінки (млн. осіб)	17.614	17.602	17.496	17.390	17.285
Чисельність населення віком 15-64 років, чоловіки (млн. осіб)	16.280	16.267	16.194	16.122	16.050
Чисельність населення віком 65 років і старше (млн. осіб)	6.925	6.909	7.042	7.177	7.317
Чисельність населення віком 65 років і старше, жінки (млн. осіб)	4.643	4.611	4.678	4.745	4.814
Чисельність населення віком 65 років і старше, чоловіки (млн. осіб)	2.282	2.298	2.364	2.432	2.503
Коефіцієнт непрацездатних осіб за віком (кількість утриманців до кількості населення працездатного віку) (%)	47.16	46.15	45.75	45.40	45.08
Смертність					
Очікувана на час народження тривалість життя (роки)	68.32	67.91	68.33	68.32	68.24
Чоловіки (роки)	62.95	62.44	62.77	62.70	62.64

Жінки (роки)	73.74	73.55	74.08	74.13	74.06
Рівень смертності дорослих осіб, чоловіки (на 1000 чоловіків)	16.0	16.7	16.6	17.3	17.6
Рівень смертності дорослих осіб, жінки (на 1000 чоловіків)	14.0	14.0	14.0	14.3	14.8
Приблизні дані про рівень смертності (на 1000 осіб)	14.8	15.3	15.3	15.7	16.0
Самогубства і завдані самим собі пошкодження, для усіх вікових груп (на 100 000 осіб)	27.95	28.21	25.72	24.48	...
Самогубства і завдані самим собі пошкодження, для усіх вікових груп (на 100 000 чоловіків)	51.69	52.29	48.67	45.73	...
Самогубства і завдані самим собі пошкодження, для усіх вікових груп (на 100 000 жінок)	8.65	8.68	7.24	7.24	...
Транспортні аварії, для усіх вікових груп (на 100 000 осіб)	13.04	14.12	17.37	18.82	...
Туберкульоз, для усіх вікових груп (на 100 000 осіб)	20.24	22.31	22.55	20.49	...
Окремі причини, пов'язані з алкоголем (на 100 000 осіб)	168.14	175.28	180.73	186.73	...
Серцево-судинні захворювання, 0-64 роки (на 100 000 осіб)	54.09	54.51	51.68	49.73	...
Злоякісні пухлини, 0-64 роки (на 100 000 осіб)	110.87	109.17	106.90	104.52	...
Ішемічна хвороба серця, 0-64 роки (на 100 000 осіб)	123.00	128.00	126.56	132.98	...
Народжуваність					
Показник новонароджених (млн.)	0.389	0.385	0.376	0.391	0.409
Приблизні дані про рівень народжуваності (на 1000 осіб)	7.8	7.8	7.7	8.1	8.5
Рівень народжуваності, діти, народжені поза шлюбом (%)	17.4	17.3	18.0	19.0	19.9
Середній вік вагітних (роки)	24.3	24.4	24.6	24.8	
Загалом показник народжуваності (к-ть народжень на одну жінку)	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
Робоча сила					
Робоча сила, загалом (млн.)	25.232	25.112	25.003	24.914	...
Відношення зайнятих до кількості населення працездатного віку (%)	73.2	73.9	72.8	72.4	72.1
Зайнятість у сільському господарстві (% від загальної зайнятості осіб)	20.5	20.5	19.7	...	...
Зайнятість у сільському господарстві, жінки (% від загальної кількості зайнятих жінок)	17.7	17.9	17.4	...	...
Зайнятість у сільському господарстві, чоловіки (% від загальної кількості зайнятих чоловіків)	23.3	22.9	21.9	...	...

Зайнятість у промисловості (% від загальної кількості зайнятих осіб)	31.8	31.4	30.8	...	...
Зайнятість у промисловості, жінки (% від загальної кількості зайнятих жінок)	25.7	24.1	22.3	...	...
Зайнятість у промисловості, чоловіки (% від загальної кількості зайнятих чоловіків)	37.6	38.3	38.8	...	...
Зайнятість у сфері послуг (% від загальної кількості зайнятих осіб)	41.8	42.4	43.9	...	...
Зайнятість у сфері послуг, жінки (% від загальної кількості зайнятих жінок)	52.1	53.4	55.3	...	...
Зайнятість у сфері послуг, чоловіки (% від загальної кількості зайнятих чоловіків)	32.0	32.1	33.0	...	...
Рівень безробіття (%), за методологією МОП	11.9	11.7	11.1	10.1	9.1
Рівень безробіття, жінки (% від робочої сили, жінки)	11.5	11.7	11.0	...	...
Рівень безробіття, чоловіки (% від робочої сили, чоловіки)	12.2	11.7	11.2	...	...
Рівень безробіття, молодь (% від загальної робочої сили, молодь віком 15-24 роки)	26.2	24.0	...	...	...
Рівень безробіття, молодь, жінки (% від загальної робочої сили, молодь віком 15-24 роки, жінки)	25.9	25.3	...	...	...
Рівень безробіття, молодь, чоловіки (% від загальної робочої сили, молодь віком 15-24 роки, чоловіки)	26.5	23.0	...	...	...
Огляд економіки¹					
Номинальний ВВП (млрд. грн.)	130,442.0	170,070.0	204,190.0	225,810.0	263,228.0
Офіційний обмінний курс грн./дол. США, рік)	4.130	5.440	5.372	5.327	5.332
Ціни (зміна у %, грудень-грудень)					
Інфляція, пов'язана з індексом споживчих цін	119.2	125.8	106.1	99.4	108.2
На харчові продукти	126.2	128.4	107.9	97.7	110.9
На промислові товари	110.6	108.9	100.2	101.6	101.5
На послуги	111.9	131.2	105.3	103.4	105.4
Інфляція, пов'язана з ростом заробітної плати	115.7	120.8	100.9	105.7	111.1
Державні фінанси (% від ВВП)					
Надходження до консолідованого бюджету	25.2	28.9	26.9	27.4	28.5
Податок на прибуток підприємств	4.9	4.5	4.1	4.2	5.0
Податок на доходи фізичних осіб	3.4	3.8	4.3	4.8	5.1
Податок на землю	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
ПДВ	6.4	5.6	5.1	6.0	4.8
Акцизний збір	1.4	1.3	1.3	1.8	2.0
Внески до Чорнобильського фонду	0.2	0.1	0.0	...	...

Інші надходження	8.1	12.8	11.4	9.9	10.8
Витрати консолідованого бюджету (% від ВВП)	26.7	28.3	27.2	26.7	28.7
Витрати на національну економіку	5.5	4.3	4.1	3.2	4.6
Соціальний захист	3.2	3.5	4.1	5.6	4.9
Культура	7.1	7.7	8.4	9.4	10.1
Оборона	1.2	1.3	1.5	1.6	2.0
Державне управління	1.2	2.0	1.8	3.8	3.8
Ліквідація наслідків Чорнобильської катастрофи	1.1	1.1	0.9	–	–
Інші витрати	–	–	–	–	–
Фіскальний баланс (% від ВВП)	1.5	-0.6	0.3	-0.7	0.2
Структура економіки (% від ВВП)					
Чисті непрямі податки	...	...	11.6	10.9	10.9
ВВП за факторними витратами	...	...	88.4	89.1	89.1
Сільське господарство	...	...	14.4	13.0	10.9
Видобувна промисловість	...	...	4.2	4.4	4.4
Обробна промисловість	...	...	17.4	17.9	19.7
Виробництво і розподіл газу, електроенергії та води	...	...	5.5	5.1	4.7
Будівництво	...	...	3.6	3.4	3.8
Торгівля	...	...	11.0	10.9	11.3
Транспорт	...	...	12.0	12.2	12.1
Освіта	...	...	4.4	4.8	4.8
Охорона здоров'я	...	...	2.9	3.3	3.2
Інші	...	...	14.4	15.6	15.9
Фінансове посередництво (залишок)	...	...	-1.4	-1.4	-1.6
Споживання	77.0	75.3	76.6	75.4	77.1
Особисте споживання	57.2	56.6	56.9	57.0	56.8
Державне споживання	19.8	18.6	19.6	18.4	20.3
Інвестиції	17.4	19.7	21.8	20.2	20.1
Валові інвестиції	19.3	19.7	19.7	19.2	19.1
Зміна в рівні запасів	-1.9	0.0	2.1	1.0	0.9
Чистий експорт	5.5	5.0	1.6	4.4	2.8
Експорт товарів і послуг	54.3	62.4	55.5	55.1	58.6
Імпорт товарів і послуг	-48.8	-57.4	-53.8	-50.7	-55.9
Темпи зростання (зміна в % за рік)					
Зростання ВВП (за винятком 2002 року)	99.8	105.9	109.2	105.2	109.3
Споживання	96.3	102.0	109.3	105.0	112.9

Споживання приватного сектора	98.1	102.5	109.6	109.5	112.6
Споживання державного сектора	92.1	101.0	110.4	93.3	116.0
Інвестиції	83.0	124.6	117.9	98.5	111.9
Валові інвестиції	100.1	112.4	106.2	103.4	112.2
Зміна в рівні запасів	...	...	...	...	...
Чистий експорт					
Експорт товарів і послуг	97.8	121.5	103.5	107.4	110.4
Імпорт товарів і послуг	83.3	123.8	106.0	103.3	116.5
Платіжний баланс, млн. дол. США, сальдо поточного рахунка	1,658	1,481	1,402	3,173	2,891
Баланс торгівлі товарами	244	779	198	710	-269
Експорт	13,189	15,722	17,091	18,669	23,739
Імпорт	-12,945	-14,943	-16,893	-17,959	-24,008
Баланс торгівлі послугами	1,577	627	415	1,147	1,557
Експорт	3,869	3,800	3,995	4,682	5,214
Імпорт	-2,292	-3,173	-3,580	-3,535	-3,657
Чистий дохід	-869	-942	-667	-606	-581
Прибуток	98	143	167	163	254
Платежі	-967	-1,085	-834	-769	-835
Чисті поточні трансферти	706	1,017	1,456	1,922	2,184
Прибуток	754	1,136	1,516	1,967	2,270
Платежі	-48	-119	-60	-45	-86
Рахунок руху капіталів і фінансовий рахунок	-704	-1,331	-1,171	-2,288	-1,938
Рахунок руху капіталів	-10	-8	3	15	-17
Трансферти капіталів	-10	-8	3	10	-14
Фінансовий рахунок	-694	-1,323	-1,174	-2,303	-1,921
Чисті ПІІ	489	594	769	698	1,411
Надходження капіталу	496	595	792	693	1,424
Вивіз капіталу	-7	-1	-23	5	-13
Чисті портфельні інвестиції	-86	-201	-866	-1,716	-922
Іноземні цінні папери	-11	-4	1	2	1
Національні цінні папери	-75	-197	-867	-1,718	-923
Інші інвестиції	-814	-1,318	529	-240	-365
Активи	-2,264	-449	-1,015	-781	-940
Зобов'язання	1,450	-869	1,544	541	575
Резервні активи	-283	-398	-1,606	-1,045	-2,045
Помилки та упуцнення	-954	-150	-231	-885	-953

Кредити в реальний сектор (залишок у млн. грн. на кінець періоду)	11,787.0	19,121.0	27,792.0	41,199.0	65,086.0
Сільське господарство	...	745.0	1,676.0	2,593.0	4,611.0
Видобувна промисловість	...	683.0	848.0	1,265.0	1,735.0
Обробна промисловість	...	5,670.0	9,020.0	11,856.0	16,239.0
Виробництво і розподіл газу, електроенергії та води	...	477.0	872.0	1,507.0	1,765.0
Будівництво	...	378.0	636.0	856.0	1,442.0
Торгівля	...	7,479.0	9,917.0	15,214.0	24,241.0
Транспорт	...	860.0	1,219.0	1,560.0	2,405.0
Освіта	...	20.0	27.0	36.0	48.0
Охорона здоров'я	...	24.0	87.0	79.0	219.0
Державне управління	...	16.0	25.0	64.0	151.0
Житлово-комунальний сектор	...	958.0	1,389.0	3,257.0	8,054.0
Перевезення вантажів (млрд. т. на км)	388.0	394.1	394.0	411.3	454.8
Залізничний транспорт	156.3	172.8	177.5	193.1	225.3
Морський транспорт	14.1	8.6	10.1	8.8	9.9
Річковий транспорт	5.6	5.9	3.7	4.2	4.7
Автомобільний транспорт	18.2	19.3	18.5	20.6	21.7
Трубопровідний транспорт	193.8	187.5	184.2	184.2	192.7
Пасажирські перевезення (тис. чол.)	7,911	7,780	7,657	7,711	7,713
Залізничний транспорт	487	499	468	465	477
Морський транспорт	3	4	5	5	7
Річковий транспорт	2	2	2	2	2
Автомобільний транспорт	2,502	2,557	2,722	3,069	3,298
Авіап перевезення	1	1	1	2	2
Трамваї	1,457	1,381	1,334	1,196	1,132
Тролейбуси	2,735	2,582	2,332	2,141	1,922
Метро	724	754	793	831	873
Власність на землю	40,419.0	40,308.0	38,421.0	38,150.0	37,877.0
Державні сільськогосподарські підприємства	32,354.0	32,067.0	28,030.0	26,746.0	25,418.0
Приватні сільськогосподарські підприємства	2,146.0	1,998.0	1,848.0	1,668.0	1,520.0
Приватні фермерські господарства	5,919.0	6,243.0	8,543.0	9,736.0	10,939.0
Зміна форм власності та приватизація (кількість приватизованих підприємств)	5,177	5,201	6,023	6,150	6,546

Державна власність	1,488	1,596	1,556	1,461	1,405
Комунальна власність	3,689	3,605	4,467	4,689	5,141
Сільське господарство	101	131	71	66	43
Видобувна промисловість	8	5	12	13	11
Обробна промисловість	212	230	268	307	313
Виробництво і розподіл газу, електроенергії та води	5	4	32	55	46
Будівництво	109	102	120	115	120
Торгівля	2,039	1,694	2,329	2,370	2,562
Транспорт	45	44	135	154	135
Освіта	62	88	87	89	78
Охорона здоров'я	73	84	98	130	127
Державне управління	122	149	31	30	30
Кількість малих і середніх підприємств	197,127	217,930	233,607	253,791	255,507
Сільське господарство	4,589	7,839	10,157	11,649	...
Видобувна промисловість	316	429	543	659	732
Обробна промисловість	29,486	33,405	36,160	38,805	40,890
Виробництво і розподіл газу, електроенергії та води	451	663	949	1,331	1,570
Будівництво	16,175	18,323	19,882	21,576	22,931
Торгівля	100,148	101,113	100,248	102,067	103,679
Транспорт	6,598	8,483	9,887	11,423	12,403
Освіта	1,439	1,672	1,876	2,132	2,314
Охорона здоров'я	1,859	2,042	2,395	2,793	3,027
Державне управління	237	208	180	221	234
Зайнятість у малих і середніх підприємствах (тис. працівників)	1,677.5	1,709.8	1,807.6	1,918.5	1,880.7
Сільське господарство	65.3	110.9	130.7	143.7	...
Видобувна промисловість	3.7	4.9	6.1	7.1	7.9
Обробна промисловість	318.7	346.0	367.1	394.6	416.1
Виробництво і розподіл газу, електроенергії та води	9.2	12.0	15.9	20.8	24.3
Будівництво	183.4	198.2	217.0	219.2	228.2
Торгівля	693.9	572.9	527.5	494.7	502.9
Транспорт	67.0	77.6	88.3	100.6	109.3
Освіта	17.7	21.2	23.8	26.3	28.5
Охорона здоров'я	15.9	17.8	21.0	23.6	25.6
Державне управління	2.4	2.4	2.1	2.5	2.7

Людський розвиток					
Бідність і розподіл доходів ¹					
Дохід /Бідність					
Бідність: кількість осіб, що живуть за національною межею бідності (%)	27.8	26.4	27.2	27.2	...
Міські жителі (% від населення, що живе за межею бідності для міст) (0)	...	...	...	...	...
Сільські жителі (% від населення, що живе за межею бідності для сільської місцевості) (0)	...	...	...	...	...
Частка населення, вартість добового споживання якого менша, ніж 1 дол. США на день (ПКС) (%)	2.92	...	...	...	...
Глибина бідності при вартості добового споживання меншій, ніж 1 дол. США на день (%)	0.62	...	...	...	...
Частка найбіднішого квінтиля у сумі національному споживання	...	...	...	...	...
<i>Рівень бідності за місцем проживання, 1999-2002 рр.²</i>					
Місто Київ	0.113	0.129	0.089	0.077	...
Великі міста	0.315	0.311	0.295	0.216	...
Малі міста	0.302	0.288	0.324	0.269	...
Сільська місцевість	0.298	0.311	0.324	0.313	...
Загалом	0.294	0.294	0.316	0.256	...
Частка населення, вартість добового споживання якого менша, ніж 4,3 дол. США на день (ПКС) (%)	14	11.9	11	9.6	...
Бідність: кількість осіб, що живуть за національною межею бідності (%)	27.8	26.4	27.2	27.2	...
Міські жителі (% від населення, що живе за межею бідності для міст) (0)	...	...	...	...	...
Сільські жителі (% від населення, що живе за межею бідності для сільської місцевості) (0)	...	...	...	...	...
Глибина бідності (% від загальної чисельності населення)	23.3	23.8	25	23.9	...
Індекс Джині (0)	0.28	0.29	0.3	0.29	...
Відсоткова частка споживання: найвищі 20% (0)	37.79	...	...	...	...
Відсоткова частка споживання: найнижчі 20% (%)	8.8	8.7	8.5	8.7	...
Державні витрати на соціальний захист і забезпечення (% від ВВП) (0)	...	...	...	...	...
Середньомісячні сукупні витрати на одне домогосподарство (грн.)	426.5	541.3	607	658.3	736.8
<i>Відсоток населення з середньомісячними сукупними витратами на душу населення, грн. Percentage of population with monthly average total expenditure per capita, UAH</i>					
менше 60,0 (%)	5.1	1.9	1.4	1	0.3

60,1–90,0 (%)	15.5	8.5	6.4	4.3	2
90,1–120,0 (%)	21.1	13.8	11	8.8	5.6
120,1–150,0 (%)	17.7	16.5	13.9	11.7	9.1
150,1–180,0 (%)	13.1	14.6	13.9	13.2	11.4
180,1–210,0 (%)	9.6	12.1	11.5	12.3	11.2
210,1–240,0 (%)	5.8	8.5	9.2	10.5	11.1
240,1–270,0 (%)	3.7	6.3	7.7	8.6	10.1
270,1–300,0 (%)	2.6	4.4	5.9	6.1	7.2
300,1–360,0 (%)	5.8	13.4	7.8	9.2	11
вище 360.0 (%)	...	...	11.3	14.3	21
Безпека продуктів і харчування					
Частка дітей з недостатньою вагою віком до п'яти років (%) ³	6.4	...	...	...	...
Частка населення (у %), яке споживає з продуктами харчування менше від мінімального рівня (2100 ккал)	32.6	25.6	25.9	23.2	...
Частка доходу домогосподарств, який витрачає на їжу найбідніший квінтіль населення	...	...	...	...	...
Середньодобове споживання калорій (на душу населення)	2565	2661	2758	2800	...
Частка дітей з надто низьким ростом віком до п'яти років (%)	15.4	...	...	...	...
Частка сімей, які вживають йодовану сіль (%) ⁴	4.6 ³	...	...	31.3	...
Зайнятість					
Відношення зайнятих до населення працездатного віку (%)	73.20	73.90	72.80	72.40	72.10
Рівень безробіття (%) за методологією МОП ¹	11.90	11.70	11.10	10.10	9.10
Рівень безробіття (%), національні статистичні дані ¹	4,3	4,2	3,7	3,8	3,6
Зайнятість у неофіційному секторі як відсоток від загальної зайнятості	...	...	...	...	...
Охорона здоров'я¹					
Смертність і благополуччя дітей					
Смертність до 5 років (на 1000 живих народжень)	17.5	16.0	14.6	13.6	12.90
Дитяча смертність (на 1000 живих народжень)	12.8	11.9	11.3	10.3	9.60
Щеплення від кору (% дітей до 12 місяців)	98.0	98.8	98.8	98.9	99.0
Кількість дітей віком до 15 років, які працюють		715	716	704	323
Дівчат	...	228	265	318	140
Хлопців	...	487	451	386	183

Частка дітей віком до 15 років, які працюють	...	...	...	...	...
Кількість смертей від ускладнень під час вагітності і родів або після родів, на 100 000 живих народжень ¹	488	463	448	402	382
Кількість смертей від кровотечі під час вагітності і родів або після родів, (на 100 000 живих народжень)	2.57	2.08	2.39	1.54	...
Кількість смертей від зараження крові під час вагітності і родів або після родів, (на 100 000 живих народжень)	1.80	2.08	1.86	1.79	...
Сукупні витрати на охорону здоров'я (% від ВВП)	4.3	4.2	4.3	...	...
Державні витрати на охорону здоров'я (% від ВВП)	2.9	2.9	3.1	3.3	3.7
Приватні витрати на охорону здоров'я (% від ВВП)	1.4	1.4	1.4	...	...
Кількість лікарів (на 100 000 населення)	460	462	468	469	471
Кількість місць у лікарнях (на 100 000 населення)	965	950	966	973	966
<i>Охоплення імунізацією (% від дітей відповідного віку)</i>					
– від ДЦП	98.4	98.8	99.1	98.8	99.0
– від поліомієліту	98.0	97.8	99.0	99.0	99.1
– від ТБ	97.5	97.9	98.1	97.8	98.1
– від гепатиту В	...	...	87.6	21.8	72.6
Репродуктивне та материнське здоров'я⁵					
Показники поширеності контрацептивних засобів (% жінок віком 15-49)	67.5	71.6	...	...	...
Роди, прийняті кваліфікованим медичним персоналом (%), оцінка експертів	99.1	99.1	99.1	99.1	99.1
Загальний показник народжуваності	...	7.2	7.3	8.1	8.5
Загальний показник смертності	...	13.6	15.2	15.7	17
Материнська смертність	25.2	24.7	23.9	21.8	18.9
<i>у тому числі від:</i>					
– втрати крові	...	27	26	18	9
– септичних умов	...	20	17	10	9
– токсикозу	...	14	9	11	9
– соматичної патології	...	19	12	20	28
– інших причин	...	19	27	29	22
Дитяча смертність	...	11.9	11.3	10.3	9.7
Загальна кількість абортів	...	408,865	346,432	323,343	292,616
Кількість абортів на 1000 жінок репродуктивного віку	...	32	27.2	25.8	23.4
Кількість абортів на 100 живих народжень	...	106	92	84	72.8

<i>Частота абортів у:</i>					
– дітей (0-14 років)	...	0.09	0.1	0.1	0.1
– підлітків (15–17 років)	...	8.58	7.74	7.03	6.6
Показники використання пероральних контрацептивів на 1000 жінок репродуктивного віку	...	70.2	92	108.3	124.2
Кількість ін'єкційних наркоманів на 1000 жінок репродуктивного віку	...	145.6	147.3	149.2	147.6
<i>Частота основних соматичних патологій на 1000 вагітних</i>					
– анемії	...	39.1	39.3	39.4	38.4
– токсикози	...	9.3	10	10.6	10.6
– захворювання серцево-судинної системи	...	5.8	6.2	6.5	6.7
– захворювання сечостатевої системи	...	12.8	14.1	15.5	16.7
<i>Випадки захворювання на гонорею</i>					
– жінки	...	8,495.00	8,308.00	7,553.00	6,673.00
– чоловіки	...	17,562.00	16,494.00	...	13,781.00
Показник частоти захворювань на гонорею					
– жінки	...	32.00	31.60	29.10	26.00
– чоловіки	...	76.40	72.40	...	62.40
<i>Випадки захворювання на сифіліс</i>					
– жінки	...	24,173	19,639	16,159	13,668
– чоловіки	...	21,072	18,167	...	12,489
Показник частоти захворювань на сифіліс					
– жінки	...	91.30	74.70	62.30	53.20
– чоловіки	...	91.70	79.70	...	56.50
<i>Показник безплідності</i>					
Жінки (на 1000 жінок репродуктивного віку)					
– рівень поширеності	...	3.00	2.90	2.90	2.99
– частота захворювань	...	1.00	1.00	1.00	0.96
Чоловіки (на 1000 чоловіків репродуктивного віку)					
– рівень поширеності	...	0.34	0.31	0.33	0.34
– частота захворювань	...	0.17	0.16	0.16	0.16
Житлові та санітарні умови					
Середня площа житла на одну особу, кв. м	20.45	20.70	21.00	21.30	21.60
Частка населення, яка має доступ до поліпшених санітарних умов	...	...	...	...	...

<i>Частка житла в містах з доступом до:</i>					
системи централізованого водопостачання	...	75.3	75.6	76.1	76.2
системи централізованого водовідведення	...	73.7	74.3	74.7	74.8
<i>Частка житла в сільській місцевості з доступом до:</i>					
системи централізованого водопостачання	...	17.9	17.9	18.2	18.7
системи централізованого водовідведення	...	12.9	13.2	13.7	14.2
Освіта¹					
Чистий коефіцієнт охоплених навчанням у початковій школі (%)	...	67.17	81.51	...	...
чоловіки (%)	...	...	81.41	...	...
жінки (%)	...	...	81.60	...	...
Частка учнів, які починаючи навчання з 1 класу, переходять до 5 класу (%) ¹	96.00	95.50	95.70	95.90	96.00
жінки (%)	96.00	95.50	96.10	96.20	96.40
чоловіки (%)	95.90	95.40	95.20	95.60	95.70
Показник письменності молоді, загалом (% осіб віком 15-24)	99.88	99.88	99.89	99.89	...
Чоловіки (% жінок віком 15-24)	99.91	99.92	99.92	99.92	...
Жінки (% чоловіків віком 15-25)Female (% of males aged 15-25)	99.85	99.85	99.86	99.86	...
Показник письменності дорослих (віком 15 років і старше) (%)	98.70	98.80	99.00	99.00	99.00
чоловіки (%)	99.46	99.49	99.51	99.54	...
жінки (%)	99.74	99.75	99.75	99.76	...
Чистий коефіцієнт дітей віком 3-4 років, охоплених програмами дошкільного навчання	39	40	41	48	48
Чистий коефіцієнт дітей віком 5 років, охоплених програмами дошкільного навчання	...	...	...	...	...
Чистий коефіцієнт дітей віком 6-9 років, охоплених програмами навчання початкової школи	86.4	91.3	98.1	99.2	98.9
чоловіки (%)	86.6	91.3	98.2	99.3	99.0
чоловіки (%)	86.1	91.3	98.0	99.2	98.7
<i>Чистий коефіцієнт відвідування навчальних закладів дітьми з середньою освітою</i>					
Чистий коефіцієнт молоді віком 18-22 років, яка навчається у вищих навчальних закладах	49.9	53.4	57.3	60.2	64.0
чоловіки (%)	46.6	49.5	52.4	54.5	57.7
жінки (%)	53.3	57.5	62.4	66.2	70.6
Кількість випускників вищих навчальних закладів	...	...	...	...	...

Сумарний коефіцієнт осіб, які відвідують курси підвищення кваліфікації чи перекваліфікації	...	...	...	...	...
Частка чинних стандартів державної освіти, які відповідають стандартам ЄС	...	...	...	...	...
Відношення письменних жінок до чоловіків (%)	1.00	1.00	1.00	1.00	...
Кількість дітей, що ходять до першого класу школи (тисяч)	566	612	560	500	458
Чистий коефіцієнт дітей, записаних до дошкільних закладів (%)	45.4	44.7	46.3	48.7	51.1
чоловіки (%)	45.6	45.0	46.8	49.2	51.8
жінки (%)	45.1	44.4	45.7	48.2	50.3
Сумарний коефіцієнт дітей, охоплених навчанням у початковій школі (%)	81.98	81.98	81.98	...	...
чоловіки (%)	82.59	82.59	82.59	...	...
жінки (%)	81.34	81.34	81.34	...	...
Загальний сумарний коефіцієнт осіб, охоплених навчанням (%)	75.8	77.3	78.6	79.3	...
жінки (%)	76.4	78.4	81.0	82.1	...
чоловіки (%)	74.8	76.3	78.0	78.5	...
Кількість дошкільних закладів, тисячі	17.2	16.3	15.7	15.3	15
У містах	7.8	7.4	7.1	6.9	6.7
У сільській місцевості	9.4	8.9	8.6	8.4	8.3
Кількість дітей, що відвідують дошкільні заклади (на 100 місць)	87	88	90	92	93
У містах	98	99	100	102	103
У сільській місцевості	58	56	58	61	63
Кількість дітей, що відвідують середні навчальні заклади (на 10 000 населення)	1369	1372	1347	1323	1259
Державні витрати на освіту (% від ВВП)	3.6	4.2	4.7	5.6	5.8
Державні витрати на освіту (% від загальних витрат)	13.5	14.7	17.2	20.3	19.8
<i>Державні витрати на освіту на різних рівнях (% від загальних витрат)</i>					
Дошкільну та початкову	12.8	11.1	11.1	11.2	11.4
Середню	45.7	36.2	37	40.2	41.7
Вищу	20.6	32.3	31.9	34	30.9
Гендерне питання¹					
Відношення кількості дівчат до хлопців у системі початкової освіти (%)	105.6	105.2	105.4	105.2	105.6
Відношення кількості дівчат до хлопців у системі середньої освіти (%)	99.2	99.7	100.1	100.4	100.3

Відношення кількості дівчат до хлопців у системі вищої освіти (%)	90.1	88.8	87.3	85.6	...
Відношення кількості молодих письменних жінок до чоловіків, віком 15–24 років	...	...	...	...	...
Частка жінок – працівниць несільськогосподарського сектора, які отримують заробітну плату (%)	...	...	...	...	...
Частка жінок – депутатів у Верховній Раді України	8.1	8.1	8.1	8.1	8.1
Гендерне співвідношення в місцевих органах влади	...	...	...	...	...
Гендерне співвідношення в обласних органах влади	...	...	...	...	...
Гендерне співвідношення в районних органах влади	...	...	...	...	...
Гендерне співвідношення в міських органах влади	...	...	...	...	...
Гендерне співвідношення в селищних органах влади	...	...	...	...	...
Гендерне співвідношення в різних сільських установах	...	...	...	...	...
Гендерне співвідношення серед високопоставлених державних службовців (1 і 2 рангу)	...	...	...	...	...
Відношення середньої заробітної плати жінок до середньої заробітної плати чоловіків (%)	72.38	70.91	69.72	69.28	...
у промисловості (%)	63.60	63.90	64.30	...	...
у сільському господарстві (%)	91.40	93.70	93.70	...	...
у торгівлі (%)	71.50	71.10	74.30	...	...
у сфері охорони здоров'я (%)	87.20	89.30	86.20	...	...
у сфері соціального захисту (%)	92.20	93.60	91.10	...	...
у сфері освіти (%)	70.00	80.20	78.70	...	...
в органах державного управління (%)	78.50	85.60	84.00	...	...
Індекс розвитку, пов'язаний з гендером (GDI)	0.740	0.746	...	...	...
Показник розширення можливостей жінок (GEM)	0.394	0.400	0.403	...	...
Жінки – управлінці та менеджери (% від усіх управлінців і менеджерів)	51.50	52.50	57.90	60.50	...
Жінки – фахівці та технічні працівники (% від усіх фахівців і технічних працівників)	81.50	80.90	79.80	80.10	...

Державне управління та верховенство права		
Міжнародні юридичні зобов'язання щодо прав людини		
Стан ратифікації міжнародних інструментів щодо прав людини, застережень до них та зобов'язань щодо їх проголошення		
ІНСТРУМЕНТИ ЩОДО ПРАВ ЛЮДИНИ	ДАТА ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ	ДАТА НАБРАННЯ ЧИННОСТІ
Міжнародний білль про права людини		
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ICCPR)	Підписання: 20 березня 1968 року	23.03.76 р.
	Ратифікація: 12 листопада 1973 року	
	Проголошення: Стаття 48, стор. 1	
Факультативний протокол до ICCPR (право на особисте звернення)	Приєднання: 21 липня 1991 року	23.03.76 р
Другий факультативний протокол до ICCPR (скасування смертної кари)	Підписання: -	11.07.91 р.
	Ратифікація: -	
Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ICESCR)	Підписання: 20 березня 1968 року	03.01.76 р.
	Ратифікація: 12 листопада 1973 року	
	Проголошення: Стаття 26, стор. 1.	
Запобігання дискримінації		
Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (CERD)	Підписання: 7 березня 1966 року	04.01.69 р
	Ратифікація: 7 березня 1969 року	
	Проголошення: Стаття 17, стор. 1.	
Поправка до Статті 8 CERD	Прийняття/затвердження: 17 червня 1994 року	-
Міжнародна конвенція про припинення злочину апартеїду та покарання за нього	Підписання: 20 лютого 1974 року	18.07.76 р
	Ратифікація: 10 листопада 1975 року	
Міжнародна конвенція проти апартеїду у спорті	Підписання: 16 травня 1986 року	03.04.88 р.
	Ратифікація: 19 червня 1987 року	
Конвенція про дискримінацію (в галузі праці й занять), МОП[2] (№111)	Ратифікація: 4 серпня 1961 року	15.06.60 р
Конвенція про запобігання дискримінації у галузі освіти	Ратифікація: 19 грудня 1962 року	22.05.62 р
Протокол про створення Комісії з врегулювання спірних питань, що відповідає за пошуки шляхів врегулювання будь-яких спорів, які можуть виникати між країнами-учасниками Конвенції проти дискримінації в галузі освіти	Підписання: -	24.10.68 р
	Ратифікація: -	
Конвенція про рівну винагороду, МОП (№100)	Ратифікація: 10 серпня 1956 року	23.05.53 р.

Права жінок		
Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)	Підписання: 17 липня 1980 року	03.09.81 р.
	Ратифікація: 12 березня 1981 року	
Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію дискримінації щодо жінок	Підписання: 7 вересня 2000 року	22.12.00 р.
	Ратифікація: 26 вересня 2003 року	
Поправка до статті 20.р.1. CEDAW	Прийняття/затвердження: -	-
Конвенція про політичні права жінок	Підписання: 31 березня 1954 року	07.07.54 р.
	Ратифікація: 15 листопада 1954 року	
	Проголошення: Стаття 7	
Права дитини		
Конвенція про права дитини (CRC)	Підписання: 21 лютого 1990 року	02.09.90 р.
	Ратифікація: 28 серпня 1991 року	
Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо втягування дітей у збройні конфлікти	Підписання: 7 вересня 2000 року	12.02.02 р.
	Ратифікація: 23 червня 2004 року	
Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії	Підписання: 3 вересня 2000 року	18.01.02 р.
	Ратифікація: 3 липня 2003 року	
Поправка до статті 43(2) CRC	Прийняття/затвердження: 3 липня 2003 року	18.11.02 р.
Конвенція про найгірші форми дитячої праці, МОП (№ 182)	Ратифікація: 14 грудня 2000 року	19.11.00 р.
Рабство, сервітут, примусова праця та подібні до них інституції й практики		
Конвенція щодо рабства (підписана у Женеві 25 вересня 1926 року і доповнена Протоколом)	Приєднання: 27 січня 1959 року	07.12.53 р.
Додаткова конвенція про ліквідацію рабства, работоргівлю та подібних до нього інституцій і практик	Підписання: 7 вересня 1956 року	30.04.57 р.
	Ратифікація: 3 грудня 1958 року	
Конвенція про примусову працю, МОП (№ 29)	Ратифікація: 10 серпня 1956 року	01.05.82 р.
Конвенція про скасування примусової праці, МОП (№ 105)	Ратифікація: 14 грудня 2000 року	17.01.59 р.
Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами	Приєднання: 15 листопада 1954 року	25.07.51 р.
Заклучний протокол до Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами	Приєднання: 15 листопада 1954 року	25.07.51 р.

Права людини у здійсненні правосуддя		
Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (CAT)	Підписання: 27 лютого 1986 року	26.06.87 р.
	Ратифікація: 27 лютого 1987 року	
Поправки до статті 17(7) та 18(5) CAT	Прийняття/затвердження: 17 червня 1994 року	-
Факультативний протокол до CAT	Підписання: -	-
	Прийняття: -	
	Ратифікація: -	
Римський статут Міжнародного кримінального суду	Підписання: - 20 січня 2000 року	01.07.02 р.
	Прийняття: -	
	Ратифікація: -	
Свобода інформації		
Конвенція про міжнародне право коригування	Підписання: -	24.08.62 р.
	Прийняття: -	
	Ратифікація: -	
Свобода асоціації		
Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію, МОП (№ 87)	Ратифікація: 14 вересня 1956 року	04.07.50 р.
Конвенція про право на організацію та на ведення колективних переговорів, МОП (№ 98)	Ратифікація: 14 вересня 1956 року	18.07.51 р.
Конвенція про представників працівників, МОП (№ 135)	Ратифікація: 3 вересня 2003 року	30.06.73 р.
Конвенція про трудові відносини (на державній службі), МОП (№ 151)	Ратифікація: -	25.02.81 р.
Зайнятість		
Конвенція про політику в галузі зайнятості, МОП (№ 122)	Ратифікація: 19 червня 1968 року	15.07.66 р.
Конвенція про колективні переговори, МОП (№ 154)	Ратифікація: 16 травня 1994 року	11.08.83 р.
Конвенція про сприяння зайнятості та захист від безробіття, МОП (№ 168)	Ратифікація: -	17.10.91 р.
Конвенція щодо корінних та племенних народів у незалежних країнах, МОП (№ 169)	Ратифікація: -	05.09.91 р.
Конвенція про мінімальний вік, МОП (№ 138)	Ратифікація: 3 травня 1979 року	19.06.76 р.
(мінімальним віком вважається 16 років)		

Шлюб, сім'я і молодь		
Конвенція про згоду на шлюб, мінімальний вік для взяття шлюбу та реєстрацію шлюбних формальностей	Підписання: -	09.12.64 р.
	Ратифікація: -	
Соціальний добробут, поступ та розвиток		
Міжнародна конвенція про захист прав трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей	Підписання: -	01.07.03 р.
	Ратифікація: -	
Національність, безгромадянство, притулок та біженці		
Конвенція про національність заміжніх жінок	Підписання: 15 жовтня 1957 року	11.08.58 р.
	Ратифікація: 3 грудня 1958 року	
Конвенція про зменшення безгромадянства	Підписання: -	13.12.75 р.
	Ратифікація: -	
Конвенція про статус осіб без громадянства	Підписання: -	06.06.60 р.
	Ратифікація: -	
Конвенція про статус біженців	Приєднання: 10 червня 2002 року	22.04.54 р.
Протокол до Конвенції про статус біженців	Приєднання: 4 квітня 2002 року	04.10.67 р.
Військові злочини та злочини проти людства, включаючи геноцид		
Конвенція про запобігання геноцидові та покарання за нього	Підписання: 16 грудня 1949 року	12.01.51 р.
	Ратифікація: 15 листопада 1954 року	
Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів і злочинів проти людства	Підписання: 14 січня 1969 року	11.11.70 р.
	Ратифікація: 19 червня 1969 року	
	Проголошення: Статті V і VII	
Гуманітарне право		
Женевська конвенція про покращання стану поранених і хворих у збройних силах діючої армії	Ратифікація: 3 серпня 1954 року	21.10.50 р.
Женевська конвенція про покращання стану поранених, хворих та постраждалих з числа збройних сил унаслідок корабельної аварії на морі	Ратифікація: 3 серпня 1954 року	21.10.50 р.
Женевська конвенція про поводження з військовополоненими	Ратифікація: 3 серпня 1954 року	21.10.50 р.
Женевська конвенція про захист цивільних громадян під час війни	Ратифікація: 3 серпня 1954 року	21.10.50 р.
Протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I)	Ратифікація: 21 січня 1990 року	07.12.78 р.
	Проголошення: Стаття 90	
Протокол до Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (Протокол II)	Ратифікація: 21 січня 1990 року	07.12.78 р.

Транснаціональна організована злочинність		
Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності	Підписання: 12 грудня 2000 року	29.09.03 р.
Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності	Підписання: 15 листопада 2001 року	25.12.03 р.
Протокол проти контрабандного перевезення мігрантів наземним, морським і повітряним транспортом, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності	Підписання: 15 листопада 2001 року	28.01.04 р.
Протокол проти незаконного виробництва і продажу вогнепальної зброї, її частин і компонентів та боєприпасів, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності	-	Поки що не має чинності
Безпека ООН та її персоналу		
Конвенція про безпеку Організації Об'єднаних Націй та її персоналу	Підписання: 15 грудня 1994 року	15.01.99 р.
	Ратифікація: 17 серпня 1995 року	
<i>Декларації, принципи, директиви та рекомендації, включені до переліку ООН щодо інструментів прав людини, не включені до цього переліку з огляду на їх характер.</i>		
Відповідність українського законодавства міжнародним стандартам у галузі прав людини ⁶		
Органи з прав людини за Договором ООН	Рекомендації	Стан впровадження
Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації (A/56/18, параграфи 360-379, 2001)	Привести законодавство України у відповідність до статті 1 Міжнародної Конвенції про ліквідацію усіх форм расової дискримінації.	Не виконується.
Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (A/57/38/Частина II, параграфи 271-301, 2002)	Привести законодавство України у відповідність до міжнародних стандартів щодо визначення поняття "дискримінація".	Не виконується.
	Привести законодавство України у відповідність до міжнародних стандартів щодо заходів захисту порушених прав.	Виконано частково. До національних правових нормативних актів внесено поправки. Прийнято Указ Президента про покращання соціального статусу жінок. Виконано частково. Прийнято відповідні правові нормативні акти. Прийнято новий Національний план дій

	Привести законодавство України у відповідність до міжнародних стандартів щодо затвердження тимчасових спеціальних заходів, передбачених частиною 1 статті 4 відповідної Конвенції.	щодо покращання статусу жінок та підтримки впровадження гендерної рівності у суспільство. План передбачено впровадити протягом 2001–2005 рр.
	Регулярно переглядати законодавство відповідно до статті 11, параграфу 3 Конвенції з метою зменшення певної кількості бар'єрів, з якими жінки стикаються на ринку праці.	Виконано частково. Переглянуто деякі правові нормативні акти, але не зроблено системного перегляду законодавства.
Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав (E/C.12/1/Add.65, 2001)	Розробити процедуру задоволення конкретних потреб біженців, зокрема несупроводжуваних біженців-дітей.	Україна підписала Конвенцію про біженців (1951) та удосконалила національне законодавство, але не розробила реалістичних механізмів внаслідок загальних економічних проблем.
Комітет ООН з прав дитини (CRC/C/15/Add. 191, 2002)	Переглянути чинне законодавство з метою забезпечення його повної відповідності положенням Конвенції про права дитини та зміцнення механізмів усього законодавства, що стосується Конвенції (параграф 13).	Перегляд не виконано у повній мірі. Не запроваджено комплексних змін до законодавства.
	Доповнити законодавство, що визначає катування для забезпечення його відповідності статті 37а Конвенції.	Виконано частково. Законодавство доповнено загальним визначенням катувань (стаття 127, Карний Кодекс України Ukraine, Вісник Верховної Ради України, 2001, № 25–26, стор. 131). Спеціальні посилання на дітей не зроблені, але довічне ув'язнення до дітей віком до 18 років не застосовується (стаття 64 Карного Кодексу України, Вісник Верховної Ради України, 2001, № 25–26, стор. 131).
	Забезпечити введення в дію законодавства про загальнообов'язкову освіту, в тому числі шляхом забезпечення відповідних ресурсів для досягнення цієї мети.	Забезпечено частково внаслідок загальних економічних проблем.

Письмові апеляційні скарги, представлені на розгляд згідно з параграфом 1-3, Частини 3, Статті 17 Закону України "Про Уповноваженого з прав людини Верховної Ради України" упродовж 1998–2001 рр. ⁷					
<i>Прийнято апеляційних скарг</i>					
Разом апеляційних скарг, представлених на розгляд, кількість	4,748.00	5,211.00	6,794.00	...	...
Разом апеляційних скарг, представлених на розгляд, %	100.00	100.00	100.00	...	...
Процесуальні дії розпочато, кількість	1,644.00	1,917.00	2,670.00	...	...
Процесуальні дії розпочато, %	34.60	36.80	39.30	...	...
Визначено кроки, що їх мусить здійснити особа, яка подає апеляційну скаргу, кількість	412.00	349.00	509.00	...	...
Визначено кроки, що їх мусить здійснити особа, яка подає апеляційну скаргу, %	8.70	6.70	7.50	...	...
Надіслано компетентними органами, %	2,692.00	2,945.00	3,615.00	...	...
Надіслано компетентними органами, кількість	56.70	56.50	53.20	...	...
Аналіз одержаних скарг за категоріями прав					
<i>Тип порушених прав</i>					
Громадянські, кількість скарг	8,891.00	9,402.00	11,581.00	...	...
Громадянські, %	55.50	54.10	49.00	...	...
Соціальні, кількість скарг	2,627.00	4,250.00	5,598.00	...	...
Соціальні, %	16.40	24.50	23.60	...	...
Економічні, кількість скарг	3,204.00	2,651.00	4,254.00	...	...
Економічні, %	20.00	15.30	18.00	...	...
Права приватних осіб, кількість скарг	769.00	973.00	2,084.00	...	...
Права приватних осіб, %	4.80	5.60	8.80	...	...
Політичні, кількість скарг	368.00	77.00	113.00	...	...
Політичні, %	2.30	0.40	0.50	...	...
Культурні, кількість скарг	160.00	19.00	21.00	...	...
Культурні, %	1.00	0.10	0.10	...	...
Разом	16,019.00	17,372.00	23,651.00		
Типи порушених прав людини згідно з письмовими скаргами, адресованими Уповноваженому з прав людини, 2000-2001 рр.					
<i>Громадянські права, включаючи</i>					
Право на справедливий судовий захист прав і свобод людини, кількість	...	4,424.00	5,293.00	...	...
Право на справедливий судовий захист прав і свобод людини, %	...	47.00	45.70	...	...
Свобода від порушення прав працівниками органів правозастосування, кількість	...	1,856.00	2,391.00	...	...
Свобода від порушення прав працівниками органів правозастосування, %	...	19.70	20.60	...	...

Право на оскарження, кількість	...	1,728.00	1,889.00	...	...
Право на оскарження, %	...	18.40	16.30	...	...
Права ув'язнених громадян, кількість	...	513.00	856.00	...	...
Права ув'язнених громадян, %	...	5.50	7.40	...	...
Право на поновлення прав репресованих та реабілітованих громадян, кількість	...	272.00	131.00	...	...
Право на поновлення прав репресованих та реабілітованих громадян, %	...	2.90	1.10	...	...
Право на громадянство, кількість	...	223.00	437.00	...	...
Право на громадянство, %	...	2.40	3.80	...	...
Свобода пересування, кількість	...	154.00	287.00	...	...
Свобода пересування, %	...	1.60	2.50	...	...
Права людини у Збройних Силах України та інших органах, на які поширюється законодавство, кількість	...	151.00	262.00	...	...
Права людини у Збройних Силах України та інших органах, на які поширюється законодавство, %	...	1.60	2.30	...	...
Право на відшкодування у разі заподіяння шкоди, кількість	...	81.00	35.00	...	...
Право на відшкодування у разі заподіяння шкоди, %	...	0.90	0.30	...	...
<i>Соціальні, включаючи</i>					
Право на соціальний захист, кількість	...	1,932.00	1,946.00	...	...
Право на соціальний захист, кількість	...	45.50	34.80	...	...
Право на житло, кількість	...	954.00	1,314.00	...	...
Право на житло, %	...	22.40	23.50	...	...
Право на пенсію, кількість	...	811.00	1,108.00	...	...
Право на пенсію, %	...	19.10	19.80	...	...
Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичну безпеку, кількість	...	290.00	500.00	...	...
Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичну безпеку, %	...	6.80	8.90	...	...
Право на адекватний рівень життя громадян і їхніх сімей, кількість	...	149.00	420.00	...	...
Право на адекватний рівень життя громадян і їхніх сімей, %	...	3.50	7.50	...	...
Право на безпечне для здоров'я і життя середовище, кількість	...	54.00	231.00	...	...
Право на безпечне для здоров'я і життя середовище, %	...	1.30	4.10	...	...
Право на освіту, кількість	...	60.00	79.00	...	...
Право на освіту, %	...	1.40	1.40	...	...
<i>Економічні, включаючи</i>					
Право власності, кількість	...	959.00	2,027.00	...	...

Право власності, %	...	36.10	47.60	...	...
Право на працю, кількість	...	980.00	1,133.00	...	...
Право на працю, %	...	37.00	26.60	...	...
Майнове право на землю, кількість	...	460.00	683.00	...	...
Майнове право на землю, %	...	17.40	16.10	...	...
Права споживачів на якісні та безпечні продукти і послуги, кількість	...	252.00	411.00	...	...
Права споживачів на якісні та безпечні продукти і послуги, %	...	9.50	9.70	...	...
<i>Права приватних осіб, включаючи</i>					
Право на особисту безпеку, кількість	...	429.00	914.00	...	...
Право на особисту безпеку, %	...	44.00	43.90	...	...
Право на поважання гідності, кількість	...	415.00	834.00	...	...
Право на поважання гідності, %	...	42.70	40.00	...	...
Право на життя, кількість	...	94.00	311.00	...	...
Право на життя, %	...	9.70	14.90	...	...
Свобода від втручання у приватне і сімейне життя, кількість	...	35.00	25.00	...	...
Свобода від втручання у приватне і сімейне життя, %	...	3.60	1.20	...	...
Політичні права і свободи	...	77.00	113.00	...	...
Культурні права	...	19.00	21.00	...	...
Разом	...	17,372.00	23,651.00	...	...
Стан контролю за результатами заключних спостережень, здійснюваних органами з прав людини за договором ООН	...	...	...	...	...
Боротьба з наркотиками та запобігання злочинам⁸					
Площа під нелегально вирощуваними кокою, опіумним маком і канабісом	...	...	...	...	...
Вилучення заборонених наркотиків (у кг)	...	...	...	...	...
- макова соломка	...	...	...	...	16036
- опіум	...	...	...	...	110.2
- марихуана	...	...	...	...	5830
- амфетамін (г)	...	...	...	...	3552.32
- героїн	...	...	...	...	3.4
- кокаїн	...	...	...	...	0.08
- ЛСД (доз)	...	...	...	...	156
Поширення наркоманії	...	...	...	...	...
Кількість навмисних убивств на 100 000 населення	...	...	...	...	...
<i>Ідентифіковано і знищено засіяних площ (тис. кв. м)</i>					
- мак	...	...	...	...	728.5

- канабіс	...	...	...	...	39.3
- дикорослий канабіс	...	...	...	...	30.5
<i>Кількість ідентифікованих злочинів, пов'язаних з незаконною торгівлею наркотиками</i>					
- зберігання, виробництво, передача без намірів продажу	...	...	...	...	31714
- продаж наркотиків	...	...	...	...	17502
- ліквідовано злочинних угруповань	...	...	...	...	3780
- ліквідовано угруповань, що займаються організованою злочинною діяльністю	...	...	...	...	22
- утримання наркопритонів, включаючи центри виробництва	...	...	...	...	3368
- використання коштів, одержаних від незаконного обігу наркотиків	...	...	...	...	98
- підпільні нарколабораторії	...	...	...	...	224
- крадіжка наркотиків	...	...	...	...	344
- залучення до зловживання наркотиками	...	...	...	...	649
Свобода і безпека громадян					
Кількість скарг позасудового виконання	...	...	...	...	...
Кількість навмисних вбивств (на 100,000 населення) ¹	...	...	...	...	11.0
Кількість випадків подання скарг щодо дій посадовців, які тягнуть за собою адміністративні покарання ⁹	...	...	...	...	4400
- закрито	...	...	...	...	668
- не розглянуто	...	...	...	...	623
- задоволено	...	...	...	...	2200
Кількість щорічно офіційно реєстрованих дітей, залишених без батьківського нагляду (тисяч) ¹	12.7	13.4	13.4	14.4	14.0
- на 100,000 осіб віком 0-18 ¹	114.0	124.4	130.1	146.3	147.3
Кількість злочинів, скоєних неповнолітніми підлітками (на 100,000 населення) ¹	...	75	74	67	70
Кількість неповнолітніх підлітків, звинувачених у скоєнні злочинів (віком 14-18) ¹	17652	20016	19741	20104	21111
ВІЛ/СНІД та інші хвороби ¹					
ВІЛ/СНІД					
Поширення ВІЛ серед вагітних жінок віком 15-24 років (%)	...	...	...	...	...
Частка використання презервативів у засобах контрацепції					
а. Використання презервативу під час останніх високоризикованих статевих зносин	...	...	...	...	...
б. Відсоток населення віком 15-24 років, яке всебічно і правильно поінформоване про ВІЛ/СНІД	...	...	...	...	...

Відношення відвідання шкіл сиротами до відвідання шкіл дітьми віком 10-14 років, що не є сиротами	...	...	...	...	...
Поширення туберкульозу	...	...	...	...	...
Смертність внаслідок туберкульозу (на 100,000 мешканців)					
Чоловіки	28.9	37.9	41.2	41.7	36.5
Жінки	3.1	4.2	4.4	4.6	4.8
Частка випадків туберкульозу, які було виявлено і виліковано при застосуванні короткострокової терапії під безпосереднім наглядом (DOTS)	...	...	...	...	...
Кількість нових випадків ВІЛ-інфекції на 100 000 населення	11.7	12.8	14.5	18.3	21.1
Кількість смертей, пов'язаних зі СНІДом на 100,000 населення	...	...	0,96	1,73	2,66
Коефіцієнт передачі ВІЛ від матері до дитини (МТСТ)	...	27	...	...	10
Частка ВІЛ-інфікованих дітей, народжених від ВІЛ-позитивних матерів (МТСТ)	...	...	...	...	...
Кількість нових випадків туберкульозу (включаючи легеневий туберкульоз) на 100 000 населення	54.6	60.4	69.5	76	77.5
Кількість зареєстрованих ВІЛ-позитивних осіб	26,146	29,775	34,109	41,252	45,092
- інфікованих статевим шляхом (дорослих)	4,372	5,755	7,268	9,923	12,081
- шляхом переливання крові від ВІЛ-інфікованих донорів (дорослих)	3	1	4	8	10
- іншої медичної діяльності (дорослих)	7	7	8	9	8
- вживання наркотиків (дорослих)	20,272	22,141	24,225	27,851	28,879
- від ВІЛ-інфікованих матерів	891	1,198	1,582	2,296	2,942
- іншими шляхами (дорослих)	6	6	5	0	...
- невідомо (дорослих)	595	667	1,011	1,165	1,172
Кількість нових інфекцій	5,235	6,307	6,982	8,767	10,013
Чоловіки	3,757	3,947	4,284	5,310	5,753
Жінки	2,070	2,265	2,698	3,457	4,260
Громадяни віком 0-18 років	593	794	955	1,366	1,694
Кількість ВІЛ-позитивних вагітних жінок	819	997	1563	2022	2555
ВІЛ-позитивні вагітні жінки (% вагітностей)	0.30	0.30	0.40	0.50	0.65
Діти, народжені від ВІЛ-позитивних матерів	545	730	957	1,282	1,515
Кількість випадків СНІДу	718	917	1,224	1,664	2,256
Смертність внаслідок СНІДу (дорослі)	253	415	498	819	1312
Громадяни віком 0-18 років	12	9	...	...	...
ВІЛ-позитивні донори (дорослі)	332	320	367	...	...
Чоловіки (дорослі)	298	269	308	...	...
Жінки (дорослі)	34	51	59	...	...
Інфіковані наркомани (дорослі)	179	145	132	...	...

Чоловіки (дорослі)	174	129	121	...	...
Жінки (дорослі)	5	16	11	...	...
Працівники секс-бізнесу (дорослі)	115	138	198	...	...
Чоловіки (дорослі)	88	106	155	...	...
Жінки (дорослі)	27	32	43	...	...
Невідомо (дорослі)	38	37	37	...	...
Чоловіки (дорослі)	36	34	32	...	...
Жінки (дорослі)	2	3	5	...	...
<20 (дорослі)	39	20	19	...	...
Чоловіки (дорослі)	35	16	13	...	...
Жінки (дорослі)	4	4	6	...	...
21-25 років (дорослі)	95	103	113	...	...
Чоловіки (дорослі)	86	89	97	...	...
Жінки (дорослі)	9	14	16	...	...
26-30 років (дорослі)	79	75	89	...	...
Чоловіки (дорослі)	71	63	75	...	...
Жінки (дорослі)	8	12	14	...	...
31-35 років (дорослі)	68	58	73	...	...
Чоловіки (дорослі)	61	49	64	...	...
Жінки (дорослі)	7	9	9	...	...
36-40 років (дорослі)	37	33	47	...	...
Чоловіки (дорослі)	32	24	41	...	...
Жінки (дорослі)	5	9	6	...	...
40< років (дорослі)	14	31	26	...	...
Чоловіки (дорослі)	13	28	18	...	...
Жінки (дорослі)	1	3	8	...	...
Туберкульоз					
<i>Кількість випадків туберкульозу</i>					
На 100,000 дітей	8.8	9	9.1	8.8	9.2
На 100,000 підлітків	28	28.8	30.2	32.3	31.7
Довкілля¹					
Частка залісної території	16.70	17.30	15.60	15.60	15.60
Відношення захищеної території, де підтримується біологічне розмаїття, до площі поверхні	1.45	1.47	1.61	1.68	1.68
Використання енергії (кг нафтового еквіваленту) на 1 дол. США ВВП (паритет купівельної спроможності)	0.81	0.76	0.71	...	...
Викиди двоокису вуглецю (на душу населення)	7.09	6.92	...	...	...
Споживання ХФВ речовин, які руйнують озоновий шар (т РРОШ)	...	...	...	...	...

Частка населення, що використовує тверде паливо	...	...	...	...	...
Частка населення, що має сталий доступ до якісних джерел води (відсоток населення)	97.70	98.00	...	...	...
- міське	93.70	94.00	...	...	...
- сільське	99.50	100.00	...	...	...
Частка населення, що споживає питну воду, яка відповідає національним стандартам якості для територій міст, %	...	...	...	...	...
Частка населення, що споживає колодязну воду, яка відповідає національним стандартам якості для сільських місцевостей, %	...	...	...	...	...
Обсяг шкідливих викидів в атмосферу зі стаціонарних джерел забруднень (кт)	4,106	3,959	4,055	4,075	4,088
Загальна площа природних та біосферних заповідників і національних парків як % загальної території країни	1.45	1.47	1.61	1.68	1.68
Густота населення (населення на кв. км суші)	82.67	82.00	81.32	80.70	80.10
Забруднення атмосфери усіма джерелами (кт)	5,853	5,909	6,050	6,102	6,098
Забруднення атмосфери рухомих складом (кт)	1,747	1,949	1,995	2,027	2,010
Викиди CO ₂ , промислові (кт)	353,917	342,771	...	...	...
Двоокис сірки (SO ₂) (кг на душу населення)	20.66	19.86	20.21	21.24	...
Двоокис азоту (NO ₂) (кг на душу населення)	6.68	6.51	6.74	6.42	...
Легкі органічні сполуки (кг на душу населення)	5.42	5.36	4.78	5.90	...
Токсичні відходи (кг на душу населення)	87,897	60,393	58,549	56,488	...
Викиди, пов'язані з біохімічною потребою у кисні (БПК) (тонн на день)	499.885	...	...	...	...
Промислові тверді відходи (млн. т)	88.5	81.4	77.5	77.6	79.0
Модернізовані санітарно-технічні споруди (% населення, що має доступ)	...	99.00	...	...	...
Модернізовані санітарно-технічні споруди, у сільських місцевостях (% сільського населення, що має доступ)	...	98.00	...	...	...
Модернізовані санітарно-технічні споруди, у містах (% міського населення, що має доступ)	...	100.00	...	...	...

Джерела даних:

¹ Державний комітет статистики України, Цілі розвитку тисячоліття для України – 2003 рік та Звіт про людський розвиток в Україні – 2003 рік.

² Економічні дослідження Світового банку, Україна, 2000–2003 рр.

³ Обстеження МОЗ, 1999 рік.

⁴ UNICEF. Базове обстеження споживання йодованої солі в Україні.

⁵ UNFPA.

⁶ Тематична група ЗОУ з оцінки управління та верховенства права.

⁷ Звіти Уповноваженого з прав людини.

⁸ МВС України.

⁹ Верховний Суд України.

---

5. ДОДАТКИ

5.1. АНАЛІЗ КОРИННИХ ПРИЧИН ТА ПІДЗВІТНОСТІ

1. Бідність

а. Аналіз корінних причин

- бідність в Україні

б. Аналіз підзвітності

2. Охорона здоров'я

а. Аналіз корінних причин

- охорона здоров'я

3. Освіта

а. Аналіз корінних причин

- низька якість освітніх послуг

б. Аналіз підзвітності

4. Гендерні питання

а. Аналіз корінних причин

- висока кількість жертв торгівлі людьми

- насильство над жінками в сім'ї

- непропорційна кількість представників жінок в органах, відповідальних за прийняття рішень

б. Аналіз підзвітності

5. Управління та верховенство права

а. Аналіз корінних причин

- низький рівень підзвітності уряду перед громадськістю за прийняття рішень

- недосконалий захист прав і безпеки людини

- недодержання принципу верховенства права

б. Аналіз підзвітності

6. ВІЛ/СНІД

а. Аналіз корінних причин

- Стигматизація та дискримінація осіб, що живуть з ВІЛ/СНІД

- Відсутня допомога, лікування та підтримка людей, що живуть з ВІЛ/СНІД

- Зростання впливу ВІЛ/СНІД на суспільство

- Зростання кількості молодих людей та уразливих груп населення, уражених ВІЛ/СНІД

б. Аналіз підзвітності

7. Охорона довкілля

а. Аналіз корінних причин

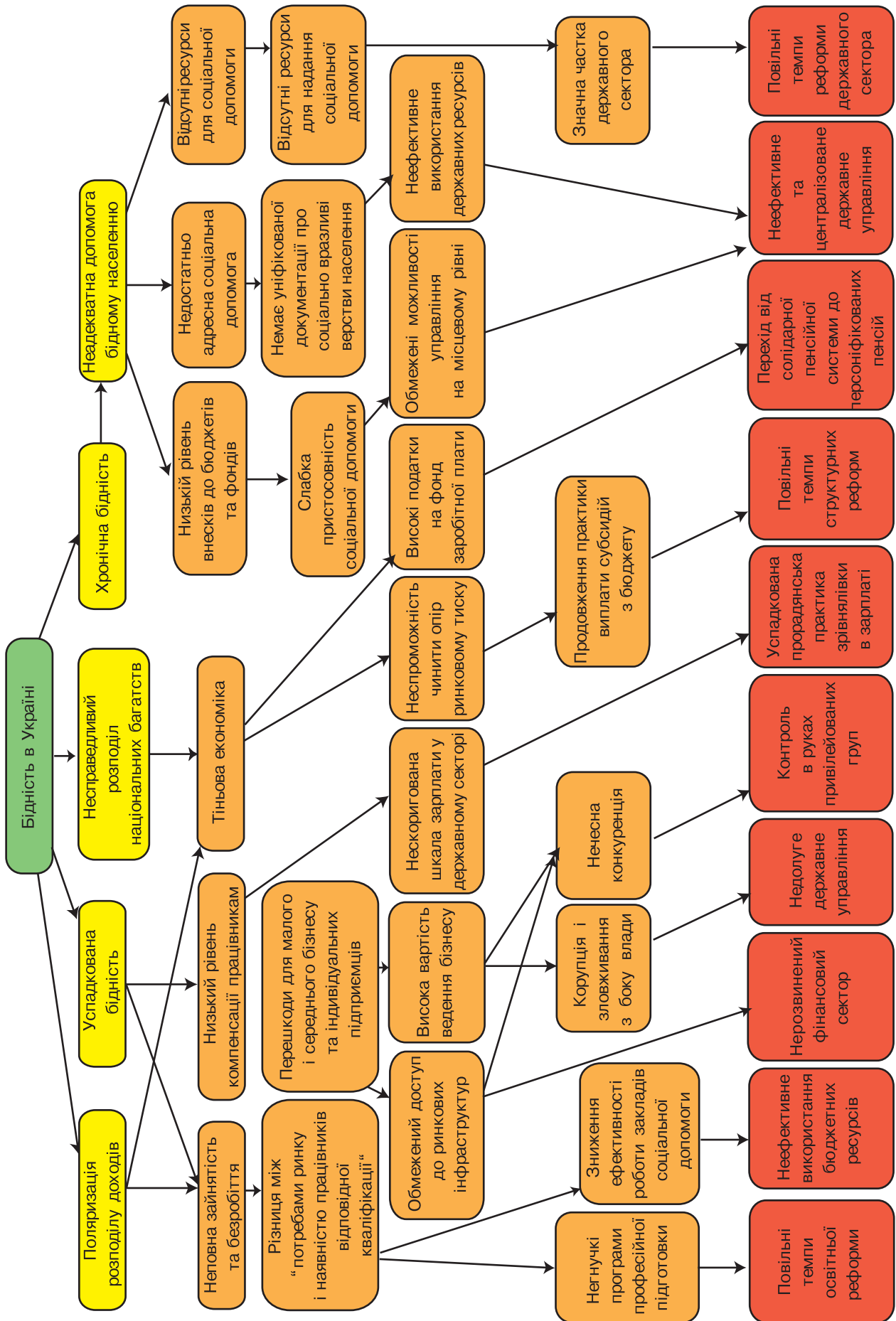
- деградація земель

- глобальна загроза біорозмаїттю

б. Аналіз підзвітності

Аналіз корінних причин: Бідність

Тематична група з питань бідності

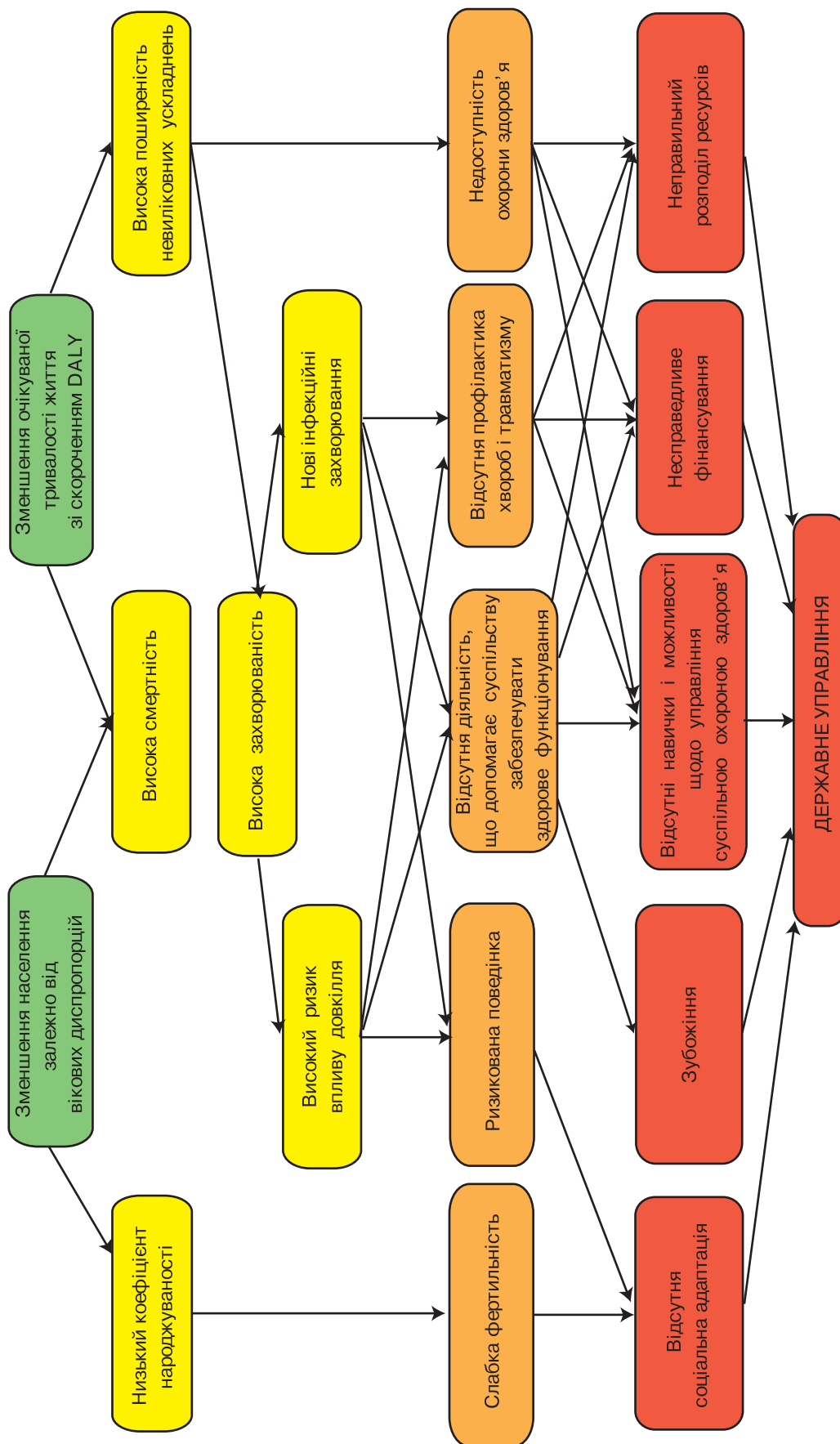
Аналіз підзвітності

Відповідальні організації/установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Міністерство праці та соціальної політики України	<ul style="list-style-type: none"> ● Моніторинг ринку праці 	
	<ul style="list-style-type: none"> ● Громадські роботи 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутнє державне замовлення на громадські роботи
	<ul style="list-style-type: none"> ● Сприяння використанню робочої сили підприємствами 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня координація дій з приватним сектором
	<ul style="list-style-type: none"> ● Реєстрація безробітних 	<ul style="list-style-type: none"> ● Неспроможність контролювати незареєстровані доходи
	<ul style="list-style-type: none"> ● Координація надання допомоги безробітним 	<ul style="list-style-type: none"> ● Слабкий інформаційний обмін з іншими органами
	<ul style="list-style-type: none"> ● Розробка стратегії для політики зайнятості 	<ul style="list-style-type: none"> ● Слаборозвинене стратегічне мислення
Державний комітет статистики України	<ul style="list-style-type: none"> ● Збирання інформації про економічний та соціальний розвиток 	<ul style="list-style-type: none"> ● Існування тіньової економіки
	<ul style="list-style-type: none"> ● Моніторинг бідності 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недосконалі технології обстеження домогосподарств ● Вилучення вразливих груп з моніторингу бідності
	<ul style="list-style-type: none"> ● Розкриття інформації 	<ul style="list-style-type: none"> ● Обмежені засоби опрацювання даних ● Відсутні сучасні інструменти опрацювання даних
Приватне підприємство	<ul style="list-style-type: none"> ● Створення робочих місць 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня інформація про ринок
	<ul style="list-style-type: none"> ● Розширення бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> ● Обмежений доступ до фінансових ресурсів для розвитку бізнесу
	<ul style="list-style-type: none"> ● Компенсація працівникам 	<ul style="list-style-type: none"> ● Неплатежі
	<ul style="list-style-type: none"> ● Фіскальні зобов'язання 	<ul style="list-style-type: none"> ● Надмірний податковий тягар ● Складні процедури виконання вимог податкового законодавства
Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України	<ul style="list-style-type: none"> ● Зменшення заборгованості із заробітної плати 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутнє прозоре бачення проблеми
	<ul style="list-style-type: none"> ● Управління мінімальним прожитковим рівнем та мінімальним рівнем зарплати 	<ul style="list-style-type: none"> ● Викривлення, спричинені незареєстрованими доходами від тіньової економіки

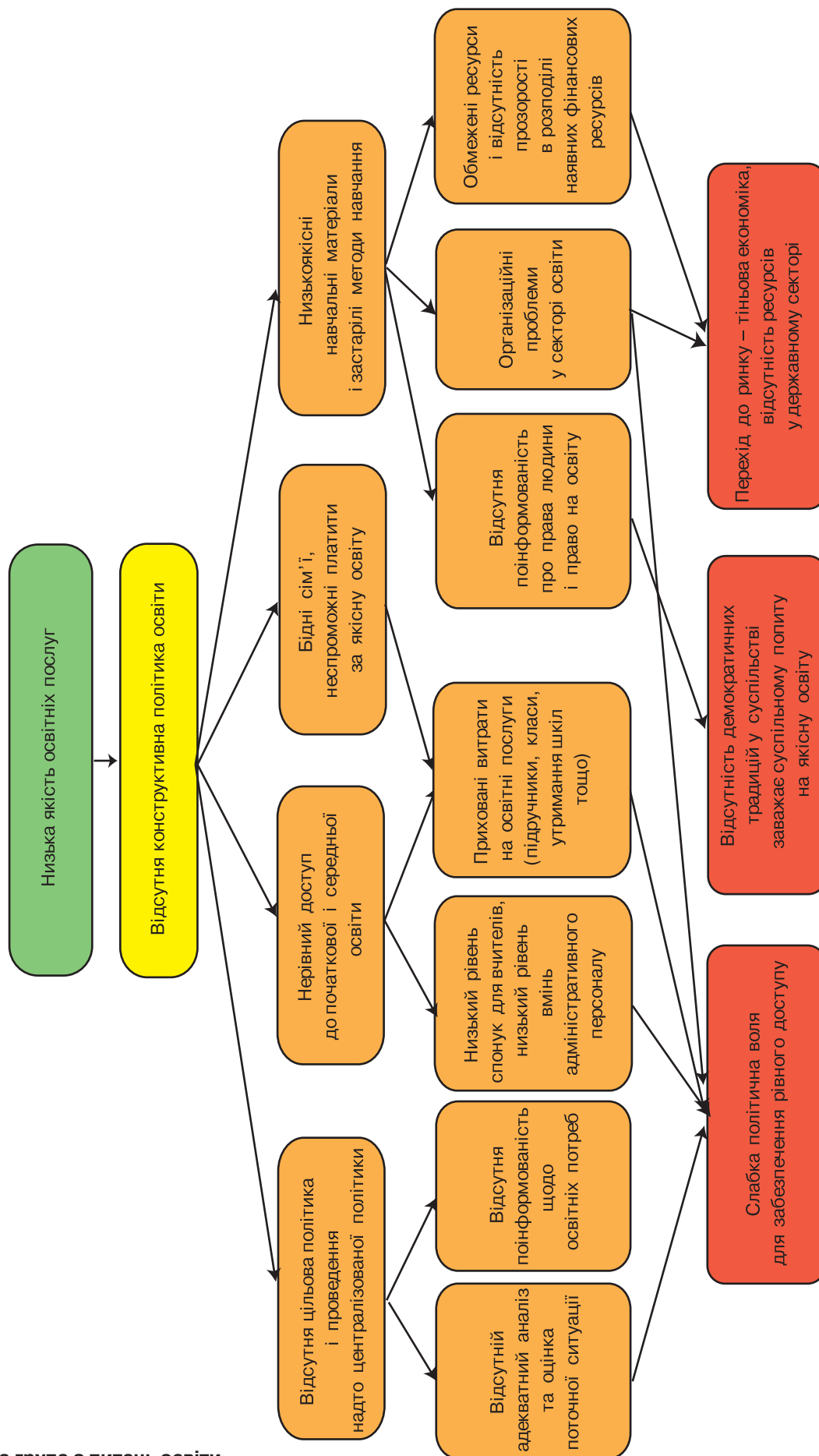
Міністерство освіти і науки України	<ul style="list-style-type: none"> ● Сприяння наданню уніфікованих освітніх послуг 	<ul style="list-style-type: none"> ● Слабке стратегічне мислення щодо розвитку освіти
	<ul style="list-style-type: none"> ● Утримання освітньої інфраструктури 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні ресурси на місцевому рівні
	<ul style="list-style-type: none"> ● Розробка сучасної ринкової освіти 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня координація дій з ринковими силами (приватний сектор)
Позабюджетні соціальні фонди	<ul style="list-style-type: none"> ● Соціальна допомога вразливим групам 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня уніфікована документація про реципієнтів соціальної допомоги
	<ul style="list-style-type: none"> ● Мобілізація коштів 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні інформаційні положення
	<ul style="list-style-type: none"> ● Управління коштами 	<ul style="list-style-type: none"> ● Неефективне управління та високі накладні/операційні витрати
Кабінет Міністрів України	<ul style="list-style-type: none"> ● Координація політики подолання бідності 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутнє стратегічне мислення
	<ul style="list-style-type: none"> ● Підтримка сталого економічного розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> ● Якісна і вичерпна інформація ● Відсутнє стратегічне бачення
	<ul style="list-style-type: none"> ● Політика регіонального розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості на місцевому рівні ● Відсутня координація
	<ul style="list-style-type: none"> ● Ефективне державне управління 	<ul style="list-style-type: none"> ● Повільні темпи впровадження ● Слабка координація дій з Парламентом
Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> ● Правова підтримка політики розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> ● Спірне бачення розвитку ● Відсутність консенсусу ● Превалювання особистих інтересів над суспільними
	<ul style="list-style-type: none"> ● Представлення інтересів народу 	<ul style="list-style-type: none"> ● Низький рівень долучення населення до державної політики ● Зловживання владою
	<ul style="list-style-type: none"> ● Сприяння чесній конкуренції і більшій прогнозованості 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутнє спільне бачення податкової реформи ● Лобіювання інтересів бізнесу
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> ● Спрямування ресурсів бюджету на соціальні програми 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні пріоритети розвитку ● Слабкі стратегічні підходи, що використовуються для розробки довгострокових планів
	<ul style="list-style-type: none"> ● Вирівнювання фінансування соціальних послуг 	<ul style="list-style-type: none"> ● Жорсткі бюджетні обмеження ● Недосконала децентралізація державних фінансів
	<ul style="list-style-type: none"> ● Ефективне використання бюджетних ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості й навички управління закупівлями

Заявники вимог	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Сім'ї з утриманцями	<ul style="list-style-type: none"> Адекватна опіка за утриманцями 	<ul style="list-style-type: none"> Низький рівень соціальних трансфертів Низький рівень зарплати
	<ul style="list-style-type: none"> Підтримка відвідування шкіл дітьми 	<ul style="list-style-type: none"> Бідні заклади освіти Відсутні фінанси для платної освіти
Безробітні	<ul style="list-style-type: none"> Адаптація до ринкових умов та попиту 	<ul style="list-style-type: none"> Обмежені можливості для навчання
	<ul style="list-style-type: none"> Активна роль у пошуку роботи 	<ul style="list-style-type: none"> Перешкоди для внутрішньої міграції робочої сили
	<ul style="list-style-type: none"> Ініціатива та підприємництво 	<ul style="list-style-type: none"> Патерналізм в очікуваннях Бар'єри для виходу на ринок Обмежений доступ до ресурсів, необхідних для започаткування підприємницької діяльності Надмірне регулювання
Підприємці	<ul style="list-style-type: none"> Створення робочих місць 	<ul style="list-style-type: none"> Нечесна конкуренція Надмірне оподаткування фонду зарплати Неефективне корпоративне управління
	<ul style="list-style-type: none"> Розширення ринку 	<ul style="list-style-type: none"> Висока вартість ведення бізнесу Нечесна конкуренція
	<ul style="list-style-type: none"> Відповідність фіскальному законодавству 	<ul style="list-style-type: none"> Високий податковий тягар Складні фіскальні нормативні документи Корупція
	<ul style="list-style-type: none"> Чесна конкуренція 	<ul style="list-style-type: none"> Складні нормативні документи Неофіційні зв'язки з державною владою Корупція і шахрайство Секторні та регіональні привілеї
Державні службовці	<ul style="list-style-type: none"> Відповідне виконання обов'язків 	<ul style="list-style-type: none"> Низький рівень зарплати спонукає до корупції і зловживання владою
	<ul style="list-style-type: none"> Вдосконалення професійних навичок 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутні спонуки Низькі доходи для оплачуваного навчання Ставки оплати праці/винагороди

Аналіз корінних причин: Охорона здоров'я

DALY - скориговані на непрацездатність роки життя (показник, розроблений для обчислення тягара захворювання, який визначає в єдиному показнику час, втрачений внаслідок передчасної смерті з часом, прожитим у стані непрацездатності).

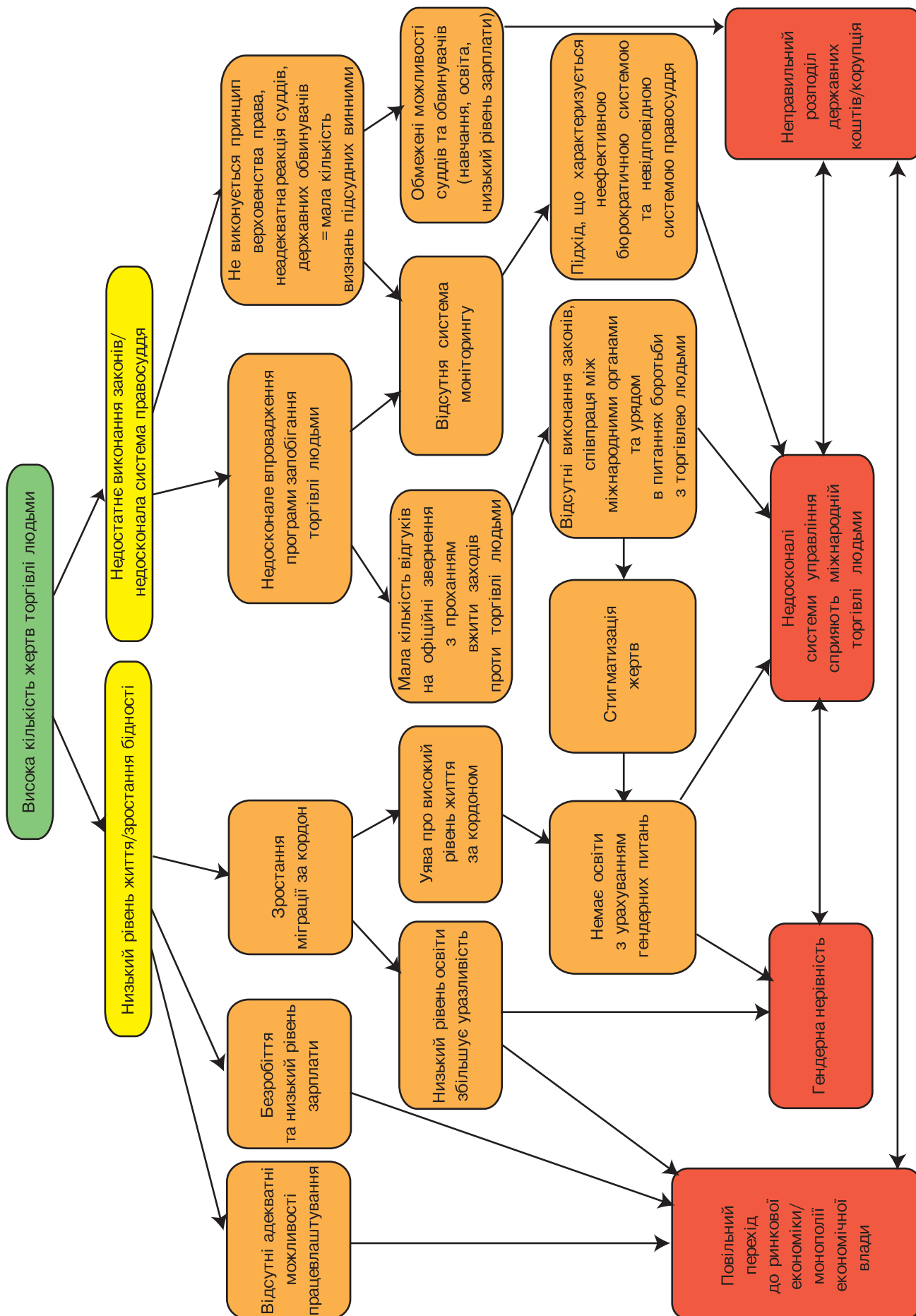
Аналіз підзвітності

Відповідальні організації /установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Міністерство освіти і науки України	<ul style="list-style-type: none"> ● Впровадження стратегії реформи освіти ● Забезпечення закладів початкової та середньої освіти 	<ul style="list-style-type: none"> ● Повільні темпи реформи ● Відсутні адекватні можливості ● Відсутні механізми впровадження стратегії ● Недостатнє фінансування для утримання шкіл спричиняє до дуже поганого стану класних кімнат ● Повільні темпи впровадження новітніх технологій у закладах середньої освіти: <ul style="list-style-type: none"> - повне забезпечення шкіл ІКТ; - процедури моніторингу якості на основі міжнародних стандартів
Академія педагогічних наук України	<ul style="list-style-type: none"> ● Розробка національної концептуальної платформи стратегії реформи освіти в Україні ● Поширення найкращих практик 	<ul style="list-style-type: none"> ● Повільна розробка нових навчальних ресурсів (підручників, методичних матеріалів) ● Відсутні пілотні ініціативи, технології та положення, особливо розробка нових методів підтримки практичних навичок і компетенції молоді
Міністерство у справах сім'ї та молоді України	<ul style="list-style-type: none"> ● Підтримка молоді і молодіжних ініціатив 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня координація дій освітян ● Відсутня підтримка регіональних програм
Заклади післядипломної освіти вчителів	<ul style="list-style-type: none"> ● Підвищення рівня кваліфікації вчителів та індивідуальний розвиток на новій основі 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня адекватна та ефективна система новаторських методів навчання вчителів ● Відсутні мотиваційні технології для вчителів
Українська асоціація директорів шкіл	<ul style="list-style-type: none"> ● Консолідація директорів шкіл України 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні ефективні моделі управління ● Відсутнє управління інформацією та ресурсні центри для професійного розвитку
Вчителі	<ul style="list-style-type: none"> ● Передача спадщини суспільства наступному поколінню 	<ul style="list-style-type: none"> ● Повільні темпи впровадження нових навчальних матеріалів ● Слабка підтримка інформаційного забезпечення й професійного зростання ● Відсутня мотивація

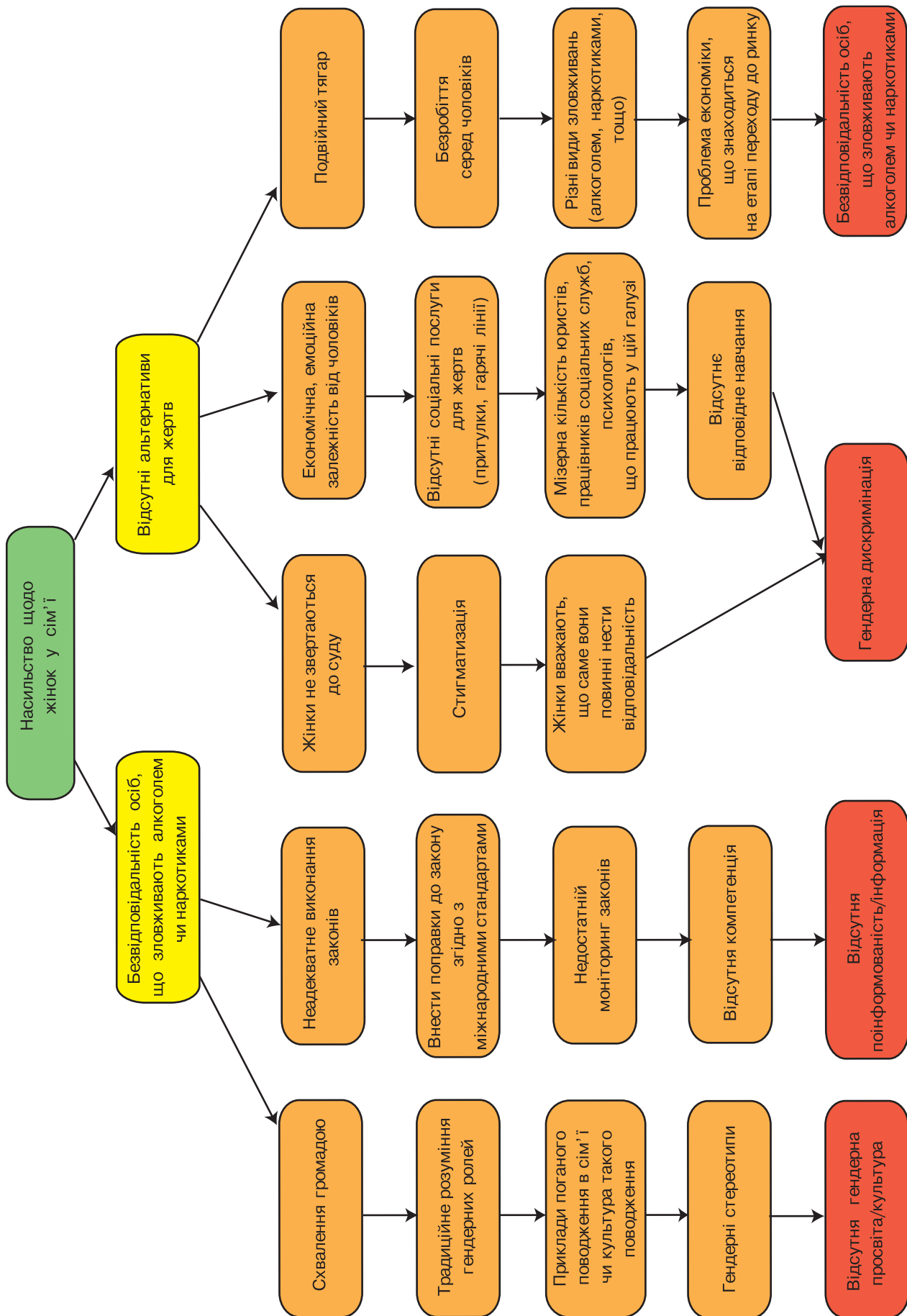
Заявники вимог	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Сім'ї/ батьки	<ul style="list-style-type: none"> • Заохочення дітей до відвідання школи й надання їм підтримки 	<ul style="list-style-type: none"> • Батьки не пускають дітей в школу через необхідність допомагати їм вдома • Імовірність надання батьками несанкціонованої "плати за навчання" вчителям • Відсутні відповідні можливості для участі батьків в розвитку учнівської молоді
Студенти	<ul style="list-style-type: none"> • Майбутні громадяни і трудові ресурси в Україні і в світі 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутні можливості навчання для індивідуального розвитку • Відсутні адекватні практичні навички і готовність брати участь в діяльності громадянського демократичного суспільства
Громади	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечити рівний доступ до закладів освіти і привернути увагу місцевої влади до основних освітніх проблем/потреб 	<ul style="list-style-type: none"> • Громади у віддалених районах Чорнобиля непоінформовані про зобов'язання уряду щодо забезпечення шкіл у їхніх регіонах

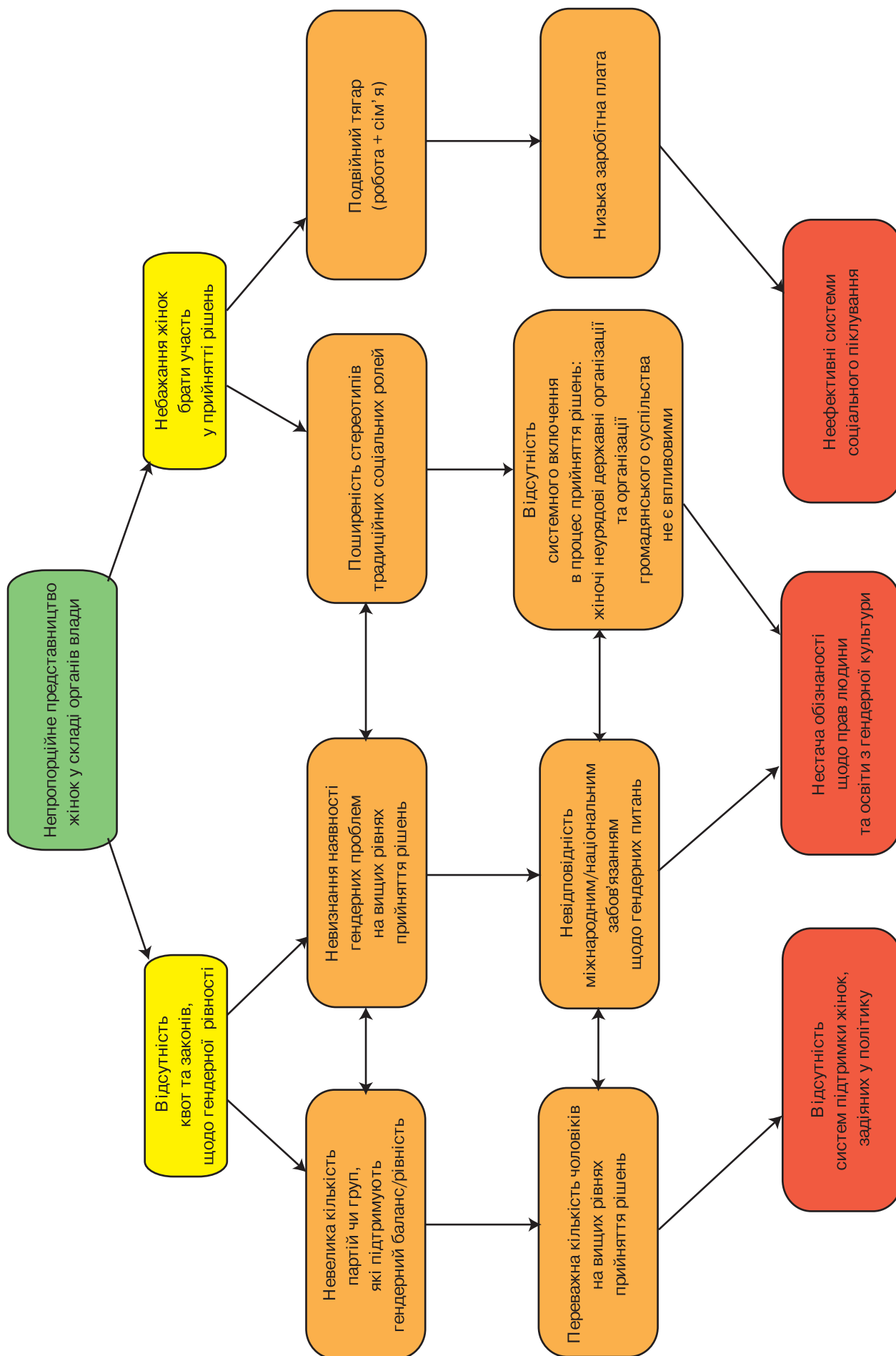

Аналіз корінних причин: Гендерні питання

Тематична група з гендерних питань

Тематична група з гендерних питань

Аналіз підзвітності

Відповідальні установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
I. Непропорційне представництво жінок у процесі прийняття рішень		
Верховна Рада України	<ul style="list-style-type: none"> ● Прийняття законодавства, що гарантує рівні права і можливості для чоловіків та жінок (на основі гендерної рівності) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Невизнання гендерної проблеми відповідальними за прийняття рішень та суспільством ● Відсутня політична воля ● Відсутня проінформованість про міжнародні зобов'язання ● Відсутня гендерна культура/просвіта ● Превалювання стереотипів
Міністерство освіти і науки України	<ul style="list-style-type: none"> ● Запровадження курсів з гендерної просвіти населення у навчальні програми 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутній досвід у сфері гендерної культури/просвіти ● Превалювання стереотипів ● Відсутня мотивація і попит ● Відсутні гендерні критерії для затвердження шкільних програм
Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України	<ul style="list-style-type: none"> ● Пояснення й висвітлення ролі жінок у сучасному суспільстві, створення гендерної культури серед населення 	<ul style="list-style-type: none"> ● Незнання гендерних проблем ● Превалювання стереотипів ● Відсутня мотивація і попит
Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді України	<ul style="list-style-type: none"> ● Лобювання законодавчих органів щодо гендерної рівності та інших правових актів, що підвищують статус і роль жінок у суспільстві 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо)
Міністерство праці та соціальної політики України	<ul style="list-style-type: none"> ● Підтримка жінок, що поєднують професійні обов'язки зі своїми обов'язками в сім'ї ● Уповноваження жінок 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо)
НУО	<ul style="list-style-type: none"> ● Проведення навчання й семінарів для жінок стосовно їхніх прав ● Організація нових підприємств для жінок 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні фінанси і непохитність зусиль ● Відсутня співпраця і координація серед НУО та між НУО і державними структурами ● Дублювання/ перекривання зусиль
Міжнародні організації	<ul style="list-style-type: none"> ● Ставлять проблеми нерівності поряд з найважливішими питаннями на порядку денному політичних обговорень ● Грають роль організатора залучення до обговорень широкого кола учасників ● Надають технічну і фінансову допомогу 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня міжвідомча співпраця й координація ● Дублювання/ перекривання зусиль

II. Насильство щодо жінок у сім'ї		
Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді України	<ul style="list-style-type: none"> Розробляє національну політику та механізм ліквідації насильства в сім'ї (координаційний орган) 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо)
Міністерство внутрішніх справ України	<ul style="list-style-type: none"> Створює національну базу даних про насильство в сім'ї Координує впровадження Закону України "Про запобігання насильству в сім'ї" Проводить навчальні семінари з питань запобігання й боротьби з насильством у сім'ї для представників органів правопорядку 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо) Відсутні знання, досвід
Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України	<ul style="list-style-type: none"> Пояснення й висвітлення ролі жінок у сучасному суспільстві Створення ґендерної культури серед населення 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутні знання Переважають стереотипів Відсутня мотивація і попит
Міністерство освіти та науки України	<ul style="list-style-type: none"> Запровадження спеціалізованих курсів з ґендерної просвіти на різних рівнях процесу навчання Надання соціальної допомоги дітям-жертвам торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутній досвід ґендерної культури/просвіти Переважають стереотипів Відсутня мотивація і попит Відсутні ґендерні критерії для затвердження шкільних програм
Державний центр соціальних послуг	<ul style="list-style-type: none"> Профілактична і просвітницька робота з молоддю щодо запобігання насильству в сім'ї 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси, тощо) Відсутні знання, досвід
НУО	<ul style="list-style-type: none"> Профілактична робота, підтримка жінок, що стали жертвами насильства в сім'ї, шляхом надання різних форм допомоги (соціальної, фінансової, психологічної тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутні фінанси і непохитність зусиль Відсутня співпраця та координація серед НУО та між НУО і державними структурами Дублювання/ перекривання зусиль Недостатня підтримка уряду
Міжнародні організації	<ul style="list-style-type: none"> Ставлять проблеми насильства в сім'ї поряд з найважливішими питаннями на порядку денному політичних обговорень Грають роль організатора залучення до обговорень широкого кола учасників Надають технічну і фінансову допомогу 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутня міжвідомча співпраця та координація Дублювання/ перекривання зусиль Відсутня прозорість в реакції уряду
Науково-дослідні організації	<ul style="list-style-type: none"> Моніторинг ситуації щодо насильства в сім'ї (анкети тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутня система постійного моніторингу Відсутній досвід/кваліфікація Відсутня система показників

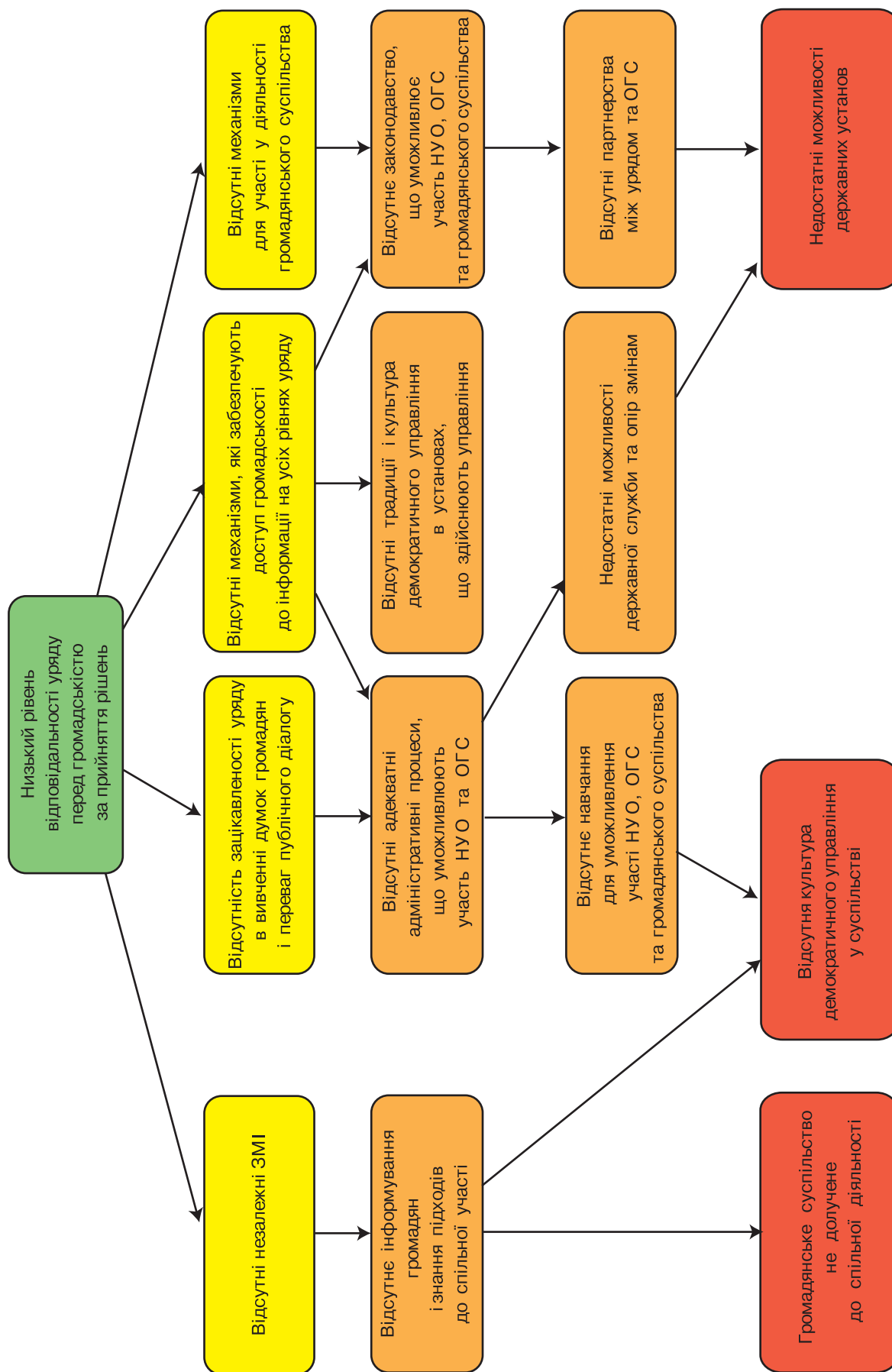
III. Зростання кількості жертв торгівлі людьми		
Омбудсмен (уповноважений з прав людини)	<ul style="list-style-type: none"> ● Моніторинг дотримання прав і свобод людини ● Захист прав людини 	<ul style="list-style-type: none"> ● Інші конфліктні пріоритети
Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді України	<ul style="list-style-type: none"> ● Координація впровадження комплексної програми щодо запобігання торгівлі людьми і роботи міжвідомчої Координаційної Ради з питань торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо)
Державний центр соціальних послуг	<ul style="list-style-type: none"> ● Проведення заходів, навчання, лекцій, реабілітація та обстеження жертв торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо) ● Відсутні знання, досвід
Міністерство праці та соціальної політики України (включаючи Державний центр зайнятості)	<ul style="list-style-type: none"> ● Надання послуг професійної орієнтації та організація навчання для безробітних, надання допомоги молоді у працевлаштуванні, регулювання діяльності фірм, що спеціалізуються на працевлаштуванні за кордоном, туроператорів і шлюбних агентств 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня кампанія інформування населення ● Безробіття ● Недостатні механізми здійснення контролю
Міністерство охорони здоров'я України	<ul style="list-style-type: none"> ● Розробка нормативних положень для реінтеграції і антикризових центрів і притулків для жертв торгівлі людьми ● Надання медичної допомоги жертвам 	<ul style="list-style-type: none"> ● Інші пріоритети ● Відсутній системний підхід
Міністерство освіти та науки України	<ul style="list-style-type: none"> ● Проведення профілактичної роботи з молоддю. Департамент міністерства, що опікується міськими школами, надає соціальну допомогу дітям-жертвам торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність досвіду ґендерної культури /просвіти ● Переважання стереотипів ● Відсутність мотивації і попиту ● Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо) ● Відсутність знань
Міністерство внутрішніх справ України	<ul style="list-style-type: none"> ● Проведення розслідувань злочинів, пов'язаних з торгівцями людьми та жертвами цієї торгівлі 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо) ● Відсутні знання, досвід ● Інші пріоритети ● Відсутня співпраця та координація дій з іншими міжнародними та іноземними установами, що забезпечують дотримання закону ● Неефективне адміністрування і система правосуддя
Служби безпеки України	<ul style="list-style-type: none"> ● Запобігання, розслідування злочинів, що загрожують безпеці людини, тероризму, корупції та організованої злочинності 	<ul style="list-style-type: none"> ● Інші пріоритети ● Відсутня співпраця та координація дій з іншими міжнародними та іноземними установами

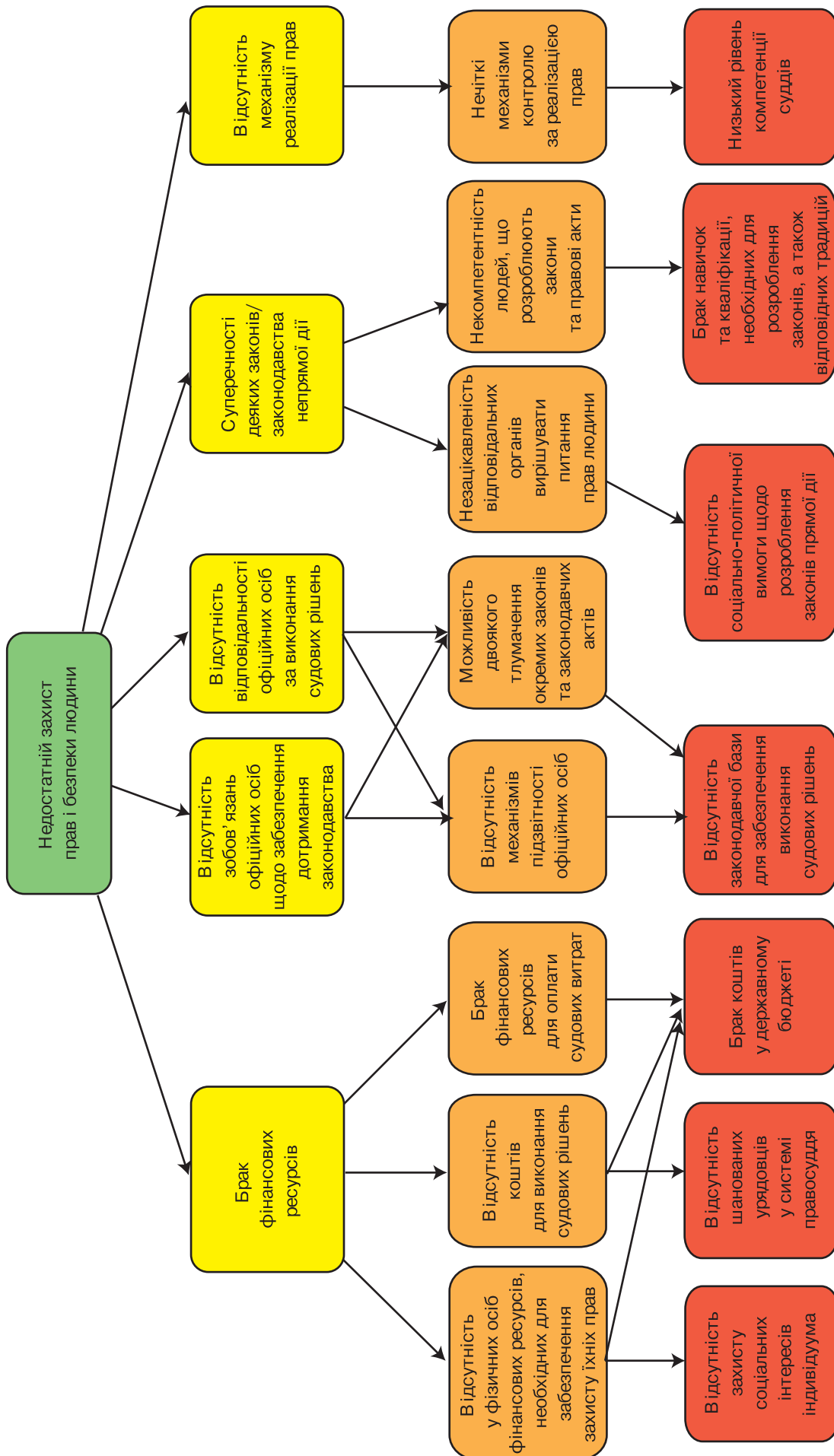
Державний комітет у справах охорони державного кордону України	<ul style="list-style-type: none"> • Надання допомоги жертвам торгівлі людьми, що повертаються на батьківщину, співпраця з НУО та міжнародними організаціями в питаннях запобігання торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутня співпраця та координація дій з іншими міжнародними та іноземними установами, що забезпечують дотримання закону • Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо) • Відсутні знання, досвід
Міністерство закордонних справ України	<ul style="list-style-type: none"> • Надання інформаційної, консультативної і правової допомоги громадянам України, що виїжджають за кордон для роботи, відпочинку тощо, здійснення діяльності, пов'язаної з підготовкою до ратифікації Протоколу про запобігання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми • Удосконалення механізмів постійного обміну інформацією між юридичними органами в Україні та іншими країнами щодо сторін, залучених до транснаціональної торгівлі людьми • Надання репатріаційної допомоги громадянам України, що стали жертвами торгівлі людьми • Співпраця з Інтерполом, Європолом та іншими міжнародними організаціями, що займаються питаннями торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутні можливості (штатні працівники, експерти, фінанси тощо) • Відсутні знання, досвід
НУО	<ul style="list-style-type: none"> • Профілактична і навчальна робота, спрямована на боротьбу з торгівлею людьми, реабілітацію жертв цієї торгівлі 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутні фінанси і непохитність зусиль • Відсутня співпраця і координація дій серед НУО та між НУО і державними структурами • Дублювання/перекривання зусиль • Неефективна підтримка з боку уряду
Міжнародні організації	<ul style="list-style-type: none"> • Ставлять проблеми торгівлі людьми поряд з найважливішими питаннями на порядку денному політичних обговорень • Грають роль організатора залучення до обговорень широкого кола учасників • Надають технічну і фінансову допомогу 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутня міжвідомча співпраця та координація • Дублювання/ перекривання зусиль • Відсутня прозорість в реакції уряду
Науково-дослідні організації	<ul style="list-style-type: none"> • Моніторинг ситуації в Україні щодо чинників, які сприяють торгівлі людьми 	<ul style="list-style-type: none"> • Немає системи поточного моніторингу • Відсутній досвід/знання • Немає системи індикаторів

Заявники вимог	Роль	Недостатні можливості/перешкоди
I. Непропорційна кількість представників жінок в органах, що відповідають за прийняття рішень		
Жінки	<ul style="list-style-type: none"> ● Представляють важливі питання в місцевих і центральних органах влади ● Голосують за позитивні зміни у місцевих і центральних органах влади ● Лобіюють запровадження подальших змін ● Роблять внесок в управління громадою 	<ul style="list-style-type: none"> ● Переважання стереотипів ● Відсутня політична підтримка ● Відсутнє законодавство про гендерну рівність ● Немає квот ● Відсутня гендерна культура, поінформованість про права людини ● Економічна ситуація
Чоловіки	<ul style="list-style-type: none"> ● Можуть скористатися з органів влади, що збалансовані за гендерним принципом ● Допомагають жінкам у їхніх зусиллях, спрямованих на забезпечення рівності в управлінні 	<ul style="list-style-type: none"> ● Переважання стереотипів ● Відсутня політична підтримка ● Відсутнє законодавство про гендерну рівність ● Відсутня гендерна культура, поінформованість про права людини
Діти	<ul style="list-style-type: none"> ● Вчать у суспільства, яке обстоє принципи гендерної рівності 	<ul style="list-style-type: none"> ● Переважання стереотипів ● Відсутнє законодавство про гендерну рівність ● Відсутня гендерна культура, поінформованість про права людини ● Немає освіти з урахуванням гендерних питань
II. Насильство щодо жінок у сім'ї		
Жінки	<ul style="list-style-type: none"> ● Мусять шукати захист 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня інформація /поінформованість про послуги, процедури ● Переважання стереотипів ● Стигматизація ● Безвідповідальність з боку осіб, що зловживають алкоголем і наркотиками ● Відсутні альтернативи для жертв ● Неефективна система соціальної допомоги і захисту ● Відсутня поінформованість про права людини
Громада	<ul style="list-style-type: none"> ● Мусять мати безпечну громаду/захищати безпеку громади 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня інформація /поінформованість про послуги, процедури ● Переважання стереотипів ● Стигматизація ● Безвідповідальність з боку осіб, що зловживають алкоголем і наркотиками ● Відсутня поінформованість про права людини

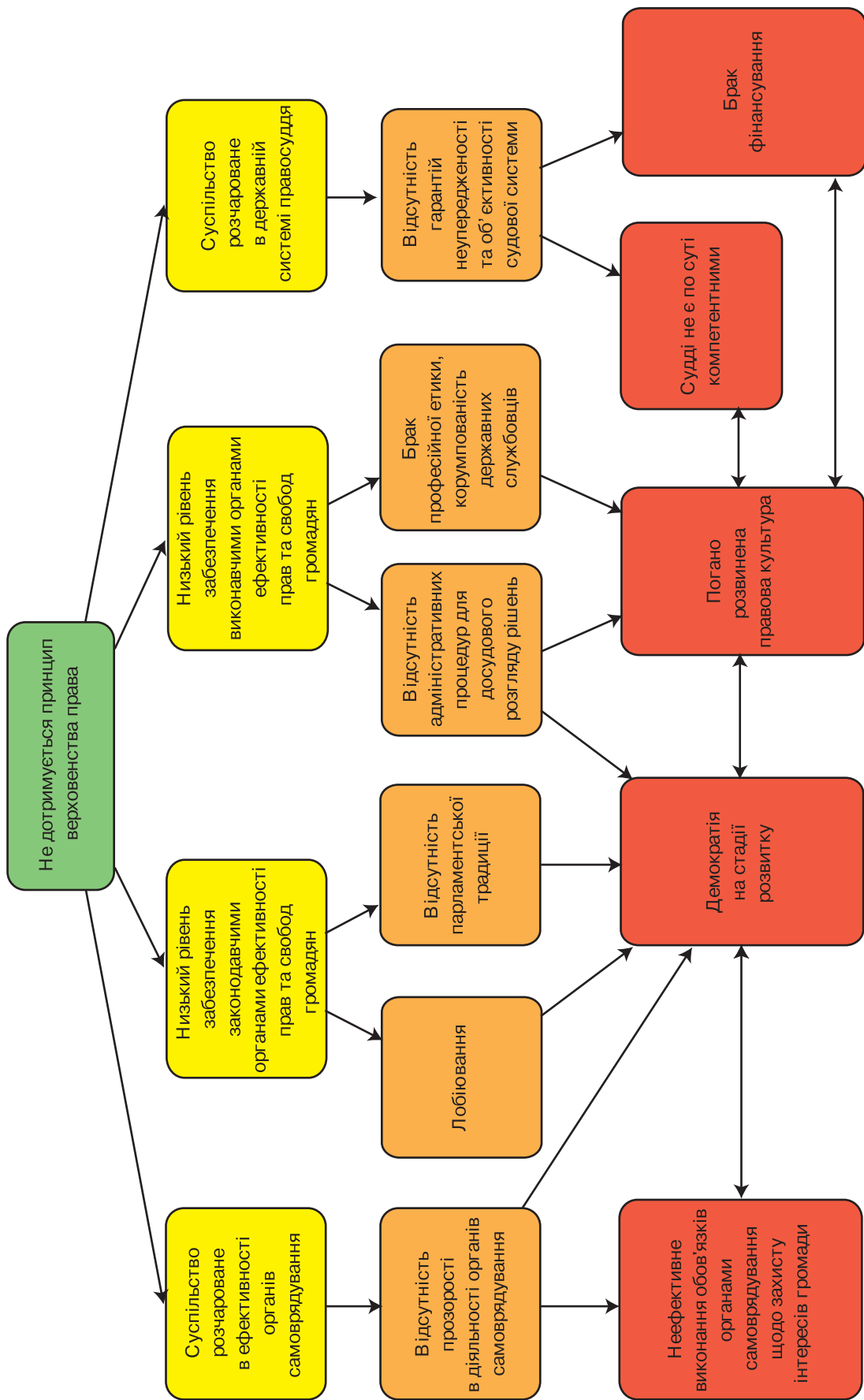

Діти в сім'ях, де вчиняється насильство щодо жінок	<ul style="list-style-type: none"> ● Мусять бути захищені ● Шукати захист ● Мати безпечну оселю ● Навчатися ● Зростати у сприятливому середовищі 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня інформація/поінформованість про послуги ● Переважання стереотипів ● Безвідповідальність осіб, що зловживають алкоголем і наркотиками ● Відсутня поінформованість про права людини ● Неефективна система соціальної допомоги та захисту
III. Висока кількість жертв торгівлі людьми		
Жертви торгівлі людьми	<ul style="list-style-type: none"> ● Створювати легітимні можливості працювати для отримання прийнятної зарплати ● Працювати в безпечних умовах ● Мати особисту свободу ● Мати доступ до охорони здоров'я ● Мати їжу і харчування 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня інформація про те, як можна отримати послуги ● Відсутня інформація про міграцію і торгівлю людьми ● Стигматизація ● Корумпованість поліції ● Умови життя, що не відповідають нормам ● Нелегальна міграція ● Неефективні системи адміністрування й правосуддя
Громади, що постраждали внаслідок торгівлі людьми	<ul style="list-style-type: none"> ● Сприяти здоровому способу життя мешканців ● Сприяти здоровому способу життя мешканців ● Скористатися з активного населення 	<ul style="list-style-type: none"> ● Умови життя, що не відповідають нормам ● Нелегальна міграція ● Відсутня інформація про міграцію і торгівлю людьми ● Стигматизація
Діти	<ul style="list-style-type: none"> ● Користуватися можливостями одержання освіти ● Одержувати медичну допомогу ● Харчуватися ● Спілкуватися і користуватися підтримкою сім'ї 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутня інформація/проінформованість про послуги, процедури ● Неефективна система соціальної допомоги і захисту

Тематична група з питань управління та верховенства права

Аналіз підзвітності**Низький рівень звітності державних органів влади в процесі прийняття урядових рішень**

Відповідальні організації /установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України й Адміністрація Президента України	<ul style="list-style-type: none"> Запроваджують законодавчі та інституційні засади підзвітності державних органів влади в процесі прийняття урядових рішень 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність демократичних традицій, а отже, брак досвіду й необхідного потенціалу Відсутність політичної волі
Громадянське суспільство	<ul style="list-style-type: none"> Надає можливість уряду створювати механізми підзвітності державних органів 	<ul style="list-style-type: none"> Громадянське суспільство недорозвинуте і неструктуроване
Заявники вимог	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Громадяни	<ul style="list-style-type: none"> Беруть участь у процесі розвитку політики 	<ul style="list-style-type: none"> Брак знань, досвіду і можливостей Невіра в ефективність підзвітності і механізмів забезпечення участі
Організації громадянського суспільства	<ul style="list-style-type: none"> Беруть участь у процесі розвитку політики Представляють інтереси громадян у відносинах з урядом 	<ul style="list-style-type: none"> Громадянське суспільство недорозвинуте і неструктуроване Брак знань, досвіду і можливостей

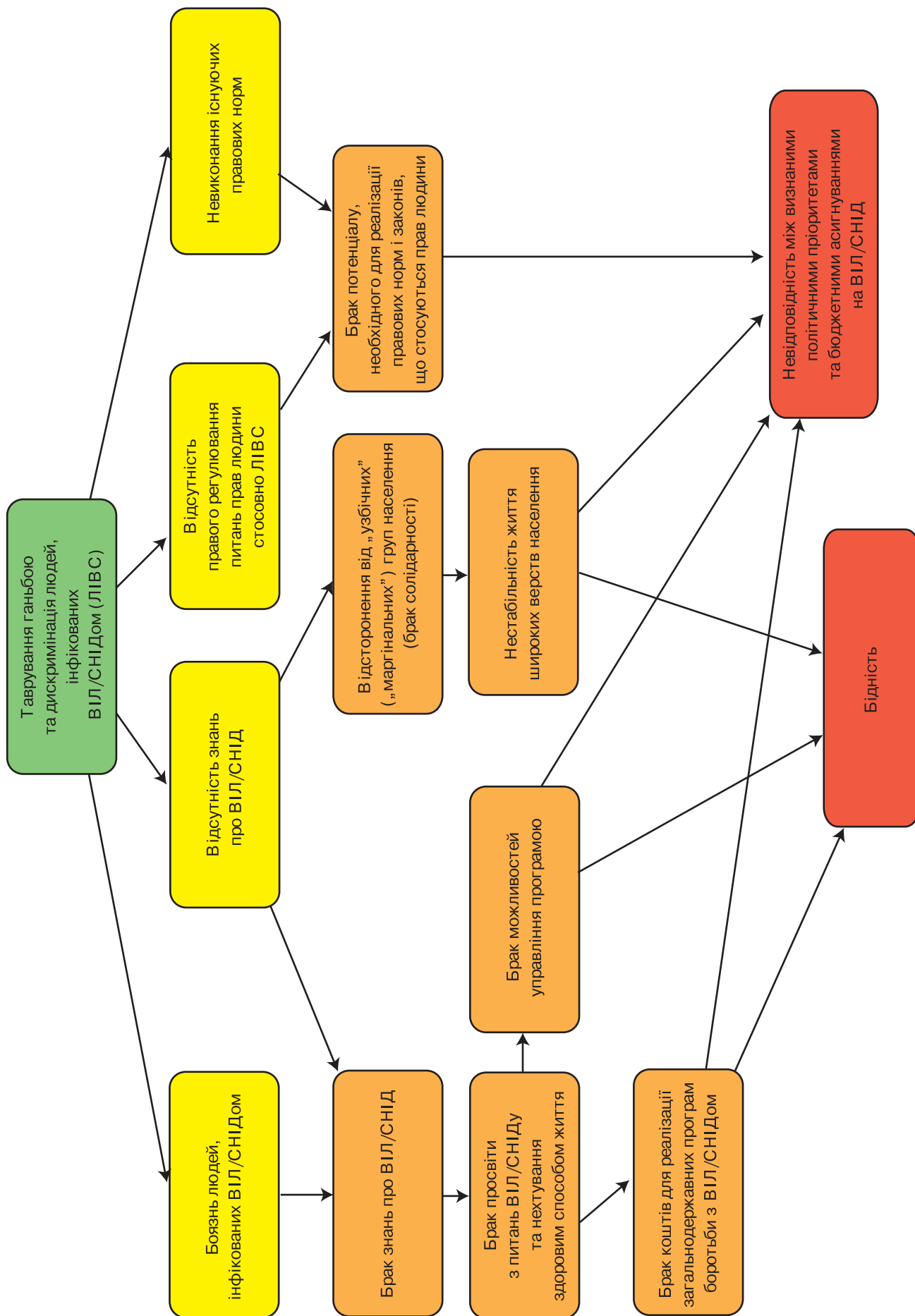
Не дотримується принцип верховенства права

Відповідальні організації /установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Парламент (Верховна Рада України)	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечує запровадження належної законодавчої бази Втілює в життя принцип верховенства права в законодавстві 	<ul style="list-style-type: none"> Відсутність демократичних парламентських традицій Неефективна система лобювання
Виконавчі органи й органи місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечують належні адміністративні процедури розгляду вимог 	<ul style="list-style-type: none"> Брак професійної етики Відсутність необхідних процедур Корупція
Судова система/система судових органів	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечує реалізацію верховенства права при розгляді вимог громадян 	<ul style="list-style-type: none"> Недостатнє фінансування Низька правова культура Недостатня компетенція деяких суддів Судова система не є незалежною
Заявники вимог	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Громадяни	<ul style="list-style-type: none"> Доступ до правосуддя 	<ul style="list-style-type: none"> Низька правова культура Прогалини в системі охорони прав

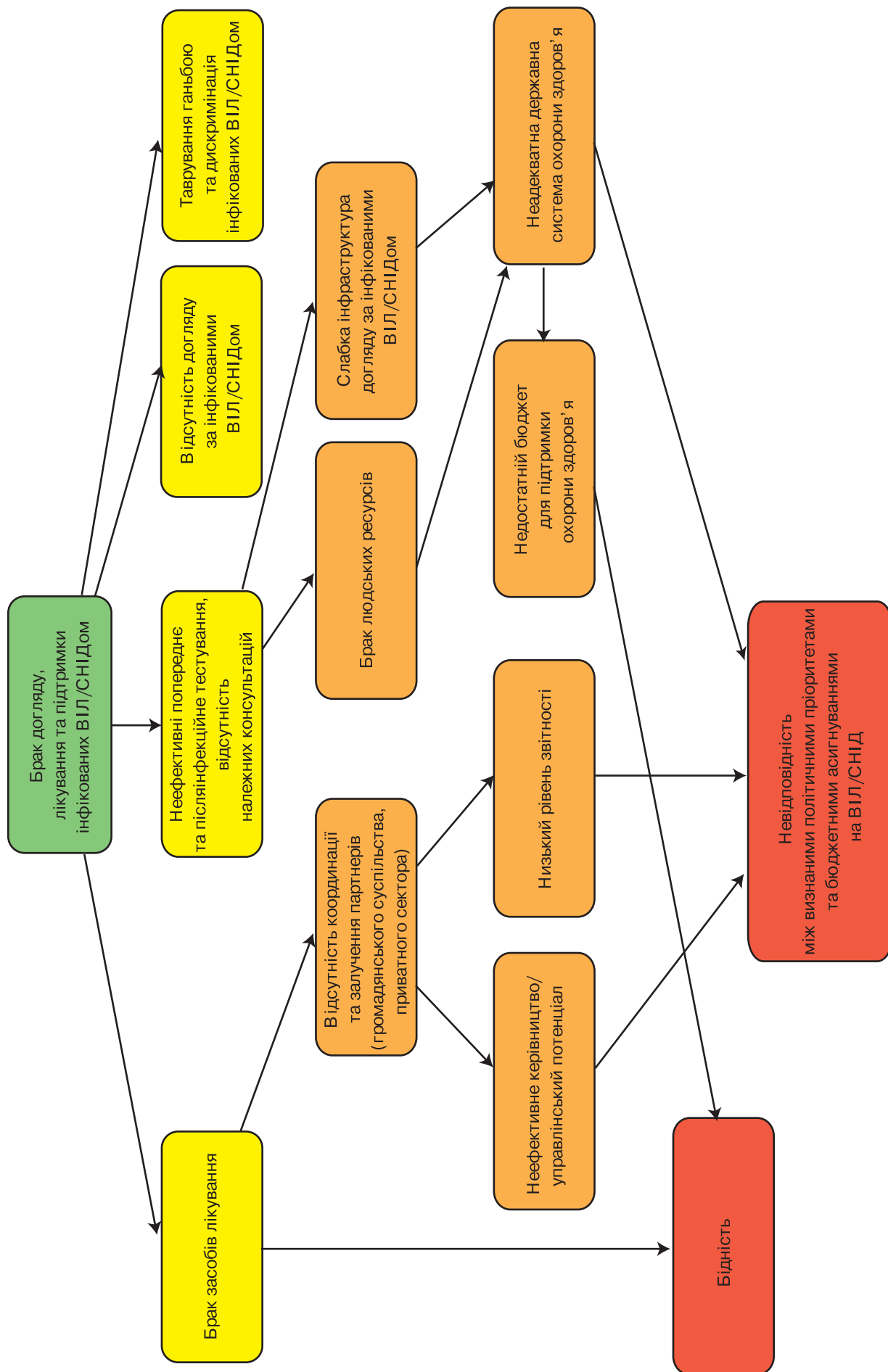
Недоліки системи захисту прав людини та забезпечення безпеки громадян

Відповідальні організації /установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Парламент	<ul style="list-style-type: none"> ● Запровадження належного законодавства 	<ul style="list-style-type: none"> ● Низька правова культура ● Відсутність політичної волі ● Неефективна система лобіювання
Уповноважений з прав людини	<ul style="list-style-type: none"> ● Здійснює моніторинг і доповідає про стан дотримання прав людини ● Надає підтримку громадянам у їхніх намаганнях захистити свої права 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатні можливості ● Певні прогалини в законодавстві
Кабінет Міністрів України, виконавчі органи та органи місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> ● Щоденно забезпечують охорону прав людини 	<ul style="list-style-type: none"> ● Низька правова культура ● Відсутність політичної волі ● Брак професійної етики
Заявники вимог	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Громадяни	<ul style="list-style-type: none"> ● Повинні бути обізнані з правами людини ● Бути готовими реалізувати і захищати свої права 	<ul style="list-style-type: none"> ● Низька правова культура ● Прогалини в системі захисту прав ● Невіра в ефективність системи захисту прав людини
Організації громадянського суспільства	<ul style="list-style-type: none"> ● Представляють інтереси громадян у процесі захисту прав ● Мобілізують громадян на захист своїх прав 	<ul style="list-style-type: none"> ● Громадянське суспільство недорозвинене і неструктуроване ● Брак знань, досвіду та можливостей

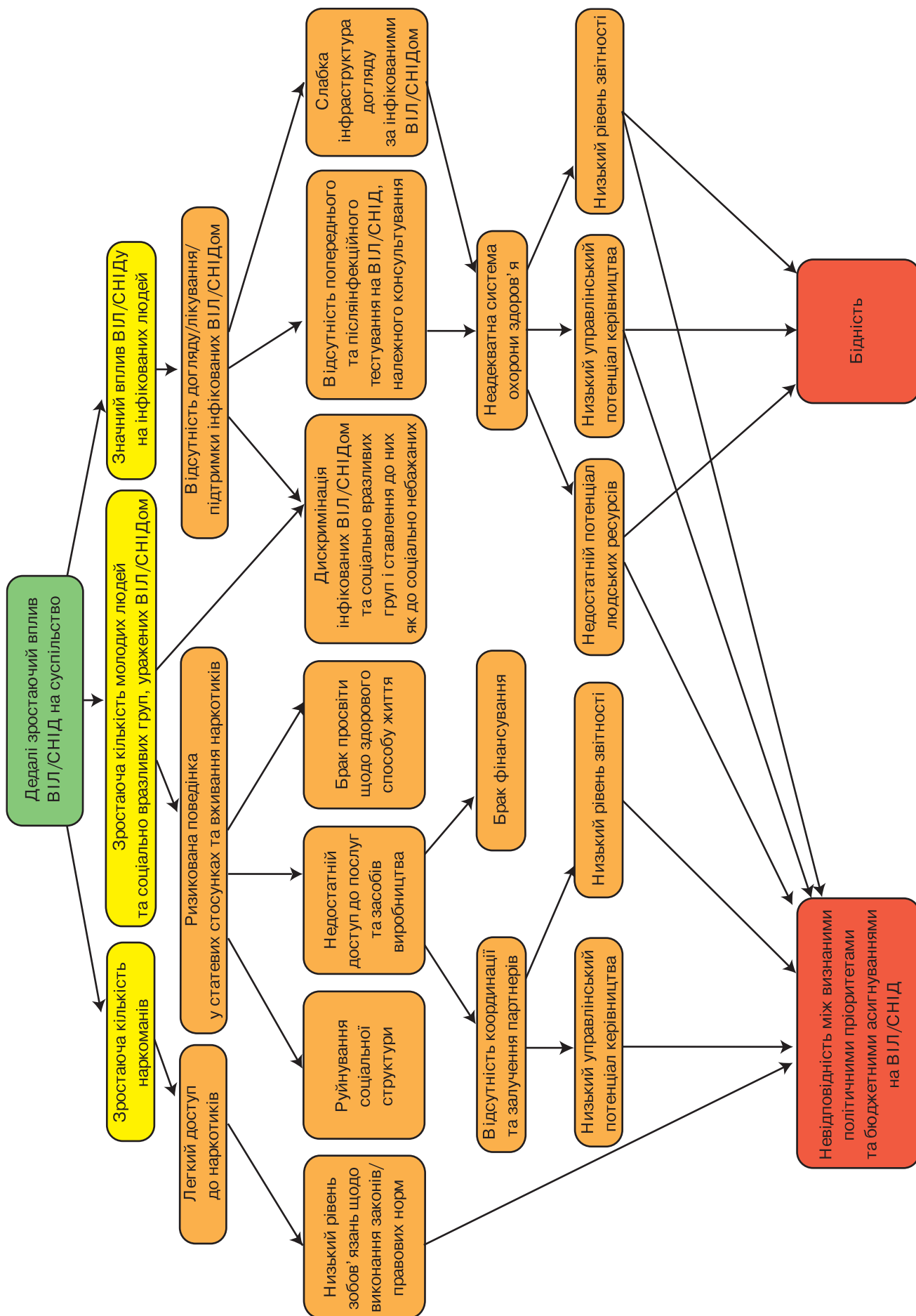
Аналіз корінних причин: ВІЛ/СНІД

Тематична група з питань ВІЛ/СНІД

Тематична група з питань ВІЛ/СНІД

Аналіз підзвітності

Відповідальні організації/установи	Роль	Брак потенціалу/обмеження
Центральні виконавчі органи	<ul style="list-style-type: none"> ● Забезпечення реалізації стратегії уряду, спрямованої на запобігання подальшому поширенню ВІЛ/СНІД до 2011 року, а також виконання Національної програми профілактики інфекції ВІЛ та забезпечення ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД належним доглядом та лікуванням шляхом розгортання систематизованої регіональної і відомчої діяльності ● Розширення партнерства між урядовими, громадськими та міжнародними організаціями з метою підвищення ефективності реалізації програми 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність розвинених механізмів координації, управління і контролю за виконанням програм на всіх рівнях виконавчих та урядових органів ● Відсутність фінансування
Урядова комісія	<ul style="list-style-type: none"> ● Контроль за впровадженням відповідних урядових програм. ● Координація діяльності центральних і місцевих органів урядування, компаній та організацій у процесі реалізації програми ● Інформування уряду та міжнародної спільноти про становище з ВІЛ/СНІД у країні 	<ul style="list-style-type: none"> ● Брак технічних можливостей ● Низький рівень зобов'язань і мотивації
Міністерство охорони здоров'я України	<ul style="list-style-type: none"> ● Забезпечення реалізації Національної програми профілактики інфекції ВІЛ та забезпечення лікування й догляду за ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД 	<ul style="list-style-type: none"> ● Брак кадрових ресурсів на загальнодержавному рівні ● Недостатній потенціал, необхідний для планування, моніторингу та оцінки, особливо на регіональному рівні ● Відсутність добре підготовленого медичного персоналу, необхідного для роботи з вразливими групами та ВІЛ-інфікованими (відсутність системи підготовки з питань ВІЛ/СНІДу) ● Відсутність фінансування технічного обладнання (лабораторного устаткування, захисних засобів для медичних працівників)
Міністерство фінансів України	<ul style="list-style-type: none"> ● Планування фондів для здійснення заходів в рамках Концепції і Програми в процесі формування державного бюджету та розроблення державної програми соціально-економічного розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатні можливості фінансування з боку держави

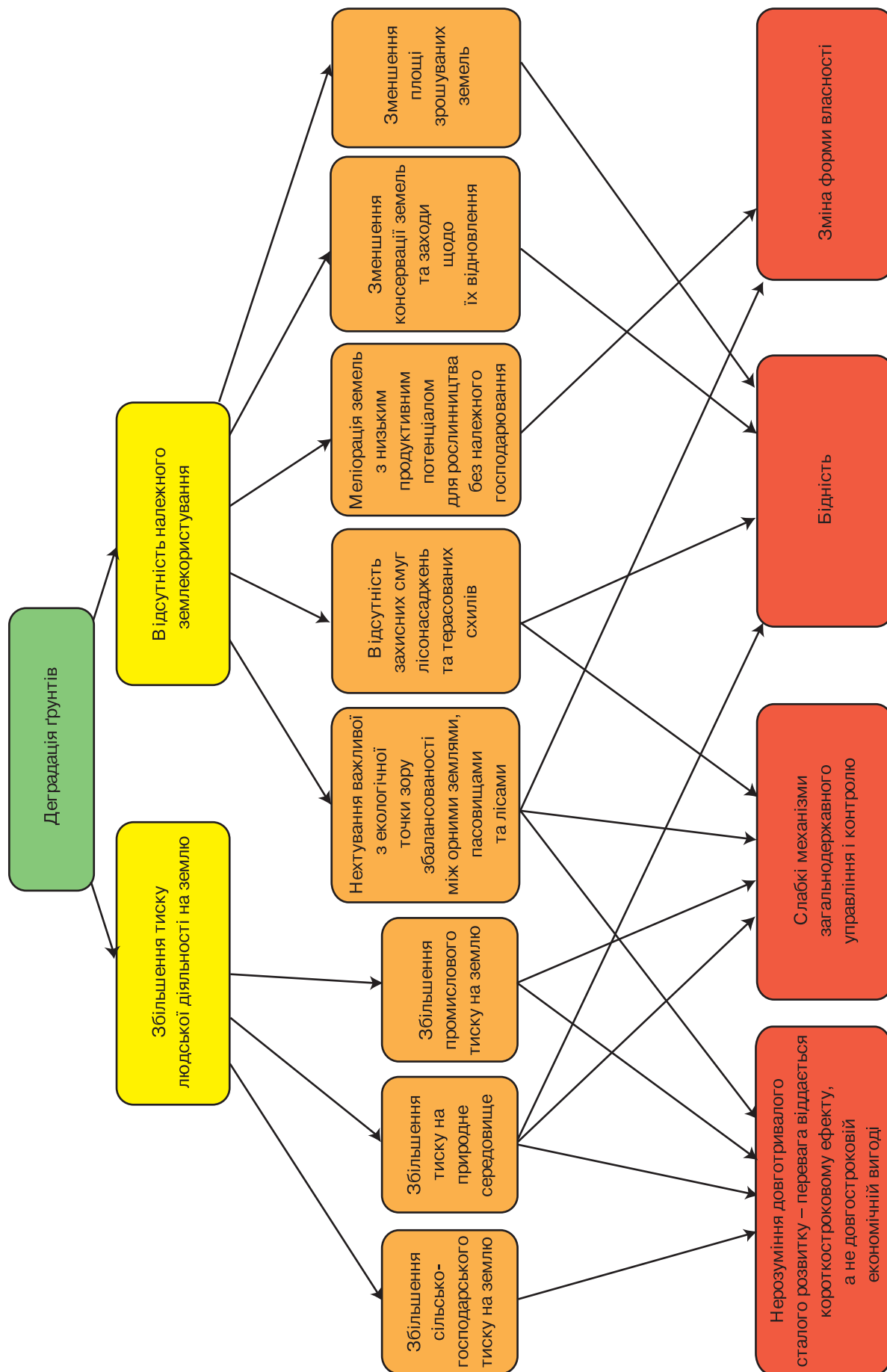
Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України	<ul style="list-style-type: none"> ● Планування фондів для здійснення заходів в рамках Концепції і Програми в процесі формування державного бюджету та розроблення державної програми соціально-економічного розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатні можливості фінансування з боку держави
Міністерство праці та соціальної політики України	<ul style="list-style-type: none"> ● Контроль за дотриманням законодавства з питань ВІЛ/СНІДу з метою подолання будь-яких форм дискримінації ● Підвищення рівня інформованості населення про ВІЛ/СНІД і забезпечення проведення консультацій на робочому місці 	<ul style="list-style-type: none"> ● Часті невідповідності законодавства про ВІЛ/СНІД з законодавством, що стосується інших галузей (Кодекс про працю все ще перебуває на стадії розроблення) ● Відсутність перевірених даних про становище з ВІЛ/СНІД у країні ● Відсутність компетентних професійних фахівців, здатних проводити просвітню і профілактичну роботу на робочих місцях (відсутність системи підготовки персоналу) ● Скептичне ставлення громадянського суспільства до дієвості профілактичних заходів на робочому місці
Міністерство освіти і науки України	<ul style="list-style-type: none"> ● Забезпечення доступу до інформації й освіти та створення системи знань про профілактику ВІЛ/СНІД, оснований на інформації про здоровий спосіб життя, з метою формування життєво важливих навичок, необхідних для зменшення вразливості щодо ВІЛ ● Забезпечення засобів просвіти ● Забезпечення рівних прав та доступу до просвіти для ВІЛ-інфікованих 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність інституційної програми профілактики ВІЛ/СНІДу ● Низький рівень зобов'язань ● Відсутність кваліфікованого персоналу ● Відсутність якісних навчальних ресурсів та інформаційних матеріалів ● Відсутність коштів для підготовки кадрового ресурсу, а отже, недостатня кількість кваліфікованих фахівців (психологів, соціальних працівників)
Державний комітет інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України	<ul style="list-style-type: none"> ● Підвищення рівня інформованості населення про ВІЛ/СНІД шляхом реалізації інформаційно-просвітніх програм з метою подолання всіх форм дискримінації 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність державної комісії з питань визначення інформаційних компонентів програми та фінансування її реалізації ● Брак необхідного потенціалу та можливостей ● Відсутність інформаційного центру та бази даних про ВІЛ/СНІД

Міністерство юстиції України	<ul style="list-style-type: none"> ● Боротьба проти всіх форм дискримінації щодо ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, а також вразливих груп шляхом координації та контролю за дотриманням законодавства про ВІЛ/СНІД 	<ul style="list-style-type: none"> ● Часті неузгодженості законодавства про ВІЛ/СНІД із законодавством, що стосується інших галузей ● Відсутність інформації про групи вразливі щодо ВІЛ (кількість, соціально-демографічна структура) ● Не розроблено механізму постійного контролю за дотриманням законодавства
Міністерство оборони України	<ul style="list-style-type: none"> ● Здійснення контролю за дотриманням законодавства про ВІЛ/СНІД з метою ліквідації всіх форм дискримінації в установах та органах, підпорядкованих міністерству 	<ul style="list-style-type: none"> ● Низький рівень обізнаності військових із проблемами ВІЛ/СНІДу ● Брак матеріального забезпечення, необхідного для захисту від ВІЛ, в тому числі заходів гігієни ● Брак коштів, необхідних для реалізації інформаційно-просвітніх програм
Міністерство внутрішніх справ України	<ul style="list-style-type: none"> ● Здійснення контролю за дотриманням законодавства про ВІЛ/СНІД з метою подолання всіх форм дискримінації в установах і органах, підпорядкованих міністерству 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність законодавчих механізмів соціального захисту працівників органів охорони правопорядку в разі зараження ВІЛом під час виконання службових обов'язків ● Низький рівень обізнаності військових з проблемами ВІЛ/СНІДу, особливо в сільській місцевості
Державний департамент України з питань виконання покарань	<ul style="list-style-type: none"> ● Здійснення контролю за дотриманням законодавства про ВІЛ/СНІД з метою подолання всіх форм дискримінації в установах та органах, підпорядкованих міністерству, забезпечення реалізації Національної програми профілактики ВІЛу та забезпечення лікування і догляду за ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД 	<ul style="list-style-type: none"> ● Брак матеріального забезпечення, необхідного для захисту від ВІЛ, в тому числі відсутність заходів гігієни ● Брак коштів для реалізації інформаційно-просвітніх програм ● Низький рівень обізнаності персоналу з наявними програмами профілактики ВІЛ/СНІДу (запобігання передачі хвороби від матері до дитини, стерилізація, терапія шляхом заміни, обмін шприців) ● Обмежені фінансові ресурси, а отже, обмежений доступ в'язнів до діагностування та лікування від інфекції ВІЛу

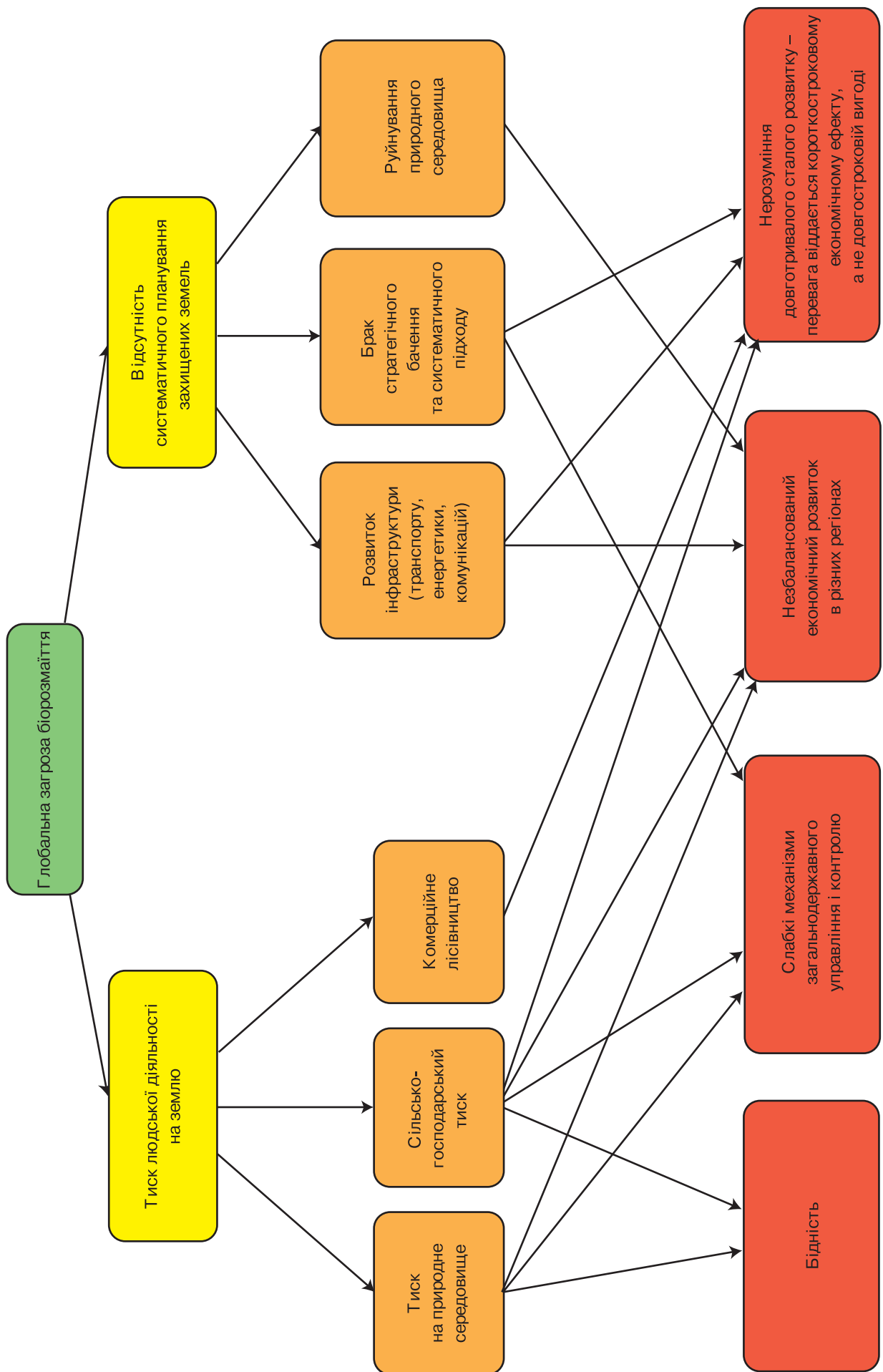
Міністерство України у справах сім'ї, дітей та молоді	<ul style="list-style-type: none"> ● Реалізація Національної програми профілактики ВІЛу та забезпечення лікування і догляду за ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД в межах повноважень міністерства ● Організація заходів, що мають на меті змінити ризиковану поведінку молоді щодо ВІЛ-інфекції та забезпечити здоровий спосіб життя 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатня кількість компетентних фахівців для роботи з молоддю в групах ризику ● Брак професійних інформаційно-методологічних матеріалів з профілактики ВІЛ/СНІДу
Державний центр соціальних послуг для молоді	<ul style="list-style-type: none"> ● Організація заходів, спрямованих на підвищення обізнаності населення та обмеження поширення ризикованої поведінки і сприяння здоровому способу життя молоді (в тому числі людей, які вживають наркотики шляхом ін'єкції) ● Забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації соціальних працівників з питань сприяння здоровому способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу ● Надання психологічних, соціально-педагогічних, правових та соціально-медичних, інформаційних послуг для молодих людей, які вживають наркотики шляхом ін'єкції 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недоукомплектовані центри соціальних послуг для молоді (51% від необхідної структури та потрібної кількості персоналу) ● Відсутність коштів у місцевих бюджетах для закупівлі лікувальних засобів для консультаційних пунктів "Довіра" при центрах соціальних послуг - пунктів, де можуть отримати консультацію люди, які вживають наркотики шляхом ін'єкції ● Відсутність програм і стандартів підготовки соціальних працівників з питань профілактики ВІЛ/СНІДу
Міжнародні донори (Глобальний фонд, Світовий банк, Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), ЄС, Управління міжнародного розвитку Великої Британії та Північної Ірландії (DFID))	<ul style="list-style-type: none"> ● Технічна підтримка ● Фінансова підтримка 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність координації між зацікавленими учасниками
Неурядові організації	<ul style="list-style-type: none"> ● Об'єднання інформаційно-просвітніх програм, розширення доступу різноманітних, особливо соціально незахищених, груп населення до добровільного консультування та тестування на наявність ВІЛ, а також до участі в цільових програмах профілактики ВІЛ/СНІД ● Участь у реалізації програми терапії заміни, обміну досвідом фахівців та програм немедичного домашнього догляду за людьми, хворих на СНІД 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність правового регулювання та процедур, що забезпечують участь неурядових організацій у наданні послуг ● Недостатні можливості неурядових організацій

Заявники вимог	Роль	Недостатні можливості /обмеження
Сім'ї і діти	<ul style="list-style-type: none"> ● Надання інформації про ВІЛ/СНІД та навчання дітей з метою прищеплення їм життєво важливих навичок, що сприяють здоровому способу життя ● Надання підтримки ВІЛ-інфікованим дітям з тим, щоб вони могли відвідувати школу і дошкільні заклади 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатнє усвідомлення батьками необхідності профілактики ВІЛ/СНІДу ● Низький рівень інформованості батьків про їхні права та обов'язки державних органів створювати умови для ВІЛ-інфікованих дітей, аби надати їм можливість відвідувати школи і дошкільні установи
Місцеві громади	<ul style="list-style-type: none"> ● Надання підтримки членам місцевих громад 	<ul style="list-style-type: none"> ● Низький рівень обізнаності громади про ВІЛ/СНІД, права членів громади та обов'язки державних органів ● Низький рівень можливостей громади та відсутність зв'язків з неурядовими організаціями, що займаються проблемами ВІЛ/СНІД
<p>Соціально вразливі групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - безпритульні і бездоглядні діти; - наркомани, що вживають наркотики шляхом ін'єкції; - особи (жінки і чоловіки), що займаються проституцією з комерційною метою; - хворі на туберкульоз та особи з інфекційними хворобами, що передаються статевим шляхом; - чоловіки, що мають статеві стосунки з іншими чоловіками; - в'язні, - люди в уніформі, - біженці та нелегальні іммігранти 	<ul style="list-style-type: none"> ● Формування життєво важливих навичок, ведення здорового способу життя та безпечна поведінка завдяки доступу до інформації про профілактику ВІЛ/СНІДу 	<ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність доступу до інформації та послуг ● Надто низька мотивація до ведення здорового способу життя

Аналіз корінних причин: Охорона довкілля

Тематична група з питань охорони довкілля

Тематична група з питань охорони довкілля

Аналіз підзвітності

Відповідальні організації /установи	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Міністерство охорони навколишнього природного середовища України	<ul style="list-style-type: none"> ● Безпосередньо відповідає за реалізацію державної політики щодо охорони навколишнього середовища, в тому числі розроблення загальнодержавної політики охорони довкілля, розроблення і впровадження законодавства з питань охорони навколишнього середовища ● Відповідає за виконання міжнародних угод про охорону навколишнього середовища і за забезпечення узгодження національної політики з відповідними міжнародними законами в галузі охорони навколишнього середовища ● Регіональні управління міністерства відповідають за втілення в життя національної політики в галузі охорони навколишнього середовища в регіонах ● Відповідає за виконання вимог законодавства з питань охорони навколишнього природного середовища на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях через Державну інспекцію охорони навколишнього природного середовища 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатня обізнаність міністерств та інших державних органів з міжнародними угодами та можливостями, які вони надають, відсутність чіткого уявлення про заходи, які вимагаються від України для виконання її зобов'язань ● Слабкі інституційні заходи щодо виконання міжнародних угод та реалізації національної політики; незначне фінансування та брак належних людських ресурсів в урядових установах ● Відсутність послідовності та належного розподілу інформації між заінтересованими ключовими учасниками ● Низький рівень зобов'язань щодо реалізації визначених пріоритетів; відсутність твердих засад політики в галузі охорони навколишнього природного середовища та політичного зобов'язання втілювати в життя ці засади ● Необхідність відображення міжнародних тенденцій у загальнодержавних та місцевих планах заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. Глобальне природне середовище часто-густо розглядається окремо, відірвано від місцевого довкілля, хоча глобальне і місцеве природні середовища нерозривно пов'язані між собою. Заходи на місцевому рівні сприяють досягненню цілей охорони довкілля в глобальному масштабі ● Мала здатність уряду здійснювати стратегічне планування. Це, в основному, пояснюється двома чинниками: по-перше, брак сучасних соціально-економічних та
Державний комітет України з питань природних ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> ● Відповідальний за проведення державної політики в галузі природних ресурсів 	
Державний комітет лісового господарства України	<ul style="list-style-type: none"> ● Відповідальний за проведення державної політики у сфері лісового господарства 	
Державний Комітет водного господарства України	<ul style="list-style-type: none"> ● Відповідальний за проведення державної політики щодо водних ресурсів 	
Державний комітет України по земельних ресурсах	<ul style="list-style-type: none"> ● Відповідальний за проведення державної політики щодо земельних ресурсів 	
Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України (Департамент сталого розвитку)	<ul style="list-style-type: none"> ● Відповідає за розроблення та проведення державної економічної політики 	

Міністерство аграрної політики України	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за розроблення та проведення державної сільськогосподарської політики 	<p>екологічних даних, необхідних для підтримки процесу стратегічного планування; і по-друге, відсутність зв'язків та послідовного правового регулювання, яким установлюються засади для підготовки та реалізації цілісного й сталого планування</p>
Міністерство палива та енергетики України	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за розроблення та проведення державної політики в енергетичному секторі 	
Міністерство транспорту України	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за розроблення та проведення державної політики в галузі транспорту та комунікацій 	
Міністерство промислової політики України	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за розроблення та проведення державної політики у сфері промислового розвитку 	
Міністерство освіти і науки України	<ul style="list-style-type: none"> Відповідає за розроблення та проведення державної політики у сфері освіти та науки 	
Національна академія наук	<ul style="list-style-type: none"> Відіграє важливу інтелектуальну роль у реалізації конкретних аналітичних та науково-дослідних проектів 	
Громадська рада неурядових організацій (Рада 23 національних неурядових організацій, зареєстрованих Міністерством юстиції України, основним партнером Міністерства охорони навколишнього природного середовища України серед спільноти неурядових організацій)	<ul style="list-style-type: none"> Роль Ради полягає в тому, щоб покращити координацію міністерства з громадянським суспільством і допомогти уряду досягти своїх цілей у вирішенні проблем охорони навколишнього природного середовища. Хоча Рада неурядових організацій вважається незалежною, вона має обмежений вплив на процес формування політики через відсутність належної законодавчої бази і загалом її слабкий потенціал 	
Заявники вимог	Роль	Обмежені можливості/перешкоди
Громади	<ul style="list-style-type: none"> Вимагають забезпечення своїх прав на охорону здоров'я, життя, безпечне навколишнє природне середовище та на доступ до інформації і звернення до судів із зазначених вище питань Беруть участь у реалізації принципів сталого розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня обізнаність з екологічними проблемами Відсутність знань про екологічно здоровий спосіб життя Роздрібненість суспільства і відсутність зобов'язань Правова неграмотність і незнання своїх прав
Неурядові організації	<ul style="list-style-type: none"> Вимагають забезпечення своїх прав на охорону здоров'я, безпечне навколишнє природне середовище та доступ до інформації і звернення до судів із зазначених вище питань Беруть участь у впровадженні принципів сталого розвитку Організують кампанії інформування громадськості з питань охорони довкілля та сприяють впровадженню принципів сталого розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> Недостатня обізнаність з екологічними проблемами Відсутність знань про екологічно здоровий спосіб життя Пасивний, "орієнтований на донора" підхід Відсутність довготривалої сталості через брак фінансової стабільності

Підприємства	<ul style="list-style-type: none"> ● Впровадження чистих технологій та нешкідливого для довкілля виробництва ● Створення нових робочих місць	<ul style="list-style-type: none"> ● Недостатня обізнаність з екологічними проблемами ● Відсутність знань про екологічно здоровий спосіб життя ● Відсутність зобов'язань ● Правова неграмотність і незнання своїх прав
--------------	---	---

5.2. РОЗГОРНУТА МАТРИЦЯ ПРОБЛЕМ НА ПІДСТАВІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ УКРАЇНИ

І. МАТРИЦЯ загальних основних і корінних причин

	Основна причина-1	Основна-2	Основна-3	Основна-4	Корінна -1	Корінна -2	Корінна -3	Корінна -4
БІДНІСТЬ								
Бідність в Україні	Неефективне використання державних ресурсів Нечесна конкуренція	Корупція і зловживання владою Високі податки на заробітну плату	Слабка соціальна інфраструктура Негнучі програми підготовки персоналу	Обмежені можливості управління на місцевому рівні	Повільний хід реформи державного сектора/ структурної реформи Повільні реформи у сфері освіти	Неефективне і централизоване управління Недорозвинений фінансовий сектор	Неефективне використання бюджетних ресурсів Зосередження контролю в руках привілейованих груп	Неефективне державне управління
Неадекватна соціальна допомога	N/A				N/A			
Малі і середні підприємства	N/A				N/A			
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я								
Стан здоров'я	Відсутність доступу до системи охорони здоров'я	Відсутність можливості сприяти зміцненню здоров'я	Відсутність профілактики хвороб та умов необхідних для запобігання тілесним пошкодженням	Стимування народжуваності	Відсутність необхідного потенціалу та навичок управління	Неефективне управління	Несправедливий розподіл фінансування	Зубожіння
Туберкульоз	N/A				N/A			
Здоров'я матері і дитини	N/A				N/A			

Здоров'я підлітків	N/A											
ОСВІТА												
Рівний доступ до якісної освіти	Обмежені ресурси, відсутність прозорості	Організаційні проблеми	Недостатня кваліфікація адміністративного персоналу, низький рівень стимулювання праці вчителів	Недостатня обізнаність з правами людини і правом на освіту	Відсутність достатньої політичної волі, необхідної для забезпечення рівного доступу	Відсутність "сіра" економіка, брак ресурсів						
ГЕНДЕРНІ ПРОБЛЕМИ												
Насильство в сім'ї	Відсутність належних програм просвіти	Відсутність компетенції, необхідної для впровадження законодавства	Гендерні стереотипи	Відсутність гендерної освіти та культури	Недостатня обізнаність/ брак інформації	Економічне становище	Гендерна дискримінація					
Непропорційна кількість жінок в органах, що приймають рішення	Відсутність підходу, що сприяв би залученню учасників на рівних засадах	Недотримання міжнародних зобов'язань	Переважання чоловіків в органах, що приймають рішення	Відсутність системи підтримки жінок, які беруть участь у політичній діяльності	Відсутність обізнаності з правами людини, зокрема гендерними правами (тобто правами чоловіків, жінок, дітей)	Неефективна система соціальної підтримки						
ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ І ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА												
Демократизація і права людини	N/A											

Низький рівень підзвітності перед громадськістю в процесі прийняття рішень урядом	Недостатні обізнаність та досвід громадян у реалізації підходів, що вимагають залучення учасників на рівних підставах	Відсутність підготовки для надання відповідних повноважень неурядовим організаціям, громадянського суспільства та громадянському суспільству з метою залучення їх до участі	Малий потенціал державної служби та протидія змін	Відсутність партнерства між урядом та організаціями громадянського суспільства	Громадянське суспільство не включено до діяльності, спрямованої на забезпечення участі на рівних засадах	Відсутність у суспільства культури демократичного управління	Малий потенціал установ системи управління	
Недосконала система охорони прав людини та безпеки людини	Відсутність у громадян фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення захисту прав/виконання рішень суду та фінансування судових витрат	Нечіткі механізми контролю за дотриманням прав Відсутні механізми підзвітності посадових осіб	Можливість двояко тлумачити деякі закони та законодавчі акти Некомпетентність осіб, що розробляють проекти законів та правових актів	Люди не вірять в реальну можливість захистити свої права	Відсутність законодавчої бази для забезпечення виконання судових рішень	Низький рівень компетенції суддів	Відсутність коштів у державному бюджеті	Відсутність правової освіти, літератури; обмежений доступ до електронної інформації, недостатня обізнаність з правами людини
Не дотримується принцип верховенства права	Відсутні механізми підзвітності офіційних осіб	Відсутність професійної етики Корумпованість державних службовців	Відсутній контроль, що забезпечує неупередженість і об'єктивність судової системи	Незначна ефективність законодавчих органів щодо забезпечення прав і свобод громадян	Неефективне виконання своїх обов'язків органами самоврядування, вплив місцевих зацікавлених осіб	Низький рівень компетенції суддів	Відсутність фінансування	

Торгівля людьми	Відсутність належних можливостей працевлаштування	Відсутність співробітництва між відповідальними установами/органами	Відсутність належного потенціалу у суддів і обвинувачів	Відсутність гендерної просвіти	Надто повільний розвиток перехідного процесу/ монополії ринкової економіки	Недосконалі системи управління	Нераціональне використання державних коштів/ корупція	Гендерна нерівність
Меншини в Україні	N/A				N/A			
ВІЛ/СНІД								
Здебільшого поширений серед людей молодшого віку	Відсутність просвіти з питань здорового способу життя	Відсутність комплексного підходу до профілактики (шляхом залучення засобів масової інформації, приватного сектора, громадянського суспільства)	Руйнування соціальної структури	Відсутність координації і залучення партнерів	Низький рівень управлінського потенціалу керівництва	Недостатня підзвітність	Невідповідність між визнаними політичними пріоритетами і бюджетними асигнуваннями на ВІЛ/СНІД	бідність
Тавро ВІЛ/СНІДу	Відсутність просвіти з ВІЛ/СНІДу та здорового способу життя	Відсутність потенціалу, необхідного для реалізації положень регулятивних документів та законів, що стосуються прав людини	Відсутність фінансування	Роз'єднаність "маргінальних" груп населення (тобто тих, що перебувають на узбіччі суспільства) (відсутність солідарності, толерантності)		Бідність	Невідповідність між визнаними політичними пріоритетами і бюджетними асигнуваннями на ВІЛ/СНІД	

Передача інфекції від матері до дитини	N/A				N/A				
Збільшення впливу ВІЛ/СНІДу на суспільство	Низький рівень зобов'язань щодо впровадження законодавства/регулятивних документів (наприклад, стосовно наркотиків)	Відсутність координації і залучення партнерів	Низький рівень підзвітності	Відсутність фінансування	Недостатньо ефективна система охорони здоров'я	Відсутність між визнаними політичними пріоритетами і бюджетними асигнуваннями на ВІЛ/СНІД	Бідність		
ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА									
Чиста питна вода	N/A				N/A				
Погіршення структури ґрунтів	Відсутність належного землекористування	Меліорація земель з низьким продуктивним потенціалом для рослинництва без належного господарювання	Відсутність захисних смуг лісонасаджень та терасованих схилів	Зменшення консервації земель та здійснення заходів щодо їх відновлення	Нерозуміння довготривалого сталого розвитку - перевага віддається короткостроковому економічному ефекту в довгостроковій перспективі	Зміна форми власності	Бідність		Слабкі механізми контролю та управління на загально-державному рівні
Енергетика	N/A				N/A				

Біорозмаїття	Відсутність стратегічного бачення та системного підходу	Руйнування природного середовища	Розвиток інфраструктури	Сільськогосподарський тиск на землю, Комерційне лісівництво Тиск на природне середовище	Нерозуміння довготривалого сталого розвитку - перевага віддається короткостроковим, а не довгостроковим економічним вигодам	Бідність	Незбалансований економічний розвиток в різних регіонах	Слабкі механізми контролю та управління на загальнодержавному рівні
--------------	---	----------------------------------	-------------------------	--	---	----------	--	---

N/A: Деревоподібну схему цієї проблеми ще остаточно не розроблено

II. Зведений перелік загальних основних і корінних причин

Економічна справедливість	Демократичне управління і верховенство права	Соціальна справедливість	Права людини	Інші чинники
<ul style="list-style-type: none"> • Неєфективне використання державних ресурсів • Корупція і зловживання владою • Неєфективне використання бюджетних коштів • Відсутність фінансування • Високі податки на заробітну плату • Відсутність фінансування • Недорозвинений фінансовий сектор • Невідповідність між визнаними політичними пріоритетами і бюджетними асигнуваннями на ВІЛ/СНІД • Відсутність адекватних можливостей працевлаштування • Нераціональне використання державних коштів/корупція • Повільний перехід/монополії ринкової економіки • Брак коштів у державному бюджеті • Відсутність фінансування • Економічне становище • Бідність • "Сіра" економіка, відсутність ресурсів • Несправедливе фінансування • Зосередження контролю в руках привілейованих груп • Нечесна конкуренція • Обмежені ресурси, відсутність прозорості • Брак у громадян фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення захисту своїх прав/виконання судових рішень/фінансування судових витрат • Незбалансований економічний розвиток у різних регіонах 	<ul style="list-style-type: none"> • Обмежені можливості управління на місцевому рівні • Слабке і централізоване управління • Неєфективне управління • Відсутні механізми підзвітності офіційних осіб • Недосконалі системи управління • Низький рівень підзвітності • Неєфективне державне управління • Відсутність демократичної традиції, вимог громадянськості • Відсутність підходу до залучення учасників на рівних засадах • Відсутність обізнаності громадян та досвіду вироблення підходів до залучення учасників на рівних засадах • Відсутність підготовки з метою надання неурядовим організаціям, організаціям громадянського суспільства та громадянському суспільству можливості участі у діяльності • Громадянське суспільство не залучається до участі в заходах • Відсутність у суспільства культури демократичного управління • Брак потенціалу, необхідного для втілення в життя законів і регулятивних документів, що стосуються прав людини • Люди не вірять в реальну можливість захистити свої права • Відсутність законодавчої бази для забезпечення виконання судових рішень • Можливість двоякого тлумачення деяких законів і законодавчих актів • Відсутність системи, спрямованої на підтримку участі жінок у політичній діяльності • Низький рівень політичної волі, необхідної для забезпечення рівного доступу 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність необхідних управлінських навичок та управлінського потенціалу • Організаційні проблеми • Недоступність послуг, пов'язаних з охороною здоров'я • Відсутність умов, необхідних для сприяння зміцненню здоров'я • Відсутність профілактики хвороб та запобігання тілесним пошкодженням • Недостатня кваліфікація адміністративного персоналу, низький рівень стимулювання праці вчителів • Відсутність належних програм підготовки (навчання) • Незначний потенціал державної служби та протидія змінам • Малий управлінський потенціал керівництва • Брак просвіти з питань ВІЛ/СНІДу та здорового способу життя • Відсутність комплексного підходу до профілактики (шляхом залучення засобів масової інформації, 	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність обізнаності з правом людини та правом на освіту • Брак гендерної освіти та культури • Гендерні стереотипи • Необізнаність з правами людини та гендерними проблемами • Гендерна дискримінація • Люди не вірять у реальну можливість захистити свої права • Відсутність правової просвіти, літератури, незначний доступ до електронної інформації, необізнаність з правами людини • Відсутність гендерної просвіти • Гендерна нерівність • Роздрібненість "маргінальних" груп (груп населення, що нахочодяться на узбіччі суспільства) (відсутність 	<ul style="list-style-type: none"> • Повільне реформування освіти • Стримування народжуваності • Зубожіння • Переважання чоловіків у процесі прийняття рішень • Відсутність взаємодії між відповідальними установами/органами • Розпад соціальної інфраструктури • Меліорація земель з низьким продуктивним потенціалом для рослинництва без належного господарювання • Збільшення сільськогосподарського тиску на землі • Відсутність захисних смуг лісонасаджень та терасованих схилів • Збільшення промислового тиску на землю • Зменшення консервації земель та здійснення заходів щодо їх відновлення • Нехтування важливим з екологічної точки зору співвідношенням між площами орних

<ul style="list-style-type: none"> ● Негнучкі програми підготовки працівників ● Брак розуміння довготривалого сталого розвитку – перевага віддається короткостроковим, а не довгостроковим економічним вигодам 	<ul style="list-style-type: none"> ● Недотримання міжнародних зобов'язань ● Низький рівень зобов'язань щодо виконання законів/вимог регулятивних документів (наприклад, стосовно наркотиків) ● Відсутність необхідного потенціалу суддів та обвинувачів ● Низька компетентність суддів ● Некомпетентність осіб, які розробляють проекти законів та правових актів ● Низький потенціал урядових установ ● Недостатня компетентність правоохоронних органів 	<p>приватного сектора, громадянського суспільства)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Відсутність належного землекористування ● Слабкі механізми управління та контролю на загальнодержавному рівні ● Неєфективна система соціальної підтримки ● Повільне проведення реформи державного сектора/структурної реформи ● Погіршення соціальної інфраструктури ● Недостатнє надання послуг з боку системи охорони здоров'я 	<p>солідарності, толерантності)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Необізнаність/відсутність інформації ● Необізнаність з правами людей інфікованих ВІЛ/СНІДом 	<p>земель і пасовищами</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Зміна форми власності ● Відсутність стратегічного бачення та системного підходу ● Руїнування природного середовища ● Розвиток інфраструктури ● Сільськогосподарський тиск на землі ● Комерційне лісівництво ● Тиск на природне середовище
--	--	--	--	--

5.3. ПРИСТОСУВАННЯ ЦРТ ДО УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ ¹¹⁰

Україна залишається відданою своїм зобов'язанням щодо досягнення Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ). З цього питання відбулися національні дебати за участю експертів уряду та українських вчених разом з представниками Програми розвитку ООН, Світового банку та фінансовими установами-донорами. Мета дебатів полягала в тому, щоб пристосувати широкі Цілі розвитку на третє тисячоліття до української реальності; розробити контрольні показники стосовно становища в Україні; а також підготувати рекомендації, які могли б допомогти уряду України досягти прогресу в соціальному розвитку. З огляду на відносно високий рівень соціального розвитку України, основна проблема цієї країни полягає в тому, щоб зберегти свої досягнення і гарантії проти ризику подальшої соціальної й екологічної деградації під тиском економічних та соціальних чинників перехідного періоду.

Первісний зміст Цілі 1, що стосується викоренення крайньої бідності і голоду, несумірний зі становищем в Україні, оскільки можливість голоду не викликає тут занепокоєння. Хоча бідність становить основну проблему в Україні, вона не набула крайніх розмірів. Крайня бідність, що вимірюється за критерієм абсолютної межі бідності, виходячи з того, що витрати на одну особу становлять 1 долар США на день (за відповідним курсом обміну валюти з урахуванням паритету купівельної спроможності), не існує в Україні (0,05 відсотка в 2000 році). Для того, щоб адекватно відобразити проблему серйозної бідності в Україні, використовувалися такі критерії, як абсолютна межа бідності (4,3 долара США) і національна межа відносної бідності. Враховуючи важливість проблеми, було запропоновано досягти амбітної мети, а саме: зменшити наполовину частку населення, що живе нижче межі бідності (4,3 долара США) до 2015 року.

Ціль 2 стосується доступу до початкової освіти. В Україні, існує практично загальний доступ не лише до початкової, але й до загальної середньої освіти; отже, кінцевою метою було визначено підвищення якості освіти в цілому, яка буде вимірюватися за допомогою запровадженої національної системи оцінок.

Ціль 3 стосується ґендерних відмінностей у початковій і середній освіті. Хоча в Україні існує проблема ґендерної нерівності, вона мало впливає на доступ до освіти. Однак, певна ґендерна нерівність в Україні проявляється на ринку праці з точки зору винагородження праці робітників, що працюють за наймом, та нерівного представництва чоловіків і жінок у парламенті, а також серед державних службовців вищого рангу. Таким чином, для вирішення цих конкретних питань було визначено відповідні завдання для України.

Хоча останнім часом в Україні спостерігалось незначне зменшення дитячої і материнської смертності, початкові цілі 4 і 5 розглядалися як такі, що стосуються України. Так було поставлено завдання досягти зменшення на 17 відсотків смертності дітей віком до п'яти років і материнської смертності протягом періоду 2001-2015 років. Окрім прийнятих у міжнародному масштабі Цілей розвитку тисячоліття, Україні також необхідно розв'язати проблему високої смертності серед населення у трудовому віці, особливо серед чоловіків. Це повинно значною мірою вплинути на покращання загальних показників тривалості життя.

В Україні спостерігається швидке поширення епідемії туберкульозу та ВІЛ/СНІДу. Україна поставила перед собою завдання (ціль 6) зменшити темпи поширення туберкульозу та ВІЛ/СНІДу. Мета 7 ("Забезпечення екологічної рівноваги") та три завдання в рамках згаданої мети також стосуються України. (ці завдання такі: завдання 9: включити питання охорони навколишнього природного середовища до політичної стратегії і зменшити втрати ресурсів; завдання 10: зменшити вдвічі до 2015 року частку населення, що не має сталого доступу до безпечної питної води; завдання 11: до 2020 року досягти значного покращення життя щонайменше 100 мільйонів мешканців нетрів). У світлі цих завдань існує настійна потреба передбачити розв'язання екологічних проблем у промисловому, енергетичному та сільськогосподарському секторах, особливо з метою покращення енергозбереження. Якість (безпечність) та кількість (доступ/наявність) питної води, погіршення муніципальної інфраструктури, а також відсутність санітарних споруд та обладнання є пекучими питаннями в багатьох регіонах країни, особливо в сільській місцевості. До того ж, необхідно суттєво зміцнити інституційний потенціал для забезпечення належного інтегрування питань екологічної сталості в основні процеси прийняття рішень. Нарешті, для досягнення згаданої мети потрібно також поліпшити якість міського довкілля і вирішити ключові проблеми, що стосуються лісового господарства та збереження біорозмаїття. Все це щонайменше потребує покращення постійного контролю за становищем за згаданими показниками.

¹¹⁰ Економічні дослідження Світового банку – Україна, 2000-2003 рр.

2001 рік було обрано як відправну точку для майбутнього, а період з 1999 по 2001 роки став об'єктом аналізу для визначення тенденцій, необхідних для вироблення показників. Установлені на майбутнє цілі повинні бути досягнуті протягом десяти – п'ятнадцяти років. Орієнтовне визначення майбутнього значення показників базувалося на даних аналізу зареєстрованих на цей час тенденцій, а також на порівняннях з даними міжнародних досліджень. Було домовлено, що визначений рівень показників стане основою для прийняття орієнтовних показників, якими керуватимуться уряд і міжнародні установи в процесі моніторингу розвитку країни у визначених галузях.

5.4. БІДНІСТЬ В УКРАЇНІ – ПОВІЛЬНІ АЛЕ ОБНАДІЙЛИВІ ПОКРАЩАННЯ¹¹¹

Згідно з останніми даними, станом на липень 2003 року визначена Світовим банком межа бідності для України за перші три квартали 2002 року дорівнювала 2 423 гривні на рік, виходячи з еквівалентних витрат на одну дорослу особу для показника бідності, що становив 25,6 відсотка від кількості населення. Критерій бідності базується на 75 відсотках від середніх витрат у 1999 році з урахуванням складу сім'ї та з поправкою на інфляцію цін, абстрагуючись від змін у нерівності. В Україні віддають перевагу відносному, а не абсолютному критерію бідності, аналогічно до вибору критерію бідності, зробленому країнами Європейського Союзу.

На підставі даних за перші три квартали періоду 1999-2002 років, показник бідності в Україні істотно зменшився (між 2001 і 2002 роками – на 6,0 відсотка), що є явно запізнілою реакцією на значне економічне зростання.

Показник бідності постійно зменшувався в місті Києві між 1999 і 2002 роками (показники за три квартали), знизившись до вельми низького рівня 7,7 відсотка. На протиположність цьому, показник бідності в сільській місцевості, хоч і був нижче пікового значення за три квартали 2002 року, був все ще вищий, ніж показник за перші три квартали 1999 року, безпосередньо після російської кризи. Ці висновки свідчать про те, що реакція на економічне зростання в сільській місцевості є найслабшою, при цьому високий рівень бідності тут зберігається, незважаючи на деяке поліпшення рівня життя в інших районах країни.

Показники бідності, що базуються на альтернативних критеріях визначення бідності, також мали тенденцію до максимального збільшення в 2001 році і зниження в 2002 році. Уповільнення зниження показника бідності на початковій стадії в умовах економічного зростання в Україні було подібне до того, що відбувалося в інших перехідних економіках, зокрема Албанії, Вірменії та Польщі. Одне з можливих пояснень уповільнення зниження показника бідності полягає в тому, що початкове зростання зосереджувалося у секторах з низькою доданою вартістю. Зростання в сільському господарстві могло також обійти ті сфери зайнятості, які дають дохід і де прибутки, в основному, надходять службовим особам. Це може бути однією з причин того, чому бідність у сільській місцевості все ще залишається на відносно високому рівні. Ще однією гіпотезою, що пояснює уповільнення зниження бідності, може бути те, що економіка стала більш офіційною між 1999 і 2001 роками, а офіційне оформлення зарплат не могло зумовити зростання рівня споживання, якщо еквівалентний неформальний дохід, отримуваний раніше, не знаходив відображення в офіційних документах.

Хто такі бідні? В 2001 році показники бідності були вищі серед безробітних, пенсіонерів віком старше 85 років та соціальних пенсіонерів; у 2001 році показники бідності перевищували 40 відсотків по кожній категорії. Показники бідності були вищі серед робітників неофіційного сектора і сягали більш як 40 відсотків для сімей з дітьми, основна діяльність яких полягала в обробленні власної землі. Однак, основну масу зuboжілих домогосподарств становили сім'ї з дітьми та особами похилого віку, навіть якщо показники бідності для цих груп населення були не набагато вищі, ніж загальний показник бідності. П'ятдесят один відсоток домогосподарств, що були бідними, мали у своєму складі дітей, а ще 37 відсотків включали осіб пенсійного віку. Ці соціально вразливі домогосподарства повинні бути найголовнішим пріоритетом для урядової політики, спрямованої на подолання бідності.

¹¹¹ Економічні дослідження Світового банку - Україна, 2000-2003 рр.

5.5. УКРАЇНА Є ДЕРЖАВОЮ-УЧАСНИЦЕЮ ТАКИХ КЛЮЧОВИХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ

- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП [ICCPR]) та її Факультативний протокол про право на особисте звернення;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП [ICESCR]);
- Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації (МКЛРД [CERD]);
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарання (КПК [CAT]);
- Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок (КЛДЖ [CEDAW]);
- Конвенція про права дитини (КПД [CRC]);
- Конвенція про статус біженців та Протокол, що стосується статусу біженців

Іншими важливими міжнародними інструментами Організації Об'єднаних Націй, що стосуються прав людини і які ще не ратифіковані Україною, є Міжнародна конвенція про захист прав трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (КЗТМ [MWC]), Конвенція про статус осіб без громадянства та Конвенція про зменшення безгромадянства. Окрім цих угод про права людини, в 1997 році Україна ратифікувала Європейську конвенцію про права людини і, ставши учасником цієї угоди, зобов'язується забезпечувати права і свободи кожного в межах її юрисдикції. Україна також прийняла юрисдикцію Європейського суду з прав людини у Страсбурзі.

5.6. УКРАЇНА Є ДЕРЖАВОЮ-УЧАСНИЦЕЮ ТАКИХ МІЖНАРОДНИХ КОНВЕНЦІЙ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДИТЯЧОЇ ПРАЦІ

- Конвенція 138 Міжнародної організації праці (МОП) про мінімальний вік для наймання на роботу;
- Конвенція МОП 182 про найгірші форми дитячої праці;
- Конвенція про права дитини (КПД [CRC]);
- Рекомендація 16 Ради Європи від 2001 року про захист дітей від сексуальної експлуатації;
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. У 2001 році Україна також підписала, але ще не ратифікувала свого Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї;
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини (КПД [CRC]) щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії

5.7. ВИБРАНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ ЗА РЕАЛІЗАЦІЮ ДОГОВОРУ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ В ЧАСТИНІ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЖІНОК І ДІТЕЙ

Стосовно проблеми торгівлі дітьми Комітет з питань економічних, соціальних та культурних прав рекомендував Державі Україні посилити свої зусилля у боротьбі з торгівлею та комерційною сексуальною експлуатацією жінок та дітей шляхом:

- Забезпечення виконання кримінальних законів у згаданій вище частині;
- Недопущення покарання жертв та забезпечення поновлення їх у правах;
- Забезпечення належного фінансування та укомплектування персоналом Національної координаційної ради у справах боротьби з торгівлею людьми;
- Зміцнення співробітництва України з міжнародними та регіональними організаціями, а також на двосторонній основі.¹¹²

Відповідно до звіту держави-учасниці конвенції, поданого Україною до Комітету з прав дитини, видано низку рекомендацій у світлі статті 18 Конвенції про права дитини, якою передбачається, що батьки (батько і мати) несуть спільну відповідальність за виховання та розвиток дитини, що найкращі інтереси дитини повинні бути об'єктом їхнього основного піклування і що держава повинна надавати належну допомогу батькам або законним опікунам у процесі реалізації пов'язаних із вихованням дитини обов'язків, а також забезпечувати розвиток установ, закладів та послуг для догляду за дітьми. Таким чином, Комітет рекомендував державі:

- Посилювати зусилля, спрямовані на захист прав дітей на надійне сімейне середовище, та забезпечувати через загальний новий Акт про дітей дієвий захист дітей і відповідний доступ для всіх дітей і батьків, що потребують фінансової допомоги;
- Реструктурувати систему допомоги в рамках соціального забезпечення;
- Поліпшувати соціальну допомогу та підтримку сімей шляхом консультацій та просвіти з метою забезпечення позитивних стосунків між батьками та дитиною.

До того ж, у світлі статті 20 Конвенції про права дитини, якою передбачається, що дитина, тимчасово або постійно позбавлена сімейного середовища, або якій не дозволяється залишатися в такому середовищі в її найкращих інтересах, повинна мати право на особливий захист і допомогу з боку держави, Комітет рекомендував державі:

- Розглянути можливість запровадження або зміцнення на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях механізмів, відповідальних за альтернативний догляд в межах системи соціального забезпечення;
- Вжити дієвих заходів, в тому числі розроблення стратегій та розгортання діяльності, спрямованої на підвищення інформованості, з метою недопущення та зменшення випадків залишення дітей;

¹¹² Заключні зауваження та рекомендації Комітету з питань економічних, соціальних та культурних прав (Е/С.12/1/Add.65, 2001 рік).

- Вжити дієвих заходів щодо збільшення та зміцнення сімейно-виховного догляду, благодійних закладів сімейного типу та іншого альтернативного догляду на основі сімейного виховання і зменшити інституційний догляд як форму альтернативного догляду;
- Влаштувати дітей у спеціальні заклади лише в крайньому випадку і вдаватися до цього як до тимчасового заходу;
- Вживати всіх необхідних заходів для поліпшення умов у закладах відповідно до статті 3 Конвенції про права дитини в частині, що стосується забезпечення найкращих інтересів дитини;
- Забезпечити підтримку та підготовку персоналу в закладах;
- Продовжити здійснення постійного контролю за дотриманням стандартів догляду і запровадити регулярну періодичну перевірку умов перебування дитини в закладі;
- Забезпечити належну додаткову підтримку в процесі реінтеграції в суспільство, а також відповідні послуги для дітей, які виходять з-під догляду державних інституцій.

Стосовно дитячої праці, Комітет рекомендував державі провести на загальнодержавному рівні обстеження для з'ясування причин та меж застосування дитячої праці з метою прийняття і реалізації загальнодержавного плану заходів, спрямованих на недопущення дитячої праці та боротьби проти використання такої праці; продовжувати зусилля з метою захисту дітей від економічної експлуатації та виконання будь-якої роботи, що може бути небезпечною або перешкоджати вихованню дитини, або ж бути шкідливою для здоров'я дитини чи її фізичного, розумового або соціального розвитку.¹¹³

Далі Комітет рекомендував державі як учасниці Конвенції: а) вжити заходів щодо боротьби з торгівлею людьми, дитячою проституцією та іншими формами сексуальної експлуатації дітей; б) реалізувати загальнодержавний план заходів, спрямованих проти сексуальної і комерційної експлуатації дітей, беручи до уваги Декларацію та Порядок денний розгляду заходів і Глобальне зобов'язання, прийняте у 1996 і 2001 роках Світовими конгресами проти комерційної сексуальної експлуатації дітей; в) продовжувати й посилювати зусилля, спрямовані проти торгівлі жінками та дітьми, в тому числі шляхом реалізації Загальнодержавного плану заходів щодо недопущення торгівлі жінками та дітьми, і забезпечити виділення достатніх коштів для цієї програми з тим, щоб гарантувати її ефективну реалізацію; г) запровадити програми оздоровлення та соціальної реінтеграції дітей, що стали жертвами згаданої експлуатації; д) ратифікувати Протокол 2000 року про недопущення та заборону торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, а також покарання осіб, причетних до такої торгівлі; згаданий Протокол доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності.¹¹⁴

Комітет з питань ліквідації дискримінації жінок запропонував формулювання комплексної стратегії боротьби з торгівлею жінками та дівчатами, в тому числі на території держави-учасниці Конвенції, яким передбачається судове переслідування і покарання порушників та розширення міжнародного, регіонального і двостороннього співробітництва з іншими країнами, звідки походять, через які переправляються або де знаходяться жінки і дівчата, що стали предметом торгівлі. Комітет закликав державу-учасницю Конвенції забезпечити необхідну підтримку жінкам і дівчатам, що стали об'єктом торгівлі, з тим, щоб вони могли дати показання проти торговців людьми. До того ж, він наполегливо радить, аби в процесі підготовки прикордонників та правоохоронців у них розвивали необхідні навички і вміння розпізнавати жертв торгівлі людьми і надавати їм підтримку.

¹¹³ Заключні зауваження та рекомендації Комітету з прав дитини (CRC/C/15/ Add. 191, 2002 рік).

¹¹⁴ Там само.

5.8. ПЕРЕЛІК ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ

Кожна 191 країна-член ООН забор'язалась досягти ЦРТ до 2015 року

1. **Викорінити крайню бідність та голод**
  - Зменшити вдвічі відсоток людей, вартість добового споживання яких не перевищує 1 дол. США
  - Зменшити вдвічі питому вагу бідного населення, яке страждає від голоду
2. **Досягнути загальної початкової освіти**
  - Забезпечити отримання початкової освіти для усіх хлопчиків і дівчат
3. **Просувати ґендерну рівність**
  - Викорінити ґендерну нерівність у отриманні початкової та середньої освіти до 2005 року та на всіх рівнях до 2015
4. **Зменшити дитячу смертність**
  - Зменшити на дві третини рівень смертності дітей віком до 5 років
5. **Поліпшити здоров'я матерів**
  - Зменшити на дві третини рівень материнської смертності
6. **Зменшити розповсюдження ВІЛ/СНІДу, малярії та інших хвороб**
  - Зменшити темпи розповсюдження ВІЛ/СНІДу
  - Зменшити темпи розповсюдження охоплення малярією та іншими вагомими хворобами
7. **Забезпечити сталий розвиток довкілля**
  - Інтегрувати принципи сталого розвитку у політику та програми країни; зменшити втрати природних ресурсів
  - Зменшити вдвічі частку населення, що не має сталого доступу до питної води
  - До 2020 забезпечити значне покращення життя щонайменше 100 мільйонів мешканців нетрів
8. **Розвинути глобальне партнерство задля розвитку**
  - Продовжити створення відкритої, регульованої, очікуваної та недискримінаційної торгової та фінансової системи. Тут передбачено додержання до цілей в області гарного управління, розвитку та боротьби з бідністю – як на національному, так і на міжнародному рівні
  - Вдовольняти особливі потреби найменш розвинутих країн. У тому числі: звільнення експортних товарів з найменш розвинутих країн від тарифів та квот; розширена програма полегшення боргового тягарю бідних країн з великою заборгованістю та списання офіційного двостороннього боргу; надання офіційної допомоги у розвитку країнам, що прийняли виконання цілі зменшення бідності
  - Вдовольнити особливі потреби країн, що не мають виходу до моря та невеликих острівних країн, що розвиваються
  - Комплексно вирішити проблеми заборгованості країн, що розвиваються за допомогою національних та міжнародних заходів, щоб рівень заборгованості був допустимим у довгостроковому плані
  - У співробітництві з країнами, що розвиваються розробляти та здійснювати стратегії, що дозволяють молодим людям знайти гідну та продуктивну роботу
  - У співробітництві з фармацевтичними компаніями забезпечувати досяжність недорогих лікарських засобів
  - У співробітництві з приватним сектором приймати заходи для того, щоб усі могли користуватися благами нових технологій, особливо інформаційно-комунікаційними.

5.9. ПЕРЕЛІК ЧЛЕНІВ АГЕНТСТВ ООН В УКРАЇНІ – ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ З ПІДГОТОВКИ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ УКРАЇНИ /РАМКОВОГО ДОКУМЕНТА ООН ЗІ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ (ССА/UNDAF)

Голова:

Джеремі Хартлі Координатор-резидент ООН (виконувач обов'язків)¹¹⁵
Представник Дитячого фонду ООН (ДФ ООН) (UNICEF)

Представники агентств ООН в Україні та керівники установ/представництв країни:

Олександр Ластовецький	Співробітник-асистент установи	Міжнародне агентство атомної енергії (МАЕ) (IAEA)
Василь Костриця	Національний кореспондент	МОП (ILO)
Олена Волошина	Керівник операцій МФК в Україні	Міжнародна фінансова корпорація (МФК) (IFC)
Лоренцо Фільюолі (Lorenzo Figliuoli)	Старший представник-резидент	Міжнародний валютний фонд (МВФ) (IMF)
Джеффри Лабовітц (Jeffrey Labovitz)	Керівник місії	Міжнародна організація з питань міграції (МОМ) (IOM)
Аркадіус Майсик	Координатор у справах країни (виконувач обов'язків)	Об'єднана програма ООН з питань ВІЛ/СНІДу (ООН СНІД) (UNAIDS)
Кальман Мізей (Kalman Mizsei) ¹¹⁶	Регіональний директор (RBEC) ПРООН	Програма розвитку ООН (ПРООН) (UNDP)
	Помічник Генерального секретаря ООН	
	Помічник адміністратора ПРООН	
Манодж Баснет	Представник-резидент (виконувач обов'язків)	ПРООН (UNDP)
	Заступник представника-резидента	
Борис Ворнік	Помічник представника	Фонд ООН з діяльності у сфері народонаселення (ФН ООН) (UNFPA)
Гі Уеллет (Guy Ouellet)	Представник	Верховний комісар ООН з питань біженців (ВКБ ООН) (UNHCR)
Юрій Субботін	Співробітник з питань зв'язку	Світова організація здоров'я (СОЗ) (WHO)
Лука Барбоне	Глава місії	Світовий банк (СБ) (WB)

¹¹⁵ Новий координатор-резидент, пан Френсіс О'Доннелл (Francis O'Donnell), приступив до виконання своїх обов'язків стосовно процесів ЗОУ (ССА) та ССР (UNDAF) 4 жовтня 2004 року.

¹¹⁶ Присутній на початкових стадіях процесу ЗОУ (ССА) як відповідальна посадова особа.

5.10. ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ УЧАСНИКІВ ТЕМАТИЧНИХ ГРУП З ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОЇ ОЦІНКИ УКРАЇНИ

Міністерство охорони здоров'я України

Міністерство юстиції України

Міністерство внутрішніх справ України

Міністерство освіти і науки України

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України

Міністерство у справах сім'ї, дітей та молоді України

Міністерство праці та соціальної політики України

Адміністрація Президента України

Секретаріат Кабінету Міністрів України

Комітет Верховної Ради України з питань державного будівництва

Державний комітет України у справах національностей та міграції

Державний департамент України з питань виконання покарань

Рахункова палата

Служба Верховної Ради України

Державний інститут сім'ї та молоді

Державний комітет статистики України

Національна академія державного управління

Центр розвитку демократії

Міжнародний центр стратегічних досліджень

Уповноважений з прав людини

Український центр профілактики і боротьби з ВІЛ/СНІДом

Міжнародний союз з питань ВІЛ/СНІДу

Мережа людей, інфікованих ВІЛ/СНІДом

Британська рада

Центр соціальної експертизи Інституту соціології Національної академії наук України

5.11. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Розбудова місцевого потенціалу в районах України, що постраждали від Чорнобильської катастрофи, 2003 рік (Building Local Self-Reliance in Chornobyl-Affected Areas of Ukraine in 2003), звіт ПРООН, Україна, 2004 рік

Діти і молодь, вражені ВІЛ/СНІДом в Україні (Children and Young People Affected by HIV/AIDS in Ukraine), тематичне дослідження, підготовлене Українським центром з питань ВІЛ/СНІДу, Міністерством охорони здоров'я України та Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям (ООН) (UNICEF), Україна, 2001 рік

Заключні зауваження та рекомендації Комітету з економічних, соціальних та культурних прав, видані для України (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights)

Заключні зауваження та рекомендації Комітету з питань ліквідації усіх форм дискримінації жінок, видані для України (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)

Заключні зауваження та рекомендації Комітету з питань ліквідації расової дискримінації, видані для України (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination)

Заклучні зауваження та рекомендації Комітету з прав дитини, видані для України (Concluding Observations and Recommendations of the Committee on the Rights of the Child)

Заклучні зауваження та рекомендації Комітету з прав людини, видані для України (Concluding Observations and Recommendations of the Human Rights Committee)

Конвенція про права дитини

Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок

Стратегія допомоги Україні (СДУ), документ Світового банку, 29 вересня 2003 року

Рамковий документ про стратегію охорони навколишнього природного середовища, підготовлений ПРООН для України, 2003 року

Гендерні питання в Україні – проблеми та можливості (Gender Issues in Ukraine – Challenges and Opportunities), опубліковано ПРООН в Україні та SIDA, 2003 рік

Система охорони здоров'я в перехідний період (Health Care System in Transition), європейські обстеження систем охорони здоров'я, червень 2004 року

Наслідки впливу Чорнобильської ядерної катастрофи на людей – стратегія оздоровлення (Human Consequences of the Chornobyl Nuclear Accident – A Strategy for Recovery), звіт, підготовлений ПРООН та Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям ООН за підтримки UN-ОСНА та СОЗ, 2002 рік

Міжнародний звіт "Спостереження за правами людини", 2003 рік: Європа і Центральна Азія

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права

Декларація тисячоліття

Цілі тисячоліття: Україна (Millennium Goals Ukraine), опубліковано Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, 2003 рік

Плани Міністерства охорони здоров'я України, Державний комітет статистики України, 2003 рік, MICS, 2000 рік, Обстеження домогосподарств

Організація в Україні системи профілактики передачі інфекційних захворювань від матері до дитини (Organization of Mother to Child Transmission Prevention System in Ukraine) – огляд, підготовлений Міністерством охорони здоров'я України, вересень 2003 року

Подолання бідності заради добробуту – рамковий стратегічний документ (Poverty Reduction for Prosperity - Strategic Framework), опубліковано ПРООН, Україна, 2003 рік

Стратегія реформи освіти в Україні (Reform Strategy for Education in Ukraine), опубліковано Міністерством освіти і науки України, 2003 рік

Звіт "Міжнародної амністії" (Amnesty International) – Європейський регіон, 2004 рік

Аналіз становища, проведений Фондом ООН з діяльності у сфері народонаселення, Міністерством охорони здоров'я України та Українською асоціацією планування сім'ї, з питань репродуктивного та статевого здоров'я підлітків в Україні, 2004 рік

Аналіз становища дітей та жінок в Україні, підготовлений Центром соціальної експертизи та прогнозування і виданий Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям (ООН) (UNICEF), Україна, 2001 рік

Державний комітет статистики України, MICS, 2000 рік, Обстеження домогосподарств

Тематичне дослідження причин інституціоналізації та майбутні перспективи молоді, що виходить з-під опіки держави, 2001 рік

Торгівля дітьми з метою використання їхньої праці та сексуальної експлуатації в Україні (Trafficking in Children for Labour and Sexual Exploitation in Ukraine), результати оперативного обстеження для проведення оцінки, підготовлені Центром соціальної експертизи Інституту соціології Національної академії наук України та в рамках Міжнародної програми ліквідації дитячої праці (МПЛДП) (IPEC) Міжнародної організації праці (МОП), 2004 рік

Україна з першого погляду (Ukraine at a Glance), документ Міжнародної програми ліквідації дитячої праці МОП, червень 2004 року

Україна на порозі Десятої річниці Міжнародної конференції з питань населення та розвитку (Ukraine at the Threshold of the 10th Anniversary of the International Conference on Population and Development), опубліковано Міністерством охорони здоров'я України – Державний комітет статистики України та Фонд ООН з діяльності у сфері народонаселення, 2003 рік

Україна і ВІЛ/СНІД: пора діяти. Звіт про людський розвиток України (Ukraine and HIV/AIDS: Time to Act, Ukraine Human Development Report), спеціальний випуск 2003 року, опубліковано ПРООН, Україна

Україна - формування основи для сталого зростання (Ukraine – Building Foundations for Sustainable Growth), Меморандум про економічний розвиток України: том 1, Дослідження Світового банку, проект документа станом на квітень 2004 року

Сила участі (The Power of Participation), Звіт про людський розвиток в Україні, 2001 рік, опубліковано ПРООН, Україна

Децентралізація (Decentralization), Звіт про людський розвиток в Україні, 2003 рік, опубліковано ПРООН, Україна

Вплив ВІЛ/СНІД на соціально-економічне становище України: нові прогнози (The Social and Economic Impact of HIV and AIDS in Ukraine: New Prognoses), Український інститут соціальних досліджень, Британська рада, Управління міжнародного розвитку Великої Британії та Північної Ірландії (DFID), 2003 рік

Глобальний звіт Об'єднаної програми ООН з питань ВІЛ/СНІДу (ООН СНІД), 2004 рік

ООН: спільне розуміння оснований на правах людини підходу до розвитку (UN Common Understanding on the Human Rights-Based Approach to Development), 7 травня 2003 року

Економічні дослідження Світового банку, Україна, 2000-2003 рр.

5.12. ПЕРЕЛІК АБРЕВІАТУР

ВВП	валовий внутрішній продукт
ВІЛ/СНІД	вірус імунодефіциту людини /синдром набутого імунодефіциту
ВКБ ООН (UNHCR)	Верховний комісар ООН з питань біженців
АООНУ (UNCT)	Агентства ООН в Україні
МНФДД (UNICEF)	Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям (ООН)
ЄС	Європейський Союз
ЗЛСР	Звіт про національний людський розвиток
РДООНСР (UNDAF)	Рамковий документ ООН про сприяння розвитку
ІПСШ	інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом
КПД	Конвенція про права дитини
МОМ	Міжнародна організація у справах міграції
МОП	Міжнародна організація праці
МСП	малі й середні підприємства
НУО	неурядова організація
ОГС	Організація громадянського суспільства
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООН СНІД (UNAIDS)	Об'єднана програма ООН з питань ВІЛ/СНІДу
ПКС	паритет купівельної спроможності
ПРООН (UNDP)	Програма розвитку ООН
ПЛР	показник людського розвитку
СНД	Співдружність незалежних держав
СОЗ (WHO)	Світова організація охорони здоров'я
ЗОУ (ССА)	Загальна оцінка країни
СОТ (WTO)	Світова організація торгівлі
ТБ	туберкульоз
МПГПП	Міжнародний пакт про громадянські і політичні права
МПЕСКП	Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права
КЛДЖ	Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації жінок
МКЛРД	Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації
УГ (UAH)	українська гривня

ЗДПЛ	Загальна декларація прав людини
ФН ООН (UNFPA)	Фонд ООН з діяльності у сфері народонаселення
ЦРТ	Цілі розвитку тисячоліття

Загальна оцінка країни. Україна

© Представництво ООН в Україні, 2004

Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена без попередньої згоди
Представництва Організації Об'єднаних Націй в Україні

Макет **Навчальна книга**, Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої
справи ДК №386 від 28.03.2001